

BALANSE

BOKA

– mellom nåtid og framtid

© Stiftelsen Idébanken 2010

ISBN: 978-82-91686-23-3

Akersgata 34

N-0180 Oslo

Tlf +47-23 31 09 60

www.idebanken.no

Balanseboka presenterer resultatet av en kartlegging av nordiske eksempler på bærekraftig utvikling. I Sverige resulterte denne kartleggingen i boka "Ekovisioner i praktiken". I den norske og danske utgaven, Balanseboka, legger vi vekt på å vise hvordan disse eksemplene er med på å gi innhold til FNs utdanningstiår, ESD10.

Forsideillustrasjon: Balanseakten: skulpturer av Jens Galschiøt, AIDOH, symbolet til den nordiske kampanjen for FN-tiåret.

Foto: Side 6: Audrone Alijosiute. Der ikke noe annet oppgis, kommer foto fra forfatterne eller den som artikkelen handler om.

Ansvarlig redaktør: Kai Arne Armann

Redaktør: Mari Eggen Sager

Redaksjonssekretær: Ola Vaagan Slåtten

Øvrige medvirkende: Mads B. Nakkerud, Øivind Fjeldstad, Kirsten Paaby, John Hille, Mats Alfredson, Anna Jiremark, Jeppe Rasmussen, Lars Myrthu-Nielsen, Mariann Wiese Wettre

Grafisk formgivning: Ellen Fossli, Kirell Design, Oslo - ellen@kirell.no

Trykk: MerkurTrykk AS, Oslo

Papir: Cocoon Offset 240g og 120g

Det oppfordres til å gjenbruke tekstene i denne publikasjonen med kildehenvisning.

Samarbeidspartnere: Hushållningssällskapet Väst, Stiftelsen Idébanken og Øko-net.

Med støtte fra: Nordisk Ministerråd.

Ugitt av:

Med støtte fra:

norden

Nordisk ministerråd

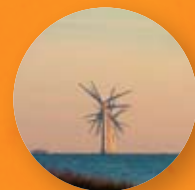
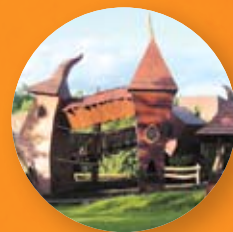
BALANSEBOKA

– mellom nåtid og framtid

Verdenskommisjonen for miljø og utvikling definerte bærekraftig utvikling slik, i rapporten "Vår felles framtid" i 1987:

En utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov.

INNHOOLD

- 4 Hilsen fra statsråd Kristin Halvorsen
- 6 Forord Kai Arne Armann
- 7 Stefan Edman: Lovende oppdagelsesreise

KAPITTEL 1 Veier videre

side 8

- 10 FNs utdanningstiår: Et tiår for framtidsfolket
- 14 Balanseakten: – vi må lære hvis jorda skal bære!

KAPITTEL 2 Eksempler

side 18

Side 20 – Sverige

Biskops-Arnö folkehøgskole
Brödhuset i Göteborg
Kretsloppshuset i Mörsil
Rådrummet i Karlstad
Understenshöjden borettslag
Sykkelbyen Lund
Sunfleet Carsharing

Side 40 – Danmark

Brenderup folkehøgskole
Merkur bank
Samsø
Vestjyllands folkehøgskole
Økolandsbyen Friland
Halkær Ådal
Grønt regnskap i Albertslund

Side 60 – Norge

Plogfabrikken Kverneland
Fosen folkehøgskole
Geitmyra skolehage i Oslo
Nøstehagen bo- og omsorgssenter
Risøy folkehøgskole
Sauda kommune
Svartlamoen bydel i Trondheim

KAPITTEL 3 Faglig perspektiv

side 80

- 82 Folkelig engasjement er nødvendig – og mulig

KAPITTEL 4 Handlingsmuligheter

side 94

- 96 Bærekraftpila
- 100 Sjekkliste for en bærekraftig utvikling
- 102 Undervisningsmaterieell
- 104 Nettsteder
- 106 Sertifiseringsordninger
- 108 Livslang læring
- 110 Dialogverktøy

Vedlegg

- 112 Bonn-deklarasjonen
- 120 5 råd for veien videre

Statsråd Kristin Halvorsen:

JA TIL UTDANNING FOR BÆREKRAFTIG UTVIKLING!

FN og verdenssamfunnet har besluttet å gjennomføre et utdanningstiår for bærekraftig utvikling, ESD10, i perioden 2005-2014. Hovedkoordinatoren UNESCO har formulert visjonen for tiåret slik:

En verden hvor alle har mulighet til å nyttegjøre seg utdanning og lære verdiene, atferden og livsstilene som er i samsvar med en bærekraftig framtid og positiv samfunnsmessig endring.

Tiåret har røtter tilbake i tid: allerede på FNs konferanse for miljø og utvikling i Rio de Janeiro i 1992, ble det i Agenda 21-dokumentet understreket at utdanning er avgjørende for å fremme bærekraftig utvikling og styrke folks evne til å møte miljø- og utviklingsproblemene.

Stiftelsen Idébanken har gjennom arbeid med programmer for norske kommuner og lokalsamfunn innhentet erfaringer og eksempler på praksis som bringes inn i skolesituasjonen. Mange mennesker får ikke dekket sine basisbehov, og kloden ødelegges på en måte som gjør at framtidige generasjoner ikke vil ha tilgang til viktige naturressurser. Mye av skylden legges på folk i den rike del av verden, blant annet

i Norden og Vest-Europa. Mengden vi forbruker, og kvaliteten på en del av produktene, er ikke bærekraftig. Derfor kreves det at alle handler mer ansvarlig. Hvilken type handlingsendring som trengs vil variere, alt ettersom hvilken livsstil man har og hvilke virksomheter man er involvert i.

I en erkjennelse av at det er grunnleggende handlingsmønstre som skal endres, besluttet FN og verdenssamfunnet å opprette et tiår som setter fokus på *utdanning*. Våre holdninger og handlinger er basert på *verdier* og *kunnskap*. De henter vi nettopp gjennom læring, både utdannelseslæring og livslang læring. Vi bruker begrepet *læring*, da læring ikke er begrenset til utdanning, men strekker seg inn i dagliglivet. Viktig læring skjer i hjemmet, i sosiale sammenhenger, i samfunnsinstitusjoner og på arbeidsplassen.

UNESCO understreker at utdanning for bærekraftig utvikling ikke er det samme som miljøundervisning, det favner videre.

Bærekraftig utvikling omfatter miljø, men også sosiale spørsmål omkring likhet, fattigdom, demokrati og livskvalitet. Utviklingsperspektivet er også sentralt i enhver behandling av bærekraftig utvikling. Dette er en helhet. Bærekraftig utvikling må derfor integreres i mange disipliner, og kan *ikke*, på grunn av sin bredde, bli undervist som et enkelt fag.

UNESCO mener undervisningen kan hjelpe oss å dele verdiene og prinsippene som ligger

til grunn for bærekraftig utvikling og gjøre oss trygge på å diskutere de dilemmaer og utfordringer som finnes.

Mange metoder er relevante: litteratur, billedkunst, drama, debatt og erfaringsutveksling. De som lærer deltar i beslutninger om hvordan de skal lære. Læringserfaringer gjøres både på jobb og i privatlivet. Læringen bør omfatte både lokale og globale problemstillinger.

Utdanning for bærekraftig utvikling er en investering som vil lønne seg på lang sikt.

Denne boka er viktig fordi den vektlegger at vi trenger handlingskompetanse. Slik kompetanse synliggjøres gjennom de mange gode eksemplene vi møter her. Om ikke alle er med: barn, unge, idrettslag, kommuner, departementer og bedrifter, kan vi ikke nå de målsettingene vi har for utdanningstiåret og tiårene som kommer. I en slik forståelse blir det snakk om danning, like mye som utdanning. Lokalsamfunn er viktige arenaer for oppvekst og danning av bærekraftige handlingsmønstre.

Kunnskap er viktig, og ikke én sektor. Det er over 1 million barn og unge i barnehager, grunnskoler og videregående skoler i Norge. I tillegg kommer alle førskolelærere, lærere og assistenter som hver dag gjør jobben. Legg til foreldre og besteforeldre – nesten hele Norge har et forhold til barnehage og skole! Jeg ønsket meg kunnskapsministerposten for å være med på å heve kunnskap til et overordnet perspektiv i utviklingen av samfunnet.

Forord

Balanseakten mellom nåtid og framtid, er den sentrale utfordringen i arbeidet for en bærekraftig utvikling. I et slikt perspektiv trenger vi handlingskompetanse. Derfor fremmer vi FNs utdanningstiår for en bærekraftig utvikling, ved kampanjen "Balanseakten", sammen med Økonet i Danmark og Ekocentrum i Sverige.

Under klimatoppmøtet i København før nyttår fremmet vi slagordet "klimautfordringene krever en bærekraftig utvikling", blant annet ved å reise skulpturer på sentrale steder i København. Slagordet kan virke selvsagt, men vi har dessverre flere eksempler på perspektiver og tiltak i klimaets navn som hadde hatt godt av å bli satt inn i en bredere sammenheng.

Et av økonomen David Kortens poenger er at det er organisering av ulike virksomheter blant folket, som er nøkkelen for å utvikle en mer bærekraftig samfunnsutvikling. Dette kan både føre til at det åpnes nye politiske mulighetsrom og forutsetninger. Såvel lokalt, nasjonalt som globalt. Dette var også et syn som verdens statsledere i sin tid vektla under verdenskonferansen for miljø og utvikling i Rio, 1992. Velger de ansvarlige politikerne å satse ensidig videre på klimavoter og makroøkonomiske virkemidler, hemmer de bruken av et betydelig lokalt mulighetsrom.

FN-tiåret for utdanning for en bærekraftig utvikling setter nettopp handlingskompetansen i fokus. "Balanseakten" bidrar med en egen kampanje innen de nordiske folkehøgskolene. På et nettverkstreff sist november i Odense i Danmark presenterte deltakerne de beste tiltakene fra sine skoler. Slik utveksling av "best practice"

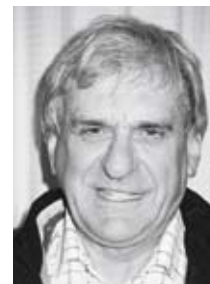
skapte både en arena og en verktøykasse som forsterket det engasjementet alle brakte med seg – og ga det kraft og retning.

Stiftelsen Idébanken bidrar også inn mot programmet Livskraftige kommuner og har her hatt gleden av å videreutvikle vår presentasjon av bærekraftig utvikling slik at den har nådd ut til et tresifret antall kommuner. Det viktigste vi gjør, er nok at vi ivaretar et langsiktig og bredt perspektiv, samtidig som vi fremmer lokale partnerskap der flere er med.

Resultater av nettverkstreff og erfaringsutveksling av "best practice" er ikke alltid like lett å måle. Men noen resultater av slike dialoger på tvers av ulike grupper/aktører/sektorer, er særdeles tydelige. Ett eksempel: dialoger om erfaringer fra rettferdig handelsbykommunen Garstang i Storbritannia, førte til at det snart er 25 norske kommuner som har inngått forpliktende samarbeid med Fairtrade Max Havelaar om å kalle seg rettferdig handelsby.

Dette viser et lokalt mulighetsrom med vekt på aktiviteter der sivilsamfunnets rolle blir mer framtrædende. Og hvor det bygges broer til forvaltning og næringsliv. En bærekraftig utvikling blir mer sannsynlig når læring baserer seg på det vi gjør og ikke bare det vi sier. Dette er viktig pedagogisk lærdom i skolen, men også en forutsetning for å styrke deltakelse og engasjement i samfunnet for øvrig. Samhandling gir økt tillit – og det er nettopp økt tillit som er fundamentet for en videreutvikling av våre velferdssamfunn.

Kai Arne Armann
daglig leder i Stiftelsen Idébanken

Lovende OPPDAGELSESTUR

Det er inspirerende for meg å følge denne oppdagelsesturen til noen nordiske visjonærer og entreprenører. Ikke minst fordi grunnkonseptet har en del av sine røtter i *Bilen Biffen Boligen – bærekraftige vaner, smartere forbruk*. Det var en statlig rapport jeg skrev for noen år siden, hvor fokus lå nettopp på kraften "nedenfra", fra nytenkere, småskala produsenter og smarte forbrukere.

Forfatterne har reist rundt i Sverige, Norge og Danmark og truffet nettopp denne typen mennesker, visjonærer som samtidig er "doers" og omsetter sine tanker til et hverdagsnært forandringsarbeid.

Tiår med bevisstgjøring rundt miljø, helse og en sunnere livsstil synes nå å ha nådd ett toppunkt, hvor kunnskap og engasjement rundt disse te-

maene vokser veldig fort. Man behøver ikke være filosof for å forstå at det er klimatrusselen som har forløst, eller satt ytterligere fart på de mange initiativ vi nå ser rundt oss. Og det er ikke lenger bare grønne miljømøller som deltar. Bedrifter, banker, matvarehandelen og den store, brede allmennheten har nå kommet på banen. Det er lovende og skaper håp og framtidstro. Samtidig må vi innse at det meste gjenstår å gjøre i praksis. Denne lille boken bidrar utvilsomt til å fremskynde omstillingen til et økologisk, sosialt og økonomisk mer bærekraftig Norden.

Les, tenk deg om – og gå og gjør det samme!

Stefan Edman
biolog og forfatter

KAPITTEL VEIER VIDERE

1

En bærekraftig utvikling imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov. Slik definerer FN formålet med sitt arbeid for en bærekraftig utvikling.

UNESCO understreker at bærekraftig utvikling omfatter miljø, men også sosiale spørsmål omkring rettferdighet, fattigdom, demokrati og livskvalitet. Dette er en helhet. Bærekraftig utvikling er derfor ikke et fag, men et mål som utfordrer alle fagområder.

Denne boka tar deg med inn i et landskap hvor undervisning og danning bidrar til handlingskompetanse for en bærekraftig utvikling, med andre ord til mulighetsrommet mellom nåtid og framtid.

FNs utdanningstiår: ET TIÅR FOR FRAMTIDSFOLKET

Vi er midtveis i FNs utdanningstiår (ESD10) og rundt i verden bobler det av aktivitet i tiårets ånd. ESD10 er ikke bare for studenter og lærere, like lite som det er et tiår for miljøbevegelsen. FNs utdanningstiår er for alle som vil være med å forme framtida.

FNs tiår for utdanning for en bærekraftig utvikling (ESD10) strekker seg fra 2005 til 2014. UNESCO koordinerer tiåret på verdensbasis. En konferanse på Hamar 15. mars 2005, var startskuddet for arbeidet med tiåret i Norge. Utdanningsdirektoratet har ansvar for arbeidet med tiåret i den norske grunnskolen og i videregående opplæring. Men ESD10 har ALLE som målgruppe, også vi som har lagt russetiden bak oss. Alle mennesker har bruk for mer kunnskap om hvordan vi

kan bidra til at vår felles framtid blir best mulig for flest mulig. Hvilken kunnskap man trenger, kommer an på hvor man jobber, hvordan man bor og lever.

Det bobler av aktivitet!

31. mars til 2. april 2009 ble en midtveiskonferanse for tiåret avholdt i Bonn i Tyskland (se deklarasjonen på side 112). 900 deltok på konferansen, og 300 ble avvist grunnet plassmangel. Den enorme interessen for kon-

feransen speiler aktivitetsnivået rundt ESD i verden. Det syder og bobler på jordas overflate!

Mange land kan vise til innovative læreplaner og pedagogikk i FN-tiårets ånd. I tillegg har en mengde FN-organisasjoner, ikke-statlige organisasjoner og partnernettverk engasjert seg i konkrete aktiviteter som støtter opp om ulike mål for tiåret. Gå inn på sidene til den nordiske Balanseakt-kampanjen, www.thebalancingact.info.

På samme måte som denne boka forsøker å speile det nordiske aktivitetsnivået på ESD10, forsøker dette nettstedet å vise hva som rører seg i den vide verden. Det er ikke lite! Gå til "link"-knappen og se på sidene til for eksempel Canada, Japan, Thailand og Tyskland.

Erfaringer og anbefalinger

Av alle erfaringer som er høstet i løpet av de siste fem årene, vil vi spesielt fremheve to. Mange har opplevd at det er en styrke for ESD-arbeidet:

- 1) å bruke lokalsamfunnet som utgangspunkt for læring.
- 2) å bruke et nettverk av aktører med ulike kvaliteter i utviklingen av ESD.

Det første punktet tar opp i seg realiteten at hvor vi lever våre liv har stor betydning for hvilke bærekraftutfordringer vi står ovenfor. Hvor vi bor, har også betydning for hvilke løsningsalternativer som er tilgjengelige. Miljø, økonomi, samfunnsstruktur og kultur varierer voldsomt.

Denne oppdagelsen har igjen innvirkning på hvilke verktøy som blir brukt i ESD-sammenheng. I Norge ser vi for

eksempel at mange skoler benytter seg av nettstedet www.miljolare.no som blant annet inneholder 130 aktiviteter fordelt på 12 temaer knyttet til bærekraftig utvikling. Disse aktivitetene kan elevene gjennomføre i sine nærområder. Slik får de knyttet kontakt med mange ulike aktører i lokalsamfunnet, jfr punkt to ovenfor.

Regionale ekspertisesentra

Når det gjelder nettverk og samarbeid på tvers, er det også verd å nevne et annet spennende resultat av ESD10 så langt, nemlig regionale ekspertisesentra (RCE) for ESD. Disse sentrene blir godkjent og koordinert av FN-universitetet (UNU). I skrivende stund har UNU godkjent 75 slike sentra fordelt på alle kontinenter. Det finnes fremdeles ikke et her i Norge, mens Danmark og Sverige kan skille med hvert sitt. Sentrene involverer gjerne et mangfold av aktører og miljøer, som lærere, professorer, forskere, miljøorganisasjoner, kommunerepresentanter, næringslivsaktører, media, studenter og andre som ønsker å lære om ESD.

Sentrene har flere funksjoner, vi velger her å fremheve tre av de viktigste:

- 1) Å justere utdanningstilbudet slik at den fremmer en bærekraftig utvikling. Her går man gjennom eksisterende fag, programmer og pensum med dette for øyet.
- 2) Å utvikle/ tilby kurs i "training for trainers" i ESD10, inkludert metoder og undervisningsmateriell.
- 3) Å bevisstgjøre flest mulig om viktigheten av ESD for å få til en bærekraftig framtid.

Professor Jeppe Læssøe presenterte Danmarks Regional Center of Expertise (RCE) på konferansen "Can Education Change the Climate?" under COP15, 11. desember 2009.

Danningsutvalget ble nedsatt i mai 2007, som et frittstående utvalg av enkeltinstitusjoner i universitets- og høyskolesektoren. Utvalget kom med en rekke innstillinger i august 2009, og håper at disse vil skape debatt og føre til endringer på lokalt - så vel som på nasjonalt plan.

Danningsutvalget understreker behovet for å gjenreise allmenndanningen. Enkelte emner bør alle vite noe om, enkelte verdier bør alle tilegne seg, uansett framtidig yrke.

Kritisk selvrefleksjon og etiske retningslinjer for bruk av kunnskap er, ifølge utvalget, noe alle akademikere burde ha kunnskap om. Evne til å tenke tverrvitenskapelig og overgripende er også kunnskap utvalget etterlyser. Disse, og andre egenskaper blir viktige blant annet for å få til en overgang til et kunnskaps – og lavutslippssamfunn.

I sine innstillinger foreslår utvalget blant annet fordypningsfag, utvidet bachelorgrad og egne studieprogram for å styrke den akademiske dannelsen i høyere utdanning.

Kilder:
www.aftenposten.no
www.uib.no

Lek og læring. (Foto: Change the World)

Et tiår for framtidsfolket
Når vi hører om klima, miljø og utvikling i media og fra politikerne, får vi gjerne høre om elendige tilstander, men at dette kan løses ved hjelp av ny teknologi og statlige midler. Teknologi og politisk handling er selvsagt viktig. Men all forskning viser at nordmenn forbruker for mye og lite bærekraftig. Hvis alle skulle forbruke som oss, hadde vi trengt fire jordkloder for å dekke ressursbehovet.

Alt forbruk foregår lokalt og av enkeltmennesker. Hvordan vi forbruker henger sammen med hvilke holdninger vi har. Hvilke holdninger vi har,

henger sammen med hvilke verdier, normer og kunnskaper vi har. Vi må høre, se, gjøre, lære, oppdage og innse! FNs utdanningstiår er ikke bare et tiår for studenter og lærere, like lite som det er et tiår for miljøbevegelsen. Dette tiåret er for alle dem som vil være med å forme framtiden. Det er et tiår for framtidsfolket.

Stiftelsen Idébanken vil bruke Balanseboka og Balansenettstedet til å gå i dialog med viktige nasjonale aktører om ESD. Målet er at ESD blir høyt prioritert på den politiske dagsorden. En vakker dag bør også det norske framtidsfolket ha sitt eget ESD-senter.

ESD10 - Historisk tilbakeblikk

På FNs konferanse for miljø og utvikling i Rio de Janeiro i 1992, ble Agenda 21 utviklet, en omfattende handlingsplan for det 21. århundre, som fikk tilslutning fra 178 land. Kapittel 36 i Agenda 21 handler om utdanning. Her er fire satsningsområder vektlagt:

- 1) Grunnleggende utdanning av god kvalitet tilgjengelig for alle. Grunnleggende utdanning må ikke bare fokusere på lesing og skriving, men også kunnskap og verdier som støtter opp under en bærekraftig utvikling.
- 2) Reformere eksisterende rammeplaner for alle nivåer i utdanningen fra barnehage til universitet, de rommer flere prinsipper og perspektiver som peker i retning av en bærekraftig utvikling.
- 3) Folkeopplysning om forutsetningene for en bærekraftig utvikling, blant annet for å sørge for bevisste velgere og forbrukere.
- 4) Etterutdanning for å sikre at folk i alle yrker har kunnskaper som gjør at de kan utføre sitt arbeid på en bærekraftig måte.

FNs konferanse for miljø og utvikling i Johannesburg ti år etter Rio-konferansen, viste at framdriften med å få til en bærekraftig utvikling gikk for sakte. Som et resultat av dette, ble det fremmet et forslag om å vie et eget tiår til temaet bærekraftig utdanning. Tiåret ble vedtatt på FNs generalforsamling senere samme år.

Opptaktskonferanse i Göteborg

I 2004 ble det, etter invitasjon fra daværende statsminister Göran Persson, arrangert en global opptaktskonferanse til FNs utdanningstiår (ESD10) i Göteborg. "Learning to Change the World" var tittelen på konferansen, og dens tre slagord var Reflect, Rethink, Reform – tenk om, still om, gjør om.

Et sitat fra denne bokens forgjenger, Ekovisioner:

«Förenta Nationerna har lyft fram utbildning som en avgörande faktor för att nå en hållbar utveckling i världen. Det har skett genom att förklara åren 2005 – 2014 som ett FN årtionde för utbildning för hållbar utveckling. FNs fackorgan Unesco har fått ett särskilt ansvar för att utbildning på alla nivåer och inom alla samhällssektorer bör ha hållbar utveckling som en ledstjärna.»

Carl Lindberg
Medlem i Unesco Högnivågrupp för främjandet av FNs årtionde för utbildning för hållbar utveckling.

BALANSEAKTEN

Balanseakt-skulpturene til Jens Galschiøt er det sentrale symbolet for kampanjen.

Prosjekt Balanseakten er et prosjekt innen de nordiske folkehøgskolene – på alle bærekraftens områder – for å fremme FNs tiår for utdanning for bærekraftig utvikling (2005-2014). De beste eksemplene løftes fram til felles inspirasjon. Kampanjen har også som mål å inspirere andre skoler, institusjoner og organisasjoner til å drive et pedagogisk utviklingsarbeid for en bærekraftig utvikling.

– vi må lære hvis jorda skal bære!

Balanseakten er et folkeopplysningsprosjekt om handlingskompetanse for en bærekraftig utvikling. Visjonen er å bruke et sett med peilemerker som skoler og utdanningsinstitusjoner kan tilslutte seg. Folkehøgskolene har gjennom sin tradisjon og arbeidsform, særlige forutsetninger for å ta en slik rolle. Det var derfor naturlig å ta utgangspunkt i folkehøgskolene, slik at de kan virke som brobyggere inn mot andre skoler og utdanningsinstitusjoner. I folkehøgskolenes pedagogikk integreres teoretiske kunnskaper og praktiske ferdigheter, i møte med samfunnet utenfor skolen.

FN-tiåret

I mars 2005 gikk verden inn i et nytt tiår – FNs utdannings-tiår for en bærekraftig utvikling. FN utfordrer alle land til å fremme læring som kan føre til nødvendige forandringer.

Utdanningstiåret ble offisielt lansert i Norge 15. mars 2005. Åpningen ble dermed lagt til Verdens forbrukerdag, og regjeringen var representert ved daværende statssekretær i Barne-, familie- og forbrukerdepartementet, Hans Olav Syversen.

Idébanken har både gjennom prosjekt Balanseakten og ved samarbeid med myndighetene om bidrag i nasjonale og internasjonale fora der forbruk og utdanning drøftes, søkt å styrke tiårets budskap.

Balanseakten – en kampanje for FN-tiåret

Den 6. mars 2006 ble FNs tiår markert ved et arrangement der folkehøgskolene i Norge og Stiftelsen Idébanken, reiste tre 12 meter høye Balanseakt-skulpturer foran Oslo S. Senere samme uke fant lignende arrangementer sted i Göteborg og København.

”Oppføringen” av Balanseakten var avspark for en kampanje med samme navn. I første omgang rettet kampanjen seg mot folkehøgskolene i Norden.

Tre institusjoner står bak

Danske Øko-net, Stiftelsen Idébanken og svenske Ekocentrum er nordiske institusjoner som alle springer ut fra frivillige organisasjoner med et engasjement for bærekraftig utvikling. De tre jobber på hver sin måte med folkeopplysning, i ulik grad rettet mot næringsliv, organisasjonsliv, forvaltning og skoler. Balanseakten er deres bidrag til FNs tiår for utdanning for bærekraftig utvikling.

For å utarbeide dette settet med peilemerker for en bærekraftig utvikling, nedsatte de tre samarbeidende organisasjonene et bredt sammensatt råd av 31 personer fra de tre landene.

Etter forberedende møter i hhv Oslo, Göteborg og Ollerup, ble det i februar 2004 avholdt et seminar med foredrag og prosessverksted som ga resultater som ledet videre mot prosjekt Balanseakten.

På bakgrunn av ulike erfaringer fra folkehøgskoler, folkeopplysning og Lokalt Agenda 21-arbeid identifiserte deltakerne a) tre hovedtemaer og b) tre viktige kunnskapsområder.

a) En bærekraftig utvikling innebærer ivaretagelse av økologi, sosiale mål og deltakelse i demokratiske beslutninger og tiltak.

b) I folkehøgskolenes pedagogikk integreres nettopp teoretiske kunnskaper og praktiske ferdigheter, i møte med samfunnet utenfor skolen (demokrati/politikk). FN-tiårets fokusering på handlingskompetanse aktualiserer folkehøgskolenes pedagogikk!

Utvikling av samspillet mellom disse temaene og kunnskapsområdene er selve kjernen i arbeidet med å snu

samfunnet i retning av en bærekraftig utvikling og utgjør derfor de sentrale elementene i prosjekt Balanseakten. (Se nettside og foldere).

Kopler man dem sammen, får man et skjema der gode eksempler fra folkehøgskolene kan plasseres i forhold til hverandre. Slik kan vi sammen drøfte utviklingsmuligheter for folkehøgskolenes videre arbeid med Balanseakten og en bærekraftig utvikling:

Balanseakten:

	Temaer			
Kunnskapsformer	Miljø/økologi	Sosial utvikling	Demokrati/deltakelse	Alle temaer
Praksis				
Teori				
Politikk				
Alle				

(se mer om matrisen i kapittel 4)

Høsten 2009 kartla prosjekt Balanseakten gode eksempler fra de nordiske folkehøgskolene, på alle bærekraftens områder.

4. til 6. november deltok representanter fra ni folkehøgskoler på nettverkstreff i Odense i tillegg til representanter fra Folkehøgskolenes internasjonale utvalg i Norge, Øko-net og Stiftelsen Idébanken. Hensikten med treffet var å presentere og videreutvikle resultatene fra de ulike satsingene som allerede er i gang i de nordiske folkehøgskolene. Treffet ga anledning til å løfte fram de gode eksemplene til felles inspirasjon både for folkehøgskolene og for andre skoler som driver et pedagogisk utviklingsarbeid for en bærekraftig utvikling.

Odense ble valgt fordi det ga deltakerne en mulighet til å møte Jens Galschiøt, kunstneren bak de skulpturene som så godt har synliggjort Balanseakten i det offentlige rom.

Lanseringen av tiåret i Norge

Utdanningstiåret ble offisielt lansert i Norge gjennom et arrangement på Hamar 14. mars 2005. Det ble dermed lagt til Verdens forbrukerdag, og Regjeringen var representert ved daværende statssekretær i Barne-, familie- og forbrukerdepartementet, Hans Olav Syversen. I talen sa han blant annet at:

”...<det tas> ofte som en premiss i den økonomiske debatten at kjøpekraften i de rike landene kan og vil fortsette å vokse i overskuelig fremtid. Det er grunn til å sette spørsmålstegn ved dette, og det er behov for å problematisere den stadige veksten i kjøpekraft og i materielt forbruk i våre rike samfunn. Og dette blir ikke mindre nødvendig i et globalt perspektiv, når vi tar med i betraktningen at det skal være rom for en velstandsutvikling i de land som i dag er fattigst.”

Brutto Nasjonal Livskvalitet (BNL)

Det Norske Stortinget har gitt Finansdepartementet i oppdrag å utrede modeller for å måle livskvalitet og legge fram årlige BNL sammen med det økonomiske brutto nasjonalprodukt, BNP. Regjeringen må legge fram status for arbeidet allerede når neste års statsbudsjett presenteres høsten 2010. Bakgrunnen for forslaget om BNL er forskningsfunn som viser at så lenge vi har nok penger til å dekke våre basisbehov, som hus og mat og klær, betyr hver ekstra krone stadig mindre. Da er det helt andre ting som avgjør om vi er lykkelige. Viktige faktorer er for eksempel venner, familie, det å ha arbeid og det å bidra med sine ressurser til det beste for samfunnet. Forskere arbeider nå med å lage en mer fullstendig oversikt over hva som gjør oss lykkelige, og hvilke metoder som trengs for å kunne lage en nasjonal livskvalitetsindeks. http://aftenbladet.no/innenriks/1041565/Brutto_Nasjonal_Livskvalitet.html

Lanseringen av Balanseakten i 2006

Tale ved statssekretær Kjell Erik Øie, Barne- og likestillingsdepartementet: ”Dette er et flott initiativ, som retter oppmerksomhet mot balansen mellom natur og kultur. Kampanjen ”Balanseakten” er ledd i FNs tiår for undervisning om bærekraftig utvikling 2005 – 2014.

Målet om en bærekraftig utvikling er tydelig nedfelt og forankret i Soria Moria- erklæringen. Samtidig er dette en overordnet utfordring som krever bevissthet og engasjement ikke bare fra politiske myndigheter, men fra oss alle som lever i den rike del av verden. Og denne typen engasjement må utvikles fra barna er små. Derfor spiller utdanningen og utdanningsinstitusjonene en avgjørende rolle. Vi må lære både å handle miljøvennlig, og å vise solidaritet med våre medmennesker – globalt og lokalt, i nåtid og framtid.”

KAPITTEL EKSEMPLER

2

I den politiske samtalen blir menneskelig atferd ofte for lite vektlagt i forhold til tekniske løsninger. Dette selv om vi vet at holdnings- og atferdsendring kan ha en stor positiv effekt, for eksempel for å møte klimautfordringene. Nå får du møte sju gode eksempler fra hvert av de skandinaviske landene.

Sammen viser eksemplene en bredde av muligheter innenfor økologi, sosial utvikling, demokrati og deltakelse. 21 spennende og kreative eksempler på hva folk i nordiske hjem, skoler, kommuner og bedrifter har gjort for å minske miljøbelastningen og øke sin egen og andres livskvalitet.

Nordens Folkhögskola Biskops-Arnö

EN KILDE TIL KUNNSKAP FOR HELE LOKALSAMFUNNET

Kursdeltakere ved Biskops-Arnö folkehøgskole får grundig teoretisk og praktisk opplæring i miljø- og utviklingsspørsmål. Men skolen stopper ikke der. Elevene formidler sine kunnskaper og erfaringer til hele lokalsamfunnet omkring skolen.

Folkehøgskolen på Biskops-Arnö arbeider for en bærekraftig utvikling både lokalt og globalt. Lokalt kommer det til uttrykk ved at skolens daglige virksomhet gjennomføres av en bærekrafttankegang. Globalt skjer det gjennom kurs i Afrika, Asia og Latin-Amerika. Både i det lokale og det globale arbeidet går teori og praksis hånd i hånd.

Miljøvennlig drift

Biskops-Arnö folkehøgskole – eller Nordens Folkhögskola Biskops-Arnö som er det fulle navnet – ligger på øya Biskops-Arnö i Sveriges tredje største innsjø, Mälaren.

– Vi bruker vannvarme fra Mälaren og jordvarme fra åkrene til flere varmepumper. Akkurat nå installerer vi noen flere solfangere som kommer til å redusere oljebruken til et minimum og dessuten spare oss for store kostnader, sier lærer Carina Carlström.

– For drikkevannet finnes en egen brønn og for avløpet et eget system med to biodammer som renses vannet før det går tilbake til Mälaren.

Miljøgris

Folkehøgskolen har et godt utbygd søppelsorteringsanlegg og bestreber seg på å kunne håndtere stadig mer avfall selv.

– Biskops-Arnö har en egen komposteringsmaskin, en miljøgris, som tar seg av alt matavfallet. Resultatet bruker vi som gjødsel. Slik er kretsløpstankegangen gjennomført. Dette reduserer også søppeltransporten med 40-50 prosent. Kjøkkenet på Biskops-Arnö er KRAV-sertifisert, og i matlagingen brukes nærproduserte produkter når det er mulig, forteller Carlström. KRAV er en svensk sertifiseringsordning for økologisk produksjon, foredling og tjenester.

Ut i verden

Biskops-Arnö folkehøgskole har siden 1980-tallet hatt en tydelig internasjonal profil på kurstilbudet, de kaller det “Norden i verden”. Hvert år reiser over tretti deltakere fra seks kurs til Latin-Amerika, Afrika og Asia, for å få et innblikk i menneskers livssituasjon i land i Sør og delta i lokalt

Samarbeid om grønt belte i Kenya. (Fotos: Robert Norman)

utviklingsarbeid sammen med lokale samarbeidsorganisasjoner. Deltakerne arbeider også med prosjekter som bidrar til å utvikle nye virksomheter, for eksempel gjennom å bygge en hjemmeside eller forbedre en kooperativ butikk. Film for forandring-kursene som reiser til Latin-Amerika, bruker metoden “deltakende video”, en metode hvor man anvender film som verktøy for forandring i et sosialt og økologisk perspektiv.

Miljø og bistand hånd i hånd

Fra 2009 har Biskops-Arnö tilbudt et kurs i miljø- og bistandsarbeid. Det skjer i samarbeid med Vi-skogen, som i 25 år har arbeidet med å skape et grønt belte i landene rundt Victoriasjøen i Afrika og med å forbedre levekårene for flere hundre tusen småbrukere. Hurtigvoksende trær plantes rundt sjøen. Disse gjødsler jorden og kan plantes ute på åkrene og bidra til å gi økte avlinger av bønner og mais. Familiene får både dekket vedbehovet sitt, forbedrer matproduksjonen og bedrer jordkvaliteten gjennom redusert erosjon.

Dette er et godt ESD10-eksempel, fordi ...

Her ser vi hvordan en utdanningsinstitusjon kan fungere som et læringssenter for et helt lokalsamfunn. Det er ingen grunn til at elevene i en skole skal holde sine erfaringer og kunnskaper for seg selv. Å skulle formidle kunnskapen til andre er både inspirerende og lærerikt for elevene, samtidig som det fører til at denne viktige kunnskapen spres til flere. Et eksempel til etterfølgelse ikke bare for andre folkehøgskoler, men også for andre typer utdanningsinstitusjoner.

Astrid Sandås, seniorrådgiver i Utdanningsdirektoratet

Sprer kunnskap når de kommer hjem

Under oppholdene i utlandet dokumenterer deltakerne sine opplevelser og sine nye kunnskaper både i skrift, foto, film og lyd. Etter hjemkosten sammenstiller de dette til et omfattende informasjonsmaterieil. Dette materiellet bruker de siden til utadrettet virksomhet, med presentasjoner på for eksempel skoler, foreningsmøter, konferanser, publisering i ulike medier og internt for skolens øvrige deltakere.

Hvert år i mai arrangerer elevene en utadrettet festival kalt “Festival Global”, med musikk, mat, kultur, foredrag, debatt og fest. Festivalen lokker til seg flere hundre besøkende. Gjennom hele året organiserer de en gang i uken en kafé der økologiske varer selges og et aktuelt tema tas opp. Slik blir hele lokalsamfunnet involvert i hva elevene på folkehøgskolen driver med.

Les mer: www.biskops-arn.se

Vennskap Nord/Sør

Vennskap Nord/Sør er et nettverk for ulike grupper som driver med vennskapssamarbeid mellom lokalsamfunn i Norge og i Sør. Nesten 200 norske kommuner og lokalsamfunn er involvert i denne typen vennskap. Det innebærer et likeverdig, “ikke-materielt” samarbeid, der erfaringer, styrking av folkelig deltagelse i beslutningsprosesser, lokal kompetanse, demokrati, bærekraftsutfordringer, kulturforståelse, barne- og ungdomssaker og en bredde av andre utviklingsspørsmål står i sentrum.

Partnerskapene er etablert mellom institusjoner/ virksomheter i henholdsvis Norge og i Sør som har sammenfallende interesser eller arbeidsområder. For eksempel to skoler, eller to sykehus. Disse gruppene har en felles interesse i å skape bedring i sine lokalsamfunn, gjennom å dele erfaringer.

Kilde: www.vennskap.no

Vil forandre verden!

Den frivillige organisasjonen **Change the World** ble opprettet i Oslo i 1997. Initiativtakerne er opprinnelig fra Latin-Amerika og Afrika. I dag er mange nasjonaliteter, blant annet nordmenn, representert i organisasjonen. Formålet med Change the World er å finne fram til alternative bærekraftige levemåter. De deltar også i Økosamfunn, Permakultur- og Transition Towns-bevegelsen verden rundt, samt i lokale organisasjoner og grasrotbevegelser i Latin-Amerika, Afrika og Norden. Arbeidet skal demonstrere at konkret handling kan gjennomføres hvor som helst, og at tilrettelegging av kunnskap er en viktig inspirasjon for folk. – Vi motiverer folk, som så skaper resultater i sin landsby i Latin-Amerika eller Afrika i løpet av én måned, sier Mauricio Deliz om organisasjonen som har en svært flat struktur. Den som er på stedet bestemmer! Man skaper en kraft ved å utnytte alles kompetanse, også de eldres, og ved å bygge sosiale nettverk som preges av at folk møtes ansikt-til-ansikt.

Les mer: www.world-changers.org

Brödhuset utenfor Göteborg:

FRISTENDE DUFTER LOKKER FOLK TIL BÆREKRAFTIGE KJØP

Bakeriet og butikken Brödhuset i Askim utenfor Göteborg har spesialisert seg på langtidsstekt brød. De ni ansatte sørger for at det finnes over 60 ulike sorter brød å velge mellom. De baker også konditorvarer som boller, muffins, kaker og paier. Brødene lages av økologiske råvarer og bakes på gammeldags vis med kaldgjær og steking i steinovn.

– Vi merker en voldsom interesse, og kundene kommer fra hele Göteborg. Omsetningen øker for hvert år som går. Vi baker kun med økologisk mel, og vi gjør det først og fremst for smakens skyld. Men nå som miljøspørsmål har kommet så til de grader på dagsorden, er det morsomt for oss å kunne være med på å bidra til et bedre miljø, sier eierne Camilla og Peter Bruun.

Les mer: www.brodhuset.com

Dette er et godt ESD10-eksempel, fordi ...

Brödhuset er flinke til å profilere det økologiske aspektet ved sin virksomhet, blant annet på sine hjemmesider. Dette bidrar til at flere blir bevisste forbrukere. Så kan vi håpe at mange blir inspirert til å følge opp når de skal kjøpe andre matvarer.

Skolene kan la seg inspirere av bedrifter som Brödhuset i Mat- og helsefaget, hvor man har en glimrende mulighet til å lære barn og ungdom om forholdet mellom både mat og helse og mellom mat og miljø.

Anne Siri Brandrud, styremedlem i Stiftelsen Idébanken

Godt Brød

Godt Brød er Norges svar på det svenske Brödhuset. Godt Brød har elleve bakeverksteder i fem norske byer: Bergen, Oslo, Asker, Stavanger og Trondheim.

Se: www.bakeverksted.no

Velkommen inn i stabburet!

Maten vi spiser krever store ressurser og bidrar til store miljøproblemer – samtidig som mange av dem som produserer den lever i stor fattigdom. I Idébankens virtuelle stabbur finner du bakgrunnsstoff om bærekraftig mat, med henvisninger til gode eksempler og spennende litteratur om emnet. Dessuten finner du oppskrifter på retter som fyller i det minste noen av kravene til å kalles bærekraftige.

Se: www.idebanken.no: Stabburet

Vær så god!

Hva vi spiser, og ikke minst at vi spiser opp alt, kan utgjøre en vesentlig forskjell for miljøet. I den nye kokeboken "Vær så god!" fra Grønn Hverdag finner du over to hundre fristende oppskrifter som inspirerer til et mer miljøvennlig kosthold.

– Vi ville lage en kokebok som inspirerer til et mer klimavennlig kosthold, sier daglig leder Tone Granaas i Grønn Hverdag. – Gode oppskrifter på restemat og vegetarmat har derfor en viktig plass, i tillegg til mer tradisjonelle oppskrifter. Du lærer å lage mat fra bunnen av, hvordan du utnytter naturens ressurser best mulig og hvordan du oppbevarer maten riktig, forklarer hun.

Kilde: www.gronnhverdag.no

Ø-merket og Debio

Debio kontrollerer og godkjenner økologisk produksjon i Norge. Alle økologiske matvarer som produseres i Norge har en godkjenning fra Debio. Denne godkjenningen er en forutsetning for å kunne si at et produkt er økologisk, og for å kunne bruke Ø-merket i markedsføringen.

Se: www.debio.no

Kretsloppshuset i Mörsil:

EN VIKTIG MØTEPLASS FOR LOKALSAMFUNNET

Over 11 000 timer med frivillig arbeid ble lagt ned før Kretsloppshuset i Mörsil sto ferdig i 1999. Fem dager før innvielsesfesten brant huset nesten ned til grunnen, og alt arbeidet måtte gjøres om igjen. I 2000 kunne Kretsloppshuset endelig innvies. – Det viktigste med huset er at mennesker i bygda føler at de bidrar til å skape et bærekraftig lokalsamfunn, sier Christl Kampa-Ohlsson, kvinnen bak ideen om et kretsløpshus i Mörsil.

I 1994 samlet innbyggerne i Mörsil seg til et møte som handlet om fremtiden til bygda, som ligger i Åre kommune nær grensen til Norge. På møtet diskuterte innbyggerne hva man skulle søke EU-penger til for å kunne utvikle bygda. Skulle det bli skuttersafari, shoppingsenter eller skulle man satse på noe mer bærekraftig? Christl Kampa-Ohlsson foreslo en møteplass med kretsløpshus, restaurant og økologisk dyrking og foredling av mat. Hun lyktes i å overtale innbyggerne. En økonomisk forening ble dannet og en EU-søknad ble innvilget. Åre kommune ga etter hvert et sanatorieområde på 100 mål til foreningen. Dette la grunnlaget for at huset kunne bygges.

Økologisk byggeprosess

Innen foreningen var det viktig at alle var enige om valg av byggematerialer og andre beslutninger som kunne påvirke husets utseende og økologiske profil. Medlemmene besluttet at kretsløpshuset skulle bygges etter følgende prinsipper:

- Så mye nærprodusert byggemateriale som mulig.
- Så ubehandlet grunnmateriale som mulig.
- Så lite kjemikalier som mulig.
- Inngå i den lokale byggetradisjonen.

Da huset sto ferdig i 2000, var alle prinsipper blitt fulgt. Stein og trevirke er hentet fra nærområdet. Utskjæringer av profiler i dører og vinduer er gjort av lokale snekkere. Som fuktspærre har man brukt never i stedet for plast. Biobrensel, solfangere og høner sørger for oppvarming av hus og vann. Hønene bidrar også med egg og gjødsel og fungerer som en pedagogisk inspirasjonskilde for ansatte, besøkende og kursdeltakere ved huset.

Økologisk mat

– Det var viktig for oss at stedet skulle kommunisere hva økologisk mat innebærer. Vi ville ha en restaurant med førsteklasses økologiske retter og skape en økologisk butikk med massevis av dagligvarer, sier Christl Kampa-Ohlsson.

I butikken og restauranten er de økologiske råvarene produsert med stort hensyn til sosial og økonomisk rettferdighet i et globalt perspektiv. Marmeladeproduktene er spesielt populære. De har vunnet flere priser og selges til delikatessebutikker i hele landet.

Grønne jobber og rehabilitering

I årene 2005-2007 utviklet kretsløpshuset sin virksomhet og samarbeidet med Landstinget (Fylkestinget) og Försäkringskassan (Sveriges Nav) om såkalt «grønn rehabilitering». Mennesker med utmattelsessymptomer kom i grupper til sanatorieområdet. De gikk gjennom et program der de blant annet arbeidet i hagene og med avlingene til kretsløpshuset. Dette var meget vellykket, og utgjorde dessuten et viktig økonomisk og arbeidsmessig bidrag. Men på grunn av endringer i rammevilkårene for kjøp av rehabilitering i Sverige er det inntil videre en pause for denne aktiviteten. Hagen og parken stelles derfor nå av frivillige som nedlegger imponerende 5.000 arbeidstimer i året

Dette er et godt ESD10-eksempel, fordi ...

Kretsloppshuset i Mörsil er både et inspirasjonsenter og et læringsenter. Kombinasjonen av inspirasjon og læring er essensiell. Man lærer mer om man er inspirert. Inspirasjonen kommer kanskje ikke fra miljø-saken i seg selv, men gjennom å være i en sosial setting hvor man koser seg, føler tilhørighet og bidrar med noe selv. Så kommer kanskje en gryende miljøbevissthet etter hvert. Alle lokalsamfunn burde hatt et slikt sted.

Kirsten Paaby, Stiftelsen Idébanken

Rådrommet i Karlstad:

EN UNIK MILJØ- OG FORBRUKERTJENESTE

Karlstad kommune har satt seg klare miljømål, men innser at tekniske løsninger ikke er nok alene. I 12 år har kommunen derfor satset systematisk på informasjon og dialog med innbyggerne om en mer bærekraftig hverdag. Karlstads miljø- og forbrukertjeneste er unik i Sverige.

– Vi er en kommunal virksomhet, med en “ukommunal” arbeidsform, sier Agenda 21-koordinator og transportrådgiver Per-Olof Haster. Han arbeider ved “Rådrommet” som ligger like ved torget i Karlstad sentrum.

Rådrommet gir innbyggerne råd og informasjon om miljø- og forbrukerspørsmål. Her finnes mye materiell, lesekrok, seminarrom og ikke minst 11 ansatte som bistår folk med å realisere miljøvennlige løsninger i hverdagen. Det spesielle med arbeidsformen er at Rådrommet driver oppsøkende virksomhet overfor innbyggere og næringsliv i Karlstad.

Kraftig vekst i kollektivtrafikken

Noe av utgangspunktet for miljøatsingen i Karlstad var målinger i 1993 som viste at kommunen med 82 000 innbyggere hadde dårligst luftkvalitet i hele Sverige. Dette funnet ga støtet til en dialog mellom forvaltning og innbyggere om mulige tiltak. Rådslaget resulterte i vedtak

om lavere hastigheter i trafikken. Senere ble et nytt bussnett realisert, med hyppigere avganger og ny busstasjon. Kommunen la også forholdene til rette for syklistene gjennom bilfrie sentrumsgater og bedre sykkelparkering.

Rådrummet innledet på sin side et samarbeid med bedrifter om smarte reisevaner. Dermed ble det blant annet etablert ordninger med gunstig abonnement på årskort for kollektivtransport. I tillegg sørget Rådrummet for tydelig informasjon om miljøvennlige reiseløsninger.

Resultatene har kommet. Karlstad har etter svenske forhold et høyt antall sykkelbrukere, og har nå den kraftigste veksten i kollektivtrafikken i Sverige. Nå har politikerne bevilget nye 30 millioner kroner til bygging av nye sykkelveier.

Miljøprogram for 100 familier
Rådrummet holdt i 2007 avspark for “MiljöVar-Dag” – et program for 100 familier som i løpet av ett år skulle undersøke sine egne muligheter for miljøvennlige hverdagsvalg. Alle “vanlige” familier i kommunen ble invitert til å være med på forsøket. Det skulle ikke bare være for de spesielt miljøengasjerte som på forhånd hadde kunnskaper og gjorde verdibevisste valg. Familiene fikk en oversikt over mulige miljøvalg innen transport, energiforbruk, avfallshåndtering og forbruk. De ble fulgt tett opp av Rådrummet.

Hensikten med MiljöVarDag er å se hvilke resultater vanlige mennesker kan oppnå når de endrer atferd og å samle erfaringer fra de 100 familiene. Dessuten er tiltaket en del av en bevisst informasjonsstrategi fra Rådrummet. Programmet og dets deltakere har vært godt stoff

for lokale medier, og har dermed brakt mye informasjon om miljøløsninger ut i det offentlige rom.

– Tekniske løsninger er ikke tilstrekkelige, sier Per-Olof Haster. Han forteller entusiastisk om alle tiltak Rådrummet har prøvd ut for å komme i dialog med innbyggerne om miljø og bærekraftig utvikling. Han presiserer at de har “gått i alle feller som finnes”. Dette har imidlertid gitt mer enn ti års erfaring som nå kommer til nytte. Haster tilskriver Rådrummets suksess at arbeidet er synlig i mediene, at staben er dyktig og at arbeidet ble tverrpolitisk forankret i starten. Han legger til at det finnes naturlige interessekonflikter mellom Rådrummet og kommunens fagetater. Men dette bearbeides løpende gjennom kompetansebygging på tvers av forvaltningsene.

Satser også på miljøvennlig teknologi
Karlstad er truet av klimaendringene gjennom flomfaren fra Klaraälven.

– Vi må gjøre vår del av jobben og bygger nå ut fjernvarme i stor fart, for 400-500 leiligheter årlig. Solenergi er en stor satsing, og innen utgangen av 2010 skal det være 3 000 megawattimer (MWh) på plass. En ny vindpark med ti vindmøller er også bygd. Biogass er en annen satsing. Karlstad-innbyggernes matavfall blir nå samlet inn og brukt til biogass-produksjon, og det første biogass-anlegget er på plass. Innen utgangen av 2010 skal hele kommunens bilpark bestå av miljøbiler, sier Haster. I tillegg skal oljefyring i kommunens egne bygninger avvikles helt innen 2015.

Dette er et godt ESD10-eksempel, fordi...

Det er godt å høre om et kommunalt medvirkningsprosjekt som ikke er kortsiktig men et permanent tilbud til innbyggerne. Karlstad er et strålende eksempel på at en kommune kan involvere alle i miljøarbeidet på en måte som gir eierskap til prosessen, der både teknologi og adferd fokuseres, og som derfor gir resultater på sikt. Dette er et tilbud det bør bli flere av i løpet av FNs utdanningstiår.

Chris Butters, GAIA arkitekter / GAIA International

Planlegging for en bærekraftig utvikling

Fra 1. juli 2010 har Norge en ny plan- og bygningslov. Loven griper sterkt inn i kommunal virksomhet. Etter loven må de folkevalgte utforme en overordna “kommunal planstrategi” og i denne angi retning for virksomhet og arealbruk i hele kommunesamfunnet. Planstrategien skal bidra til en mer bærekraftig utvikling i kommunen, og planleggingsprosessen skal involvere kommunens innbyggere.

Et nytt sammensatt kommunestyre har inntil ett år på å utvikle strategien, som skal gjelde for de tre neste årene. Arbeidet med kommunale planstrategier vil begynne første gang etter kommunevalget høsten 2011. Stiftelsen Idébanken er ikke alene om å håpe på en ny giv i mange kommuners bærekraftsinnsats.

Norsk klimaklubb

Før kunne Grønn Hverdag (tidligere “Miljøheimevernet”) tilby nettverk som “Grønne Familier” og “Øko-team” for de som ville bli grønnere i et nettverk med likesinnede. Disse møttes og hadde studiesirkler i lokalmiljøene sine. I dag har ting endret seg, og slike tematiske sosiale nettverk foregår i økende grad på internett. Grønn Hverdag tilbyr i dag derfor Klimaklubben.no. Klimaklubben er et gratis verktøy for nordmenn som vil gjøre hverdagen litt grønnere. Som medlem kan man:

- Få oversikt over sitt CO₂-utslipp
- Sammenlikne sitt utslipp med venner, kollegaer og andre
- Få oppfølging på det man vil forbedre seg på
- Få inspirerende tips
- Dele sin kunnskap med andre miljøengasjerte

Kilde: www.klimaklubben.no

Understenshöjden borettslag:

EN ØKOBY MIDT I STOCKHOLM

Tror du at begrepet økoby er ensbetydende med å bo usentralt og lite attraktivt? Da må du tro om igjen. I Understenshöjden borettslag kan man bo økologisk midt i byen. I tillegg er husene vakre, og de som bor der har gleden av et velutviklet og nyskapende beboerdemokrati.

Da Mia Torpe på slutten av 1980-tallet gikk på arkitektlinjen på Tekniska högskolan i Stockholm reagerte hun på at det var mangel på miljøtilpassede løsninger i bygg, at miljøhus ofte var stygge, og at de var vanskelige å nå med kollektivtransport.

Mia ville bli boende i sin bydel Björkhagen og undersøkte hvor stor interesse det var blant folk i området for å bo økologisk. Hun startet en forening, og snart hadde over 100 mennesker meldt sin interesse. Mia tok kontakt med Stockholm kommune, som hadde tatt beslutning om å bygge økologiske boliger et eller annet sted i kommunen. Responsen var positiv og et mulig område ble pekt ut. Så begynte en lang og intensiv prosess for å avklare alle valg og beslutninger og etablere et beboerforum som skulle passe for alle interesserte.

Et borettslag ble utviklet med hjelp fra HSB, firmaet som bygde leilighetene. Mia ble ansatt av borettslaget på halvtid. Hun tok seg av alle nødvendige kontakter med kommu-

nen, berørte myndigheter, arkitekten og byggfirmaet. Hver fjortende dag hadde borettslaget møte for å gå gjennom hvilke ønsker og krav medlemmene hadde til byggeprosessen, materialvalg og så videre. I 1995 sto Understenshöjden ferdig.

Prinsipper og visjoner

Planlegging og bygging tok fem år, og prosessen var både lærerik og slitsom for de involverte. Flere av kravene og ønskene som foreningen hadde, måtte endres, siden kostnadene ble altfor høye. Noen av løsningene var også for lite utprøvd til at de våget å satse på dem. Men medlemmene valgte ut fem estetiske ønsker som de holdt fast ved:

Vinduene skulle være store og vakre. Takhøyden skulle være 270 centimeter. Yttertaket skulle være av leirtegl. Man ville ha gjennomgående parkett og fliser på gulvene. Hver og én skulle selv få planlegge utformingen av sin egen leilighet. Dessuten prioriterte de fire miljøaspekter: sunne materialer, solfangere, toaletter med urinseparering og tilpasning av bebyggelsen til naturen.

Unngikk sprengning

Beboerne har hatt stor innflytelse både når det gjelder planlegging, bygging og bruk av husene, og mye av det beboergruppen drømte om ble virkelighet. Borettslaget Understenshöjden består i dag av 44 økologisk bygde andelsleiligheter som ligger 15 minutter med T-bane fra Stockholm sentrum. Området er bygd slik at det følger de naturlige formene som finnes i omgivelsene. Flere av husene står på pilarer for å unngå sprengning. Et sentralt pelletsanlegg, sammen med solfangere på taket, forsyner samtlige hus med varme og varmtvann.

Miljøvennlige tekniske løsninger

Husene er tvers igjennom bygd av naturlige materialer. Ventilasjonen skjer først og fremst ved hjelp av avtrekksvif-

ter, men ved behov blir disse stengt av. Alle rør er PVC-frie. Regnvannet tas vare på og renses lokalt i egne dammer. Kildesortering av husholdningsavfall finnes også i området. Urinseparerende toaletter er installert i hvert hus. Taket til de felles garasjebygningene er dekt av sedum- (bergknapp) og mosearter. Takvegetasjonen gjør at regnvannet samles opp effektivt og at støynivået holdes nede. Samtidig isole-res taket på en miljøvennlig måte og blir mer holdbart.

Billig økobilig

I området finnes et samlingslokale med åpen peis, vaskes-tue, kontor og felleskjøkken. Huset brukes flittig blant an-net som festlokale.

Borettslagsforeningen har lykket i å holde kostnadene nede gjennom å bidra i byggingen selv, ved eget maler-ar-beide og fordi driften er billig, noe som er et resultat av det økologiske helhetssynet som preger hele området. Studie-besøk har også gitt inntekter.

– Å bo økologisk midt i byen er veldig attraktivt for mange mennesker. Dette er en av de viktigste lærdommene fra prosjektet. Et av våre mål med Understenshöjden var å skape et forbilde for hvordan man kan bygge økologiske boliger, og det synes jeg at vi har lykket med. Det merker vi for eksempel på alle studiebesøk vi har tatt imot i årenes løp. Hvis vi vil arbeide for en langsiktig bærekraftig sam-funnsutvikling, må vi selvfølgelig også bygge hus med en økologisk innretning, sier Mia Torpe.

Dette er et godt ESD10-eksempel, fordi ...

Understenshöjden er et flott eksempel fordi den ble til som en aktiv medvirkningsprosess hvor beboerne fikk bestemme hvordan området skulle utformes og hvilke miljøtiltak som skulle gjennomføres, det vil si både sosial, økologisk OG økonomisk bærekraft! Rent byggteknisk er den et flott eksempel på enkle, robuste løsninger med sunne materialer, naturlig ventilasjon, og lave driftsutgifter som holder over tid. Mia Torpes innsats som ildsjel kan være en inspirasjon til oss alle om hva som faktisk er mulig å få til.

Frederica Miller, styreleder i Stiftelsen Idébanken

Framtidens byer

Framtidens byer (2008-2014) er et samarbeidspro-gram mellom utvalgte norske kommuner og staten for å utvikle byområder med lavest mulig klimag-assutslipp og godt bymiljø. Arbeidet konsentreres om fire satsningsområder: Arealbruk og transport, stasjonær energibruk i bygg, forbruksmønster og avfall, samt tilpasning til klimaendringer. Samferd-sels-, Miljøvern-, Olje- og energi- og Kommunal- og regionaldepartementet er involvert i programmet. Samarbeidet ledes av miljø- og utviklingsministeren gjennom et årlig toppmøte med statsråder, ordførere/ byrådsledere, politisk ledelse i KS og næringsorgani-sasjonene.

13 kommuner er med: Oslo, Bærum, Drammen, Sarpsborg, Fredrikstad, Porsgrunn, Skien, Kristi-ansand, Sandnes, Stavanger, Bergen, Trondheim og Tromsø. Til sammen huser Framtidens byer omtrent halve Norges befolkning.

Kilde: www.regjeringen.no

I Lund går bilbruken stadig nedover, mens bruken av kollektivtrafikk, sykkel og menneskebein øker. Sykkel- og kollektivtrafikken har økt med henholdsvis 15 og 20 prosent siden 1998. I Lund har man ikke satset på én bestemt løsning, men på en vifte av ulike tiltak. Praktiske løsninger, politisk prioritering og god kommunikasjon med innbyggerne inngår i suksessoppskriften.

Sykkelbyen Lund: SVERIGES SYKKELBY NUMMER ÉN

I Europas byer har folk de siste tiårene stor sett fått bedre råd, og samtidig blitt mer travle. De fleste bykjerne og veier har derfor blitt mer og mer belastet med økende biltrafikk. I Lund har man gått aktivt inn for å unngå en slik utvikling.

Praktiske løsninger

I dag finnes det et sykkelnett på 260 kilometer i Lund. Og i tillegg til en mengde nye sykkelveier har man sørget for adskilte gang- og sykkelveier. Syklistene har også fått spesielle sykkelbokser ved trafikklysene. Her samles ventende syklist i en tilmålt sone som ligger foran bilene for å få bedre plass. Både adskilte sykkelveier og sykkelbokser øker sikkerheten og fremkommeligheten for syklistene.

For å øke bekvemmeligheten og redu-

sere faren for sykkeltyverier etablerte kommunen sykkelsenteret Lundahoj i 1996. Lundahoj sørger for overvåket sykkelparkering under tak på sentrale steder i byen. Parkeringen er blitt en suksess og brukes flittig. Stadig nye sykkelparkeringsplasser nær kollektivtrafikk gjør det lettere å kombinere sykling med bussreiser.

Tilrettelegging og informasjon

Hvordan få innbyggerne til å ta i bruk alle disse nyvinningene? Dette har de også tenkt på i Lund. Et av tiltakene er de såkalte "Grønne reiseplaner", hvor alle nyansatte i kommunen får en individuell presentasjon av sykkelveger og kollektivtrafikk for sin ferd mellom hjemmet og arbeidsplassen. Innbyggerne får også tilbud om gratis testing av nye transportløsninger. De som ikke har eget utstyr, kan benytte

seg av en omfattende låneordning, hvor man kan låne vanlige sykler, tandemsykler, barneseter, sykkelvogner og handikappsykler.

Politisk prioritering

På tross av vekslende politisk flertall har det stort sett rådet enighet om en massiv satsing på sykkel- og kollektivtransport i Lund. Nærmere 300 millioner kroner av kommunale og statlige midler har blitt satset på infrastruktur og andre tiltak for å øke antallet myke trafikkanter. Av disse 300 millionene har nær 30 millioner blitt brukt til holdningsskapende tiltak. Midlene er blant annet brukt til å oppsøke over 40 000 husstander for å gjennomføre intervjuer om reisevaner og å informere om mer miljøvennlige alternativer.

Kommunikasjon med innbyggerne

I kommunikasjonen med innbyggerne tar kommunen utgangspunkt i folks egen hverdag. Betydningen for helse, økonomi og bekvemmelighet tillegges stor vekt i informasjon om gevinsten ved nye reisevaner. Dermed får

man større gjennomslag enn om man bare bruker miljø- og klimaargumenter. Dessuten er det lettere for de som arbeider med kommunikasjon å kreve noe av innbyggerne når kommunen går innbyggerne i møte med faktiske forbedringer. En undersøkelse utført i

Dette er et godt ESD10-eksempel, fordi ...

Arbeidet i Lund minner oss på at det kan være klokt, i møte med mennesker, å ikke bare vektlegge miljø og klima når man ønsker atferdsendringer. Det kan være viktig å se om man også kan spille på personlige interesser som helse, økonomi og bekvemmelighet. Eksemplet Lund illustrerer også viktigheten av kontakt mellom formidler og målgruppe. Det er ingen tvil om at man når flere ved å banke på dører, enn ved å sende informasjonsmateriell i posten.

Åge Garnes, styremedlem i Stiftelsen Idébanken

Grønn bølge i Oslo

Grønn bølge i Oslo er en felles dugnad, der innbyggerne, næringslivet og staten går sammen med kommunen om å redusere forbruket av energi og andre ressurser i kommunen.

Oslo kommune skal gjennom å "feie for egen dør" med en miljøeffektiv kommunalforvaltning gå foran med et godt eksempel for resten av bysamfunnet. Oslo gjør dette hovedsakelig ved å innføre miljøledelse og miljøsertifisere alle sine etater, bydeler og andre virksomheter, fra Rådhuset til den minste barnehage. Gjennom miljøserti-

fiseringen forplikter alle virksomheter seg til å:

- Redusere energibruken og eventuelt legge om energibruken i miljøvennlig retning
- Redusere materialbruken, øke gjenbruk og materialgjenvinning, og redusere avfall
- Redusere transportbruken og eventuelt velge mer miljøvennlige transportformer
- Stille miljøkrav ved innkjøp av varer og tjenester

2004 viste at 90 prosent av Lund-innbyggerne støtter arbeidet med bærekraftige transportløsninger.

Les mer: www.lund.se

Visjoner og måleinstrument

Mye av æren for suksessen i Lund får trafikkplanen LundaMaTs, som ble sjøsatt i 1998. Bægrepet kommer fra Miljöanpassat Transportsystem. Her var detaen oversikt over trafikk- og miljøsituasjonen i kommunen, i tillegg til en rekke forslag til tiltak for å minske miljøbelastningen fra transport. Lund kommunes arbeid med LundaMaTs har fått stor internasjonal oppmerksomhet.

Oslo kommune oppfordrer og utfordrer staten og næringslivet i byen til å følge deres eksempel og miljøsertifisere alle sine virksomheter i Oslo – og å praktisere miljøeffektive innkjøp av varer og tjenester selv. Kommunen har etablert Forum for Oslo Bærekraftig By med deltagelse fra kommunen, staten, næringslivet og miljøorganisasjoner. Hensikten er dialog og samarbeid om Grønn bølge i Oslo.

Kilde: Framtidens byer

Sunfleet Carsharing:

BILDELING SOM VOKSER SÅ DET KNAKER

SVERIGE

Sunfleet Carsharing er en svensk bedrift som driver bildelingsvirksomhet med miljøbiler. Bedriften har avdelinger på seks ulike steder i Sverige og opplever for tiden en voldsom interesse.

Med sine 330 etanol-, elhybrid- og gasskjøretøy er Sunfleet et alternativ som kan bidra til å minske biltrafikken i bykjernene. Bedriften har som mål at hver person som er med i bildelingen skal oppleve det som om man har tilgang til en egen, ny og sikker bil i nærheten av hjemmet eller arbeidsplassen. Det skal kjennes enkelt og rimelig å anvende tjenesten.

Navet i virksomheten er et avansert, internettbasert bestillingssystem.

Når man bestiller, henter ut og leverer tilbake kjøretøyet skjer en trådløs kommunikasjon mellom bestillerens mobiltelefon, Sunfleets dataservert og bilen. Om lag 11 000 personer er tilsluttet Sunfleets bildelingsvirksomheter i 150 pooler i 12 byer. Sunfleet eies av Volvo.

Les mer:

www.gronabilister.se
www.miljofordon.se
www.sunfleet.se

Dette er et godt ESD10-eksempel, fordi ...

Transport er noe alle er avhengige av i større eller mindre grad. Og noen har et stort behov for bil. Bildeling er en mulighet relativt få benytter seg av. Når det nå blir både enklere, rimeligere og mer miljøvennlig med lånte biler øker sjansen for at flere vil benytte seg av dette alternativet.

Mari Eggen Sager, Stiftelsen Idébanken

Bilkollektivet – en stor miljøgevinst!

Bilkollektivet i Oslo ble etablert i 1995, etter at Stiftelsen Idébanken og Framtiden i våre hender (FIVH) hadde dokumentert erfaringer med bildeling i Sverige, Tyskland og Sveits. Erfaringer fra Sveits viser at sveitsiske bildelere gjennomsnittlig kjører 70 prosent mindre enn privatbileiere. I gjennomsnitt bruker sveitsiske bildelere 55 prosent mindre energi på å komme seg omkring enn dem med egen bil. Til gjengjeld øker bruken av så vel kollektivtransport som sykler, mopeder og motorsykler. Dette gjelder også bildelere i Oslo, der kjørelengden er ca. 2 000 km i året, og halvparten av turene går ut av Oslo.

Vil du vite mer om bildeling?

Gå til Stiftelsen Idébankens redskapsbu. Her finner du mye informasjon om temaet bildeling, blant annet:

- En drøfting av fordeler og ulemper
- Oversikt over de som vet mest om bildeling i Norden
- Praktiske tips om hvordan du kan komme i gang selv
- En oversikt over de eksemplene i Stiftelsen Idébankens database som omhandler bildeling
- Litteraturtips

Gå til: www.idebanken.no/Redskapsbua

Färnebo bilkollektiv

Färnebo folkehøgskole i Sverige og et antall husstander i Österfärnebo har siden 1994 drevet Färnebo bilkooperativ. Kooperativet har fire biler, fra en liten Seat til en stor Volvo Combi med lasterom. Bilkooperativet har en inngangsbillett på 1000 kroner pr person, og prisen er 23 kroner per kjørte mil.

– Dette startet etter initiativ fra en av de ansatte, i 1993/94. Det fungerer bra. Skolen er medlem, det samme er de ulike kursene/linjene og en del privatpersoner, forteller Åsa Lilja, som jobber i administrasjonen på skolen.

Bilkollektiv satser på elbiler

Interessen for bilkollektiv blir stadig større. De siste årene har bilkollektivene i Oslo, Bergen og Trondheim fått flere medlemmer. I Trondheim satser bilkollektivet på å tilby medlemmene elbiler. – Vi har nå bestilt tre Think-biler, fortalte daglig leder av bilkollektivet, Leif Tore Anderssen, til NRK i januar 2010.

Kilde: www.nrk.no 26/01/2010

Brenderup Højskole: BYGDE HALMHUS TIL INSPIRASJON, LÆRING OG MUSIKALSK UTFOLDELSE

– Vi kan lese mange bøker om bærekraft og økologi, det gjør vi også. Men man lærer mest av å samarbeide om å gjøre noe i praksis. Derfor bygde vi halmhus med musikk som inspirasjonskilde.

Byggingen av halmhuset sprang ut av et behov Brenderup Højskole hadde, fortalte en engasjert rektor, Ole Dedenroth, på Balanseaktens nettverkstreff i november 2009. Da folkehøgskolen manglet lokale til konserter og større arrangementer, veide de ulike muligheter opp mot hverandre. Det ene alternativet var å "kjøpe seg til det", men det viste seg å bli altfor dyrt. Dessuten la skolens ledelse og lærere vekt på å få til en prosess hvor ansatte og elever kunne delta i alt fra planlegging til bygging og bruk.

– Vi valgte derfor å gjøre det selv, sier Dedenroth. – Vi bygde halmhus og fikk dermed eierskap til hele prosessen. Det gikk langsomt, men vi var drevet av en lyst til å bo og bygge på en annen måte, fortsetter rektoren. Da bygget sto ferdig, endte man på en samlet kostnad på 275 000 kroner. Et konvensjonelt bygg ville ha kostet ca. fire millioner.

Byggeprosessen speiler skolens arbeidsmetoder

Brenderup Højskole ble grunnlagt i 1986, med den nasjonale og internasjonale fredsbevegelsen som ideologisk fundament. Skolen startet opp med navnet "Den Nordiske Højskole for Fred over Brenderup". Fredsundervisning sto sentralt, og folkehøgskolen deltok i mange folkelige fredsdemonstrasjoner.

Etter murens fall i 1989 falt også fredsbevegelsens aktiviteter og størrelse. Men skolen glemmer ikke sine røtter. Den arbeider ut fra en overbevisning om at moderne fredsarbeid først og fremst handler om å møte andre kulturer. På Brenderup Højskole har man derfor en tradisjon for å invitere elever fra hele verden. I tillegg til det internasjonale perspektivet er "demokrati i praksis" en grunnleggende verdi. Disse prinsippene var synlige gjennom hele byggeprosessen.

sen, i tillegg til at musikk spilte en viktig rolle.

Ingen vegger skulle være like

Lærere og elever utviklet et sett regler for byggeprosessen, i samarbeid med en ekstern veileder, Steen Møller, en av Danmarks fremste eksperter på halmhus. Rektor, Ole Dedenroth gir noen eksempler:

– Ut fra samtaler om hvordan huset skulle se ut, skapte vi en rekke regler. Det skulle være et hus vi selv kunne bygge, det skulle være pent, og for å arbeide med det måtte vi gå inn i det indre og definere hva som er pent.

Ugress sprøytes som regel vekk, men det er jo også vakkert! Fra jord er det kommet og til jord kan det bli. Huset skulle være bygget av materialer som kan gå tilbake til jorden når huset ikke lenger kan stå.

En annen regel var: ingen like sider i huset. Slik eliminerte vi frykten for ikke å klare det. Det var ok at en vegg var skjev. I stedet for et firkantet hus ble det en "hyperbolsk paraboloid". Det høres bra ut, ikke sant? smiler Dedenroth og fortsetter:

– Hvis det skal være musikkaktivitet i huset må vi også ha musikk under byggeprosessen og med så mange

nasjonaliteter som mulig. For med hånden på hjertet å kunne si at det var en åpen demokratisk prosess, gikk alle inn og var fullverdige medlemmer i prosessen, og reglene ble fulgt.

Permakultur: Bærekraftig utvikling i praksis

Det engelske ordet "permaculture" er satt sammen av deler fra de to ordene "permanent" og "agriculture". Permakultur er et helhetlig planleggingssystem basert på å jobbe med, ikke mot, naturen.

Kort sagt betyr det å lage et stabilt og vedvarende system hvor hver enkelt del har flere funksjoner og hvor hver enkelt funksjon er tilgodesett av flere deler. Et eksempel på en del i et slikt system er høner. Hønene gir egg, kjøtt, hakker opp jorden, gir jorden hønsemøkk osv.

Vi trenger å vektlegge andre verdier i framtidens samfunn, og her kommer permakultur inn som et helhetlig planleggingssystem for å skape bærekraftige samfunn hvor vi kan høste av et naturlig overskudd. Permakultur skaper det gode liv i et økologisk perspektiv og viser i praksis hva dette betyr.

Kilde: www.permakultur.no

Lavt energiforbruk under bygg og bruk

Skolen satte som mål å holde CO₂-utslippet på 20 prosent av konvensjonelt utslipp, men det har ligget på ca. 30 prosent. Blåskjell ble anvendt som materiale for isolering. Den eneste utgiften det medførte var transporten. Man gikk i skogen for å hente materialer og bygget nesten uten maskinkraft. Det ble for det meste brukt håndkraft, hvor alle kunne være med. Soltørkede murstein ble lagt utenpå halmen. Gulvet ble laget av avfallstre som var levert tilbake til fabrikk på

grunn av feil størrelse. Dermed fikk man et gulv til en pris på 1 100 kroner, som ellers ville ha kostet ca. 90 000 kroner.

– Det tar lengre tid å bygge på den måten vi har gjort, sier Ole Dedenroth, – men vi ga oss tid til å ha tid. Det har vi fått mye igjen for, avslutter han: – Læring, tilhørighet, eierskap, for å nevne noe.

Mer informasjon

www.brenderuphojskole.dk

Dette er et godt ESD10-eksempel, fordi ...

Menneskene som har vært involvert i dette prosjektet, med hode, hjerte og hånd, har ikke bare fått et eierskap til dette ene huset. De har ganske sikkert også fått et dypere eierskap til hele tematikken bærekraftig utvikling. Jo mer man kan om noe, og jo mer erfaring man har innenfor et tema, jo mer interessant og morsomt blir det. Dette er årsak/virkning innenfor alle livets områder, også bærekraftig utvikling.

Lars Myrthu-Nielsen, daglig leder i Øko-net

Materialbanken AS

Materialbanken AS på Røros driver med miljøvennlig produksjon av trevirke basert på naturlig råstoff som er hentet fra bærekraftig skogbruk. Materialbanken benytter seg mye av malmfuru som binder CO₂, både ved langvarig vekst og ved å ha lang varighet i bruk. Tømmeret vokser i nærområdet Nord-Østerdalen, og bedriften har derfor korte frakteavstander. Bedriftens restprodukter blir utnyttet i bioenergiproduksjon, til egne anlegg og oppvarming av bygninger i Vingelen sentrum, fire mil sør for Røros.

www.materialbanken.no

Ungdom på Sagene lar parkene blomstre!

På Gråbeinsletta og Johan Sverdrups plass i Sagene bydel i Oslo har ungdom i samarbeid med organisasjonen Change the World flere år på rad laget pyramider, spiraler, sirkulære bed og hesteskobed med en variert blanding av grønnsaker, blomster, frukter, medisinske planter, kjøkkenurter, bærbusker og klatreplanter. Ungdommene har brukt resirkulerte materialer som bildekk, byggavfall, papp og organisk avfall. Innovative teknikker og konsepter innenfor bærekraftig design er brukt for å vise at det går an å omgjøre byens grønne arealer til mer produktive, funksjonelle, estetiske og lærerike områder.

Gjennomføringen av prosjektene har vakt oppsikt, og det oppstår interessante møter mellom ungdommene og nysgjerrige beboere fra nærmiljøet. Mange ønsker å gjøre noe lignende, og andre tilbyr seg å vanne blomster og urter når de får høre at de kan høste av skulpturene.

Kilde: www.idebanken.no
Gode eksempler

Merkur Bank:

SENKER RENTEN HVIS BILEN BRUKER LITE DRIVSTOFF

Merkur Bank er ikke helt som andre banker. Hver gang en av deres kunder rekrutterer en ny kunde, kjøper banken 100 kvadratmeter regnskog i Latin-Amerika. Og renten på billån blir lavere jo lengre bilen kan kjøre per liter drivstoff.

Utover de tilbudene man kan få fra en hvilken som helst bank, har danske Merkur Bank flere kontoer som støtter prosjekter for en bærekraftig utvikling. Et eksempel er Redd Barna-kontoen, hvor organisasjonen får 1,5 prosent av det som står på kontoen hvert år. Jo flere kunder banken får, desto flere penger går til å finansiere gode formål.

Merkur Bank, som ble grunnlagt i 1982, finansierer prosjekter innen økologisk og biodynamisk jordbruk, fornybar energi, bærekraftig produksjon, økologiske bygg, rettferdig og miljøvennlig handel. Gjennom årene har banken finansiert mer enn 1000 allmennyttige prosjekter.

Tar aktivt del i samfunnsutviklingen

– Merkur tar, sammen med sine kunder, et felles ansvar for samfunnsutviklingen. Vi finansierer bærekraftige og sosiale prosjekt. Det kan være et økosamfunn, et økologisk meieri eller et landsbygdkooperativ hvor folk med mentale

handikap lever sammen med normalt fungerende. Slike eksempel kan få stor betydning siden de kan fungere som forbilder for andre aktører i samfunnet, sier bankens sjef, Lars Pehrson.

En av bedriftene som har fått hjelp til å utvikle seg gjennom Merkur Bank, er Danske Helios, grossist for biodynamisk og økologisk mat, samt naturkosmetikk.

– Da vi for noen år siden sto foran en byggeprosess, hadde vi problemer med å finne finansiering. Her møtte Merkur oss med kreative forslag. De hørte virkelig på oss, og vi kom i gang med en konstruktiv og fruktbar prosess, sier Jette Pougheld, sjef for Danske Helios.

Liknende nordiske virksomheter

Med tanke på at mange store bedrifter profilerer seg som bærekraftige, klimavennlige og etiske, øker behovet for banker med en tydelig bærekraftprofil. Her kan banker som Merkur fylle en viktig funksjon.

I Sverige finnes banker som jobber på ideelle fundamenter, for eksempel JAK-banken og Ekobanken. I Norge samarbeider Merkur med Cultura Sparebank.

Les mer:

www.merkurbank.dk

Dette er et godt ESD10-eksempel, fordi ...

Mange som ønsker å sette i gang med bærekraftige prosjekter, er avhengige av lån for å realisere drømmen. Da er det godt å samarbeide med en bank som forstår kundens verdigrunnlag og som tenker lenger enn kroner og øre, samtidig som de holder fast ved en profesjonell bankdrift.

Siri Arentz, Stiftelsen Idébanken

Mikrokreditt

Mikrokreditt er en betegnelse brukt om små lån til mennesker som ikke blir regnet som kredittverdige av vanlige banker. Kreditten blir gitt som en form for hjelp til selvutvikling, der fattige mennesker får kapital slik at de kan starte sin egen virksomhet og komme seg ut av fattigdommen. Ordningen er en voksende form for utviklingshjelp som har vært svært vellykket.

Kolibri Kapital er et norsk investerings-selskap som spesialiserte seg på å hente inn kapital til mikrokredittvirksomhet i Sør. Les mer i Stiftelsen Idébankens database:

www.idebanken.no/Godeeksempel
og søk på Kolibri kapital.

Samsø:

ØYA SOM ER SELVFORSYNT MED FORNYBAR ENERGI

I 1997 vant Samsø en konkurranse om å bli “Danmarks øy for fornybar energi”. Fire andre kommuner deltok i konkurransen. Målet var å nå full selvforsyning med bare fornybare energikilder innen 2008. Samsø besto prøven med glans!

I 1998 kom bare 8 prosent av elektrisiteten og 15 prosent av energien Samsø brukte på oppvarming fra fornybare energikilder. Målet om 100 prosent fornybar energi innenfor begge områdene ville Samsø nå blant annet gjennom å redusere energibehovet med 20-25 prosent. Resten av behovet for elektrisitet skulle dekkes gjennom vindkraftverk. Oppvarmingen skulle

skje ved hjelp av fjernvarmesystem basert på halm og treflis, individuelle biobrenselovner, varmepumper og solvarmeanlegg i den spredte bebyggelsen.

Overskudd på strøm

I dag har Samsø 11 vindkraftverk på land og 10 vindkraftverk til havs. De produserer til sammen mer strøm enn det øya har behov for. Overskuddet kan selges og overføres til fastlandets elektrisitetsnett. Til gjengjeld får Samsø strøm fra fastlandet når det ikke blåser, men totalt sett blir det et overskudd av fornybar energi.

Fire nye fjernvarmeanlegg som fyrer med halm og treflis, er blitt bygd. Fjernvarmen dekker 70 prosent av oppvarmingsbehovet. I tillegg til dette kommer en stor mengde private løsninger, som for eksempel vedfyring og solvarme.

Energiakademiet

For å nå 100-prosentmålet utviklet kommunen Samsø Energiakademi. Akademiet fungerer som et nasjonalt senter for energisparing og

Ildsjelen Søren Hermansen.

fornybar energi. I sommermånedene har akademiet åpent for turister som kan delta på en utstilling om arbeidet med å gjøre øya selvforsynt på energi. Energiakademiet huser også Energijtenesten Samsø, hvor øyas beboere gratis kan få gode råd når de ønsker å isolere eller skifte ut oljefyren. Akademiet arrangerer dessuten utstillinger, workshoper og firmaarrangementer. I gjennomsnitt får Samsø hvert år besøk av mer enn 4000 politikere, journalister og skoleelever fra hele verden. De ønsker å lære av Samsøs erfaringer.

Energidemokrati

Oppskriften på suksessen i Samsø er at prosessen har vært demokratisk. Søren Hermansen,

leder av Energiakademiet, kaller det energidemokrati.

Energidemokratiet innebærer at Samsøbeboerne selv er involvert i de ulike løsningene. Av øyas 2000 husholdninger har 450 tegnet seg som andelseiere i vindkraftverket. Bøndene tjener penger på halmen til fjernvarmeverket. Den store lokale interessen er en viktig grunn til at prosjektet fungerer så bra.

– Det har ikke alltid vært like lett å engasjere innbyggerne. Til å begynne med var mange usikre og avventende. Men vi har lyktes med å vise folk et budsjett og en gjennomføringsplan som har vist seg å holde helt siden starten i 1998.

Dette er et godt ESD10-eksempel, fordi ...

Energiakademiet viser hvordan man på et sted kan løfte fram bærekraftig praksis i lokalsamfunnet, og bruke dette som utgangspunkt for inspirasjon og læring blant elever og andre. På Samsø er det energisparing og bioenergi som blir løftet fram, andre steder kan det være noe helt annet man er stolte over å ha fått til. Det viktigste er at folk ser at bærekraftig praksis allerede foregår lokalt. Man trenger ikke ha egne sentre for å synliggjøre dette. Bedriftsbesøk er et mer lavterskeltiltak, som kan gjøre samme nytte.

Peter Wenster, styremedlem i Stiftelsen Idébanken

Når det første prosjektet med 11 vindkraftverk og 450 andelseiere ble en suksess, var neste prosjekt med de biobrenselbaserte fjernvarmeverkene lettere å få med folk på, sier Søren Hermansen.

Transport en utfordring

Den største utfordringen for Samsø er transport, men her arbeides det med ulike løsninger, som for eksempel hydrogen og rapsolje som drivstoff. Blant annet kan øyas egen produksjon av vindkraft brukes til hydrogenproduksjon. Gassen kan for eksempel brukes som drivstoff i busser. Det satses også på intelligente energi-

systemer med elbilen som balansekapasitet. Når det blåser om natten, lades bilene.

Les mer:

www.energiakademiet.dk

www.samsohavvind.dk

www.cbsnews.com, søk på Samsø, så finner du et innslag om Samsø fra CBS News fra 2007.

Læring gjennom lek og moro

Det ferskeste prosjektet fra Energiakademiet er Energilekeskolen. Energilekeskolen blir et tilbud til de 200 skoleklassene som hvert år besøker Samsø. I tillegg blir det et tilbud til Samsøs skoleelever, og ikke minst til lærere som vil arbeide med energi og miljø i undervisningen. Elevene som besøker Energilekeskolen, får mulighet til selv å jobbe med energi fra sol, vind, bølger og biobrensel.

Samsø inspirerer Re kommune

Re kommune i Norge er deltaker i det nasjonale programmet Grønne energikommuner. I forbindelse med dette gjennomførte Re Miljøforum i mars 2009 et framtidsverksted for politikere, administrasjon og frivillige om enøk og fornybar energi. Stiftelsen Idébanken sto for gjennomføringen av verkstedet. Søren Hermansen fra Samsø Energiakademi varmet opp deltakerne med gode eksempler fra arbeidet i Samsø. Og resultatene uteble ikke. Da framtidsverkstedet var ferdig, hadde Re-innbyggerne planene klare: I 2020 skal Re blant annet være selvforsynt med fornybar energi. 80 prosent av husdyrgjødsel og matavfall skal gå til energiproduksjon, gjenbruksbutikken Resirk vil være den mest besøkte butikken i Re, og utbyggere og innbyggere vil prioritere miljø framfor økonomisk vinning.

Runde vil bli selvforsynt øy

Runde Miljøsentert ligger på øya med samme navn, på Sunnmøre i Norge. Der tenkes det ressursbruk fra vugge til vugge, eller "cradle to cradle" som det heter på engelsk. Gjenbruk er stikkordet.

En del av satsingen på Runde skjer gjennom EU-prosjektet "Cradle to cradle Islands", der ambisjonsnivået er skyhøyt: Ti småsamfunn fra landene rundt Nordsjøen skal være selvforsynt med vann, energi og råvarer innen 20 år.

Fornybar energi er én av løsningene, og på Runde er de første stegene tatt: I bølgene utenfor den værharde øya gynger et testanlegg for et bølgekraftverk.

Kilde: Nationen 31.10.09

Vestjyllands Højskole:

FOLKEHØGSKOLE SOM FLAGGER MILJØSAKEN

”Det er lett å være økologisk i teorien, men det er langt mer spennende i praksis!” Med dette som motto har Vestjyllands Højskole satt faget ”økologisk iværksætter” på timeplanen. Her lærer elevene hvordan de selv kan skape økologiske prosjekter. I tillegg til hensynet til naturen, handler det om å gjøre tilværelsen enkel og verdifull.

Satsingen på miljø er kanskje inspirert av beliggenheten midt i den vestjyske natur. Fra forsiden av Vestjyllands Højskole har man utsikt over Ringkøbing Fjord, og et steinkast bak ligger Vesterhavet. På denne folkehøgskolen er økologi og bærekraft en naturlig del av hverdagen. Her er det lekker, økologisk mat på bordet hver dag. Et par halmhus gir anledning til en prat om mer klimavennlige byggematerialer, og vindmøllen som suger energi ut av luften, leverer mer strøm enn skolen selv har bruk for. Jordvarme og solfangeranlegg sørger for varmt badevann og for at det er lunt i alle kroker. Miljømerkede produkter og søppel-sortering er en selvfølge. Alle skolens miljøteknologiske løsninger blir flittig brukt i undervisningen. Men det som inspirerer elevene aller mest, er nok det personlige møtet med mennesker og natur.

Inspirasjon utenfra

Skolen henter inspirasjon fra flere kilder. Hvert år er elevene med på en femdagers inspirasjonstur om bærekraftig atferd og gode løsningsmodeller. Noen av temaene for inspirasjonsturene er bærekraftig byggeri, bølgekraft,

vindenergi, bærekraftig transport og miljøsertifisert skogbruk. Elevene besøker forskere, kunstnere, produsenter og håndverkere og nyter godt av deres viten. Denne kunnskapen kommer godt med når skolen senere arrangerer sin årlige møterekke om bærekraftig atferd, i samarbeid med tre bygdeorganisasjoner.

Forundringens hage

Også på skolens egne områder er det nok av inspirasjonskilder. I Forundringens hage undervises elevene i økologisk hagebruk. Her lærer de om hvordan vestjysk sandjord kan frembringe lekre grønnsaker, spiselige blomster, krydderurter, bær og frukt. 20 lokale borgere er hjelpere i Forundringens hage, og via hagen er skolen partner i et europeisk samarbeidsprosjekt om økologisk fruktavl. Skolen har også opprettet en økologisk andelsfrukthage.

Bærekraftig byggeri

På samme måte som de får jord under neglene i den økologiske demonstrasjonshagen, får elevene leire på klærne under arbeidet med vedlikehold av halmhusene. Skolen

har to halmhus til undervisning om bærekraftig byggeri. Men elevene skal ikke bare studere og vedlikeholde eksisterende bebyggelse. De skal også egenhendig anlegge naturcamp, og det inkluderer bygging av leskur til beskyttelse mot vær og vind. Byggingen skal gi minst mulig CO₂ utslipp. Derfor brukes kun naturmaterialer og ikke spiker og skruer.

Grønt flagg

Eksemplene på pedagogikk og praksis som er nevnt ovenfor, er noen av mange tiltak som gjorde at Vestjyllands Højskole på sitt høstmarked i år kunne heise det grønne flag-

get, som første høgskole i Danmark. (Les mer om Grønt Flagg-sertifiseringen i kapittel 4). Nå har skolen satt som mål å bli CO₂-nøytral. På sine nettsider kommenterer højskolen dette slik:

– Vi ønsker å være CO₂-nøytrale av flere årsaker. Alt tyder på at CO₂-utslipp fører til oppvarming og til at vannstanden stiger. Det skal ikke mange meter til før Vestjyllands Højskole ligger i Ringkøbing Fjord.

Les mer:

www.vestjyllandshojskole.dk

Dette er et godt ESD10-eksempel, fordi ...

Vestjyllands Højskole unnlater å isolere seg på skolens område, og med et gitt pensum. Her hentes inspirasjon og kunnskap utenfra, bearbeides på skolen og gjøres tilgjengelig for andre aktører gjennom åpne møter som skolen arrangerer sammen med lokale organisasjoner. Skolen blir en integrert del av lokalsamfunnet, på en måte som gir merverdi for alle parter.

Ragnhild Olaussen, daglig leder i Vennskap Nord/Sør

Økolandsbyen Friland:

ØKOLOGISKE EKSPERIMENTER MED MEDIETEKKE

Friland er et sted for eksperimenter med alternativt byggeri, bærekraftig næringsutvikling og en økologisk livsstil. Økolandsbyen har fått stor oppmerksomhet i dansk radio og TV.

Økolandsbyen Friland, som ligger øst på Jylland i Danmark, består først og fremst av selvbygde hus og er mer eller mindre i konstant forandring. Flere av husene er bygd med leirhalm, andre av ulike naturmaterialer og av gjenvunnede materialer. Naturmaterialer som brukes omfatter blant annet sand, tre, kalk, hamp, hassel, gresstov, tømmer og brostein. De gjenvunnede materialene brukes blant annet i isoleringen, som kan bestå av muslingskall, sagspon, halm og aviser.

Eksperimentet startet i 2002. De 13 husholdningene i andelsforeningen kjøpte da 4,5 hektar mark i Feldballe øst for

byen Rønne på halvøya Djursland for egne, oppsparte midler. I dag består økolandsbyen av 75 voksne og barn.

Å ha rom for livet

Husene på Friland har ikke vært spesielt dyre å bygge, men forutsetningen har vært at man har klart å bygge en stor del av huset selv. En viktig grunnidé er at man ikke skal bo i hus som krever at man pådrar seg gjeld for lang tid framover.

– Jeg bor her for å ha tid og rom for livet. Det følte jeg ikke at jeg hadde da jeg befant meg i et vanlig økonomisk arbeidsliv. Derfor har jeg vært med og utviklet en alternativ livsstil, hvor det er mulig å leve økologisk og holdbart. For meg handler det blant annet om å være gjeldsfri og arbeide med tydelige økologiske løsninger, og å ha en egen bedrift, sier Steen Møller. Han har vært en av de drivende kreftene bak Friland og er ekspert på å bygge hus med halm og leire.

Andelsforeningen har forsøkt å skape mangfold der både hode, hånd og hjerte er representert. En stor gruppe mennesker med ulike yrker og bakgrunn har kommet sammen på Friland. Her arbeider folk med så ulike ting som energirådgivning, kursing, healing, journalistikk, kajakkimport, snekring, arkitektur, møbelkunst, illustrasjon, dans og teater.

I TV og på radio

Økolandsbyen Friland har fått oppmerksomhet i en kjent, dansk TV-føljetong. Danmarks Radio har også fulgt Frilands fremvekst. Dette har ført til at Friland har blitt mye omtalt i Danmark. Folk er nysgjerrige på mennesker som lever, bor og arbeider annerledes, og liker å se hvordan de gjør det og hvordan det går med dem. Eksponeringen av dette området har bidratt til at bærekraftig utvikling har kommet på dagsorden for helt nye målgrupper.

Les mer: www.dr.dk/friland
www.losnet.dk

Dette er et godt ESD10-eksempel, fordi ...

Straks man får medieoppmerksomhet, spres effektivt inspirasjon og kunnskap om handlingsmuligheter. Mediedekning er krevende å oppnå, men altfor få prøver. Innslag på landsdekkende TV og radio i beste sendetid er få unt, men terskelen er lavere når det gjelder lokalpresse. Flere må prøve – i FN-tiårets ånd!

John Hille, freelancer/forsker

Økolandsbyer i Norge og Sverige:

Det finnes økolandsbyer i Norge og Sverige også. I Norge kan du for eksempel finne økolandsby i Hurdal nord for Oslo og i Bergen.

Se: www.hurdalecovillage.no
og www.bergenokologiskelandsby.no.

I Sverige har vi Tuggelite i utkanten av Karlstad, og Solbyn ved Lund.

Se: www.tuggelite.se
og www.solbyn.org.

I dette heftet kan du også lese om Understenshöjden, som ligger helt inne i eksisterende tettbebyggelse i Stockholm.

Redskapsbua til Stiftelsen Idébanken

Vil du vite mer om økosamfunn? Gå til www.idebanken.no/Redskapsbua og til "Økosamfunn". Her finner du blant annet masse bakgrunnsstoff, flere gode nordiske eksempler og litteraturtips.

Halkær Ådal:

DELTAKELSE OG DEMOKRATI BEVARER NATUROMRÅDE

Miljøtrusler i et sårbart naturområde ble et vendepunkt for Halkær Ådal i Nord-Jylland. Innbyggere i området har i en årrekke samarbeidet tett med forskere for å styrke den folkelige deltakelsen i arbeidet med å ta vare på naturen og utviklingen av lokalsamfunnet.

Hvordan får du innflytelse over et naturområde som ligger deg varmt om hjertet? Dette spørsmålet lå til grunn da Folkeforeningen Halkær Ådal ble grunnlagt i 2000. Foreningen har som mål å starte opp og samordne miljø-, kultur-, og næringslivsinitiativ i Halkær Ådal-området.

Utgangspunktet var området miljøutfordringer. Halkær Ådal, som har ca. 1 000 innbyggere og ligger ved Limfjorden sørvest for Ålborg, ble allerede i 1999 betraktet som et særlig utsatt område. Området har hatt problemer med overgjødning på grunn av det intensive jordbruket.

Utdikningen av våtmarksområder har også gitt negative miljøeffekter. Fiske og diverse plantearter som ålegresset ble utryddet på grunn av overgjødningen.

Mye gjøres for å forandre situasjonen i Halkær Ådal. Her finnes et bygdekontor, en naturbarnehage, en lokal kro som er samlingssted for den sosiale og økologiske utviklingen av lokalsamfunnet. Felles for disse prosjektene er at de er blitt til gjennom frivillig innsats på grasrotnivå. I området finnes mer enn 30 medborger- og interesseforeninger. Folkeforeningen fungerer som en slags paraplyorganisasjon for disse foreningene.

Forskere og innbyggere samarbeider

I år 2001 begynte et aksjonsforskningsprosjekt i samarbeid mellom lokalsamfunnet og forskerne Birger Steen Nielsen og Kurt Aagaard Nielsen fra Roskilde Universitetssenter. Midlene til prosjektet var bevilget av det daværende danske naturrådet i et prosjekt som ville "belyse befolkningens holdninger til naturen". Mange av innbyggerne engasjerte seg i prosjektet, og gjennom samarbeidet med forskerne oppsto et demokratisk eksperiment som fortsatt er i gang. Forskerne arbeider med det de kaller "utopisk verkstedsarbeid", som går ut på å fremme demokrati og utviklingen av sosial fantasi. Det består av tre praktiske arbeidsformer:

Framtidsverksted, forskningsverksted og et of-fentlighetsarrangement.

– Når man gjennomfører denne typen prosjekt, står og faller det på om man lykkes å få gjenklang i befolkningen. I dette tilfellet fungerer vi som en katalysator for prosessen. Vi bød ikke inn folk på tradisjonelt vis, da ville det sannsynligvis bare kommet fire-fem personer. Prosjektet ble i stedet formidlet personlig rundt omkring i lokalsamfunnet. Vi jobbet i samarbeid med eksisterende strukturer og via lokale aktører som Folkeforeningen, sier Birger Steen Nielsen.

Omvendt planleggingsperspektiv

– Sammen med befolkningen i Halkær Ådal vendte vi temaet ”befolkningens holdninger til naturen” om til et spørsmål om deres natur- og samfunnsutvikling i framtiden. Det var borgernes egne framtidsutkast til en mulig demokratisk naturforvaltning som skulle stå i sentrum,

men utgangspunktet skulle tas bredt i deres samlede livssammenheng – ikke i forhold til naturforvaltning som et profesjonelt, ”udifferensiert saksområde”, forteller Nielsen videre.

Det dreide seg med andre ord om å få i gang en samtale om framtiden i Ådalen, der naturforvaltning var et viktig moment, men ikke et isolert sektoranliggende.

Verkstedsarbeidet og oppfølgingen av dette har resultert i en rekke konkrete tiltak:

- En jobbgenerator, hvor målet er å skape arbeidsplasser, spesielt for ungdom
- Åtte nye økologiske boliger
- Et kvinnenettverk
- Et kano- og gangstiprosjekt
- Gjenopprusting av våtmarker og en innsjø, som har skjedd i samarbeid med berørte myndigheter

”Dette er et godt ESD10-eksempel, fordi ..”

Erfaringene fra Halkær Ådal er et godt eksempel på den type læring som vektlegges i FNs tiår! Gjennom kombinasjonen av framtidsverkstedet og forskningsverkstedet har ulike kunnskapsformer vært i samspill og ført til nye læreprosesser. I framtidsverkstedet var det borgernes kompetanser og erfaringer som stod i sentrum, her ble det arbeidet med omsorg for den sårbare naturen som også førte til en styrking av det sosiale livet i området. I forskningsverkstedet ble det vanlige planperspektiv snudd på hodet – forslagene fra borgerne var til høring hos ekspertene. Det avsluttende ”offentlighetsarrangement” i form av en markedsdag markerte at en snøball var begynt å rulle. Med de opprinnelige verksteddeltakerne som kjerne, har om lag 100 mennesker, altså en ikke ubetydelig del av den voksne befolkningen i Halkær Ådal, deltatt aktivt i oppfølgingen av de ulike prosjektinitiativene. Det er denne formen for organisering av ulike virksomheter blant folk som er nøkkelen til en mer bærekraftig samfunnsutvikling.

Mariann Wiese Wettre, Stiftelsen Idébanken

En naturbarnehage

Flere og flere av de lokale bønder har lagt om fra tradisjonelt til økologisk landbruk. Siste nytt er etableringen av et produsent-forbruker nettverk hvor man ser på aktørkretsen av produsenter og den lokale kjøpmannens rolle i formidlingen mellom produsenter og forbrukere. Det overordnede prinsippet er å tenke lokalprodusert og i tillegg se kritisk på produktutviklingen av fødevarer der man både tar hensyn til hva som er sunt for mennesket og for naturen. Halkær kro spiller i stigende grad en sammenbindende rolle i lokalsamfunnet. Det er

Våtmarksområdet Everglades

Våtmarksområdet Everglades i Florida er omdefinert fra sump til elv, og kalles verdens største bevaringsprosjekt. Dette store vannøkosystemet avgir fuktighet til luften og skyer som gir regn i nedbørsområder, som så igjen forsyner Everglades med nytt vann. Avrenning fra jordbruk og sukkerproduksjon har ført til altfor mye fosfor i vannet. Floridas lokalpolitikere har investert mer enn to milliarder dollar i filtreringssystemer og oppkjøp av arealer. Men kampen for å redde Everglades er ennå ikke vunnet.

Kilde: Aftenposten Innsikt, januar 2010.

planer om og søkt midler til at folkeforeningen i Halkær Ådal utvikler seg til en lokaldemokratisk institusjon med en kopling til andre vitensinstitusjoner.

Ulike kunnskaper i samspill

– nye læreprosesser

Erfaringene fra Halkær Ådal er en tydelig demonstrasjon av den type kunnskap som vektlegges i FN-tiåret. Hensikten med den arbeidsform som ble anvendt er blant annet å bryte det tradisjonelle hierarkiet mellom hverdagserfaringer og ekspertviten.

Naturmangfoldsåret 2010

Året 2010 er det internasjonale Naturmangfoldsåret. FN utfordrer myndighetene i alle land til å øke innsatsen for å ta vare på naturens mangfold.

Miljøverndepartementet i Norge ønsker et bredt engasjement, med deltakelse og involvering fra alle nivåer hos myndighetene, frivillige organisasjoner innen natur og friluftsliv, kunnskapsinstitusjoner, media, kultur-, samfunns- og næringsliv.

– Ved å øke bevisstheten om naturmangfold kan vi øke forståelsen for de tiltakene som trengs for å nå nasjonale og internasjonale mål. I tillegg gir markeringen oss en mulighet til å løfte naturmangfold inn i politiske diskusjoner som omfatter helheten i naturen, sier miljø- og utviklingsminister Erik Solheim.

Hovedbudskapene for året er å fortelle:

- hva mangfoldet betyr for mennesker.
- at tapet av natur skjer raskt.
- at det haster med å gjøre noe.

Kilde: Miljøverndepartementet

Grønt regnskap i Albertslund:

HOLDNING OG ATFERD ER LIKE VIKTIG SOM TEKNIKK

Albertslund kommune i Danmark ligger 15 km vest for København, har ca. 30 000 innbyggere, og har vakt internasjonal oppsikt med sitt arbeid med Lokal Agenda 21. Kommunen lagde sitt eget Agenda 21-dokument i 1995, som den første i Danmark. Dokumentet er en paraply over alle kommunens planleggingsoppgaver og driftsaktiviteter. I tillegg har kommunen et mål om at alle bedrifter og hvert

enkelt boligområde i kommunen skal formulere og følge opp sin egen Lokal Agenda 21-plan.

Grønt regnskap i tre deler

Siden 1995 har Albertslund kommunes "Grønt Regnskap" redegjort for utviklingen på tre områder: den lokale Agenda 21-status, ressursforbruket i kommunens egen virksomhet, og ressursforbruk, avfallsproduksjon og

Albertslund kommune har lyktes i å gjøre miljø til en felles sak for innbyggerne, der alle kan og skal bidra med den innsatsen som er mulig for dem. "Grønt regnskap" er et av virkemidlene kommunen bruker for å engasjere befolkningen.

utslipp fra nærings- og boligområder. Dataene presenteres med fargegraffikk.

Spesielt for Albertslunds regnskap er den fine oppdelingen, som gjør at beboerne i hvert enkelt boligområde ikke bare kan sammenligne sitt eget strømforbruk og avfallsproduksjon med tidligere års, men også med andre boligområder i Albertslund.

Fremmer atferdsendring gjennom informasjon

I 2000 gjorde kommunen et nytt grep ved å lage egne foldere for hvert av kommunens 52 boligområder. Disse viser blant annet spredningen i energiforbruk mellom de enkelte boligene. Folderne, som deles ut til husstandene, avslører at forbruket av så vel strøm som fjernvarme, i noen boliger kan være 5 ganger så høyt som i andre, ellers like boliger. Her, som ellers, er det med andre ord et stort potensial for enøk gjennom atferdsendringer. Dette til tross for at det *gjennomsnittlige* forbruket, spesielt av strøm, ligger lavt selv etter danske forhold, nemlig på ca. 1100 kWh årlig per person i blokkbebyggelse og 1300 kWh i eneboliger.

CO₂-kampanje blant boligområdene

Hyldespældet er det borettslaget i Albertslund som har kommet lengst når det gjelder planer og resultater på miljøsidan. Hyldespældets Grønne Miljøutvalg, det beboervalgte organet som samordner miljøsatsingene, fant i 2007 ut at de var kommet kort med å redusere forbruket av elektrisitet, til forskjell fra fjernvarmeforbruket. Derfor lanserte utvalget en CO₂-kampanje, med en spesiell satsing på å få ned strømforbruket. De andre 51 boligområdene i Albertslund ble også utfordret til konkurranse, og ni av dem tok imot utfordringen. Denne konkurransen var teknisk mulig nettopp på grunn av de årlige grønne regnskap for hvert enkelt boligområde i kommunen.

Dette er et godt ESD10-eksempel, fordi ...

Albertslund kommune er flink til å kommunisere med innbyggerne sine, som medborgere, boligeiere og bedriftsansatte. Slik blir informasjonen målrettet. Når kommunen samtidig feier for egen dør og legger forholdene teknisk til rette, lytter befolkningen til hva kommunen har å si. Slik lærer innbyggerne av kommunens informasjon og engasjeres til egen innsats for bærekraftig utvikling. Dette blir, i FN-tiårets ånd, et eksempel på livslang læring.

Lone Pålshaugen, Stiftelsen Idébanken

Brugergruppen i Albertslund

Gjennom Brugergruppen er befolkningen i Albertslund aktivt med på å utforme de kommunale tekniske tjenestene, fjernvarme- og vannforsyning og avfalls- og avløpshåndtering. Brugergruppen er en forsamling med 52 representanter for alle grunneierforeninger (av folk med eget hus), andelsboligforeninger (borettslag) og beboerforeninger (av folk som leier bolig) i kommunen.

Gruppen møtes fire ganger årlig og diskuterer alle spørsmål vedrørende utformingen av selve tjenestene og av takstsystem før de kommer opp for kommunestyret. Mellom møtene fungerer et arbeidsutvalg på åtte personer. Samspillet mellom Brugergruppen og kommunen har ført til en rekke nyskapende tiltak, blant annet har de enkelte boligområdene i Albertslund mulighet til å velge mellom hele fem ulike renovasjonsordninger.

I seinere år har Brugergruppen også utvidet perspektivet: Det var den som i 1995 vedtok Albertslunds Lokale Agenda 21, det første slike dokumentet i Danmark overhodet. Brugergruppen utpeker fire av de ni styremedlemmene i "Agenda Center Albertslund", som er den viktigste motoren i LA 21-arbeidet blant innbyggerne i kommunen.

For mer informasjon om Brugergruppen i Albertslund, se Stiftelsen Idébankens database: www.idebanken.no.

Når man vil lese en bok, behøver man ikke kjøpe den på butikken, men kan låne den på et bibliotek. De 550 ansatte på plogfabrikken Kverneland i Klepp i sydvest-Norge kan gjøre det samme med verktøy. De låner nesten alt utstyr gratis fra "Velferdsfondet" på arbeidsplassen.

Plogfabrikken Kverneland: VERKTØYSBIBLIOTEK SPARER RESSURSER

Det er dyrt og ressurskrevende om alle skal ha en egen vedkappemaskin stående for bruk kun noen dager om høsten, eller om alle skal ha en egen tepperenser som skal brukes én dag på våren. Disse problemene finnes ikke for arbeiderne på Kverneland. Heller ikke for deres familiemedlemmer, eller for arbeiderne som har gått av med pensjon.

3 000 utlån i året

Velferdsfondet har cirka 70 lån per uke eller opp mot 3 000 lån i året. Alt i alt fører fondet over 300 redskaper og verktøy fordelt på 100 ulike typer. Her finnes alt fra trillebærer til elektriske stikk-

sager, vedkappere og tilhengere. Alt er gratis å låne utenom sager og betongborrer, hvor man må betale en liten avgift for å dekke kostnader med sliping. Utlånstiden er normalt tre dager, men lånetiden kan forlenges dersom ingen står på venteliste. Den som ikke leverer tilbake redskap i tide, mister retten til å låne i en måned.

Bestyreren skaper inntekter

Velferdsfondet har fra starten hatt et styre som består av to representanter fra fagforeningen og en fra virksomheten. Magne Undheim er bestyrer og eneste ansatt. Han låner ut, tar i mot, registrerer alle utlån på data, vedlikeholder og

reparerer utstyr. I tillegg har han en avtale med en leverandør av strømaggregat om å reparere maskiner for dem også. I 2005 tjente han nesten 90 000 kroner på dette. Penger som gikk direkte til Velferdsfondet. I tillegg kommer andre mindre inntekter, blant annet fra salg av motorolje og reparasjon av sykler.

Dette er det beste arbeidet Undheim kan tenke seg:

– Det er godt å arbeide med noe som alle her på Kverneland setter så stor pris på. Det finnes de som gjerne kunne tenke seg å søke en annen jobb, men så tenker de at da kan de ikke låne verktøy og annet utstyr gratis. Dette betyr så mye for noen at de bestemmer seg for å bli i bedriften, hevder bestyrer Magne Undheim.

Dette er et godt ESD10-eksempel, fordi ...

ESD10 handler om at folk blir mer bevisste på hvilke handlingsmuligheter de har til å bidra til en bærekraftig utvikling. En slik utlånsordning bidrar til å redusere forbruket, og er derfor bra for miljøet. Nå markedsfører ikke Kverneland dette tilbudet som et tiltak som er bra for klima og miljø. Hadde de gjort det, ville eksemplet vært enda mer i tråd med målene for FN-tiåret.

Kai Arne Armann, Stiftelsen Idébanken

Byttingen i Ås

Byttingen i Ås i Norge ble dannet i 1994 som en av Norges to første, og har i flere år vært den største, med et nokså stabilt medlemstall på ca. 200. Medlemmene bytter varer og tjenester med hverandre enten gjennom personlig kontakt eller etter annonser i et eget blad, "Bytte-Nytt". Bladet kommer ut ca. fire ganger årlig og publiseres dessuten på medlemsinterne nettsider. Tilbudene fra de 200 er både mange og vidt forskjellige, i likhet med det de etterspør.

Betalingsmiddelet er den lokale valutaen "gryn" (uoffisiell kurs: 1 gryn = 1 NOK). Alle som blir med i ringen får en konto som starter på 0 gryn: når de selger noe, økes kontoen med et antall gryn, og når de kjøper noe, reduseres kontoen med et antall gryn som en kasserer fastsetter. Kjøper og selger varsler i fellesskap kassereren hver gang en handel avsluttes. I 2003 ble det totalt omsatt varer og tjenester for 50-60.000 gryn. Reparasjonstjenester, hårklipp og matlaging er mye omsatt.

For mer informasjon om byttinger, se i "Redskapsbua" til Stiftelsen Idébanken:
www.idebanken.no/redskapsbua

Fosen folkehøgskole:

– BRUK AV NATUREN GIR MILJØKUNNSKAP

Fosen folkehøgskole eier et eget småbruk. Slik kan elevene være med på å produsere kortreist, økologisk mat og drikke. Den kortreiste maten videreforedler de på kjøkkenet som en del av undervisningen. Folkehøgskolens bærekraftige praksis påvirker ikke bare elevene, men også resten av lokalsamfunnet på Fosen.

Skolens eget gårdsbruk har vært en del av skolens "hjerne" i 35 år. Elever og lærere beveger seg bort fra bøkene og ned på gården til alle årstider. Der steller de dyrene og tar hjem melk, kjøtt, grønnsaker, poteter, korn, urter og egg. Elevene er stolte over å kunne produsere kortreist mat av god økologisk kvalitet fra egen gård til eget bord. Lærerne ved folkehøgskolen kombinerer det praktiske arbeidet med miljølære. Man snakker om kortreist og økologisk mat, og gjenbruk.

Båter med sporløs ferdsel

I tillegg til gårdsbruk, har Fosen folkehøgskole et linjetilbud i tradisjonelt sjøbruk og seiling med Åfjordsbåter. Skolen bygger båtene for å ta vare på en gammel håndverkstradisjon og materialkunnskap som etter hvert er sjelden. Materialene til byggingen hentes fra lokal skog. Båtene drives fram ved hjelp av årer og seil og brukes til bærekraftig kystfriluftsliv og fiske.

– Vi driver fiske og friluftsliv langs kysten i tråd med idealet om sporløs ferdsel. Vi kommer langt av gårde uten å bruke en dråpe bensin; noen ganger helt til Kirkenes, forteller rektor Wiggo S. Larsen.

Viktig år i elevenes liv

På Fosen folkehøgskole ønsker de at praktiske tiltak og pedagogikk skal føre til et mer overordnet politisk engasjement. I en tid hvor valgdeltagelsen er beskjeden, er det viktig å stimulere til det motsatte.

– Det er i dag like viktig å stimulere til praktisk politisk innsats i lokalsamfunnet som å arbeide politisk med de store miljøutfordringene. Vårt bidrag som skole vil mest være å trene de unge i å engasjere seg lokalt sammen med unge og gamle i nærmiljøer der de bor, sier Larsen.

Det kan virke som et år ved Fosen folkehøgskole har ringvirkninger. Flere av skolens tidligere elever har tatt videre økologisk jordbruksutdanning og/eller startet eget jordbruk med økologisk profil.

Viktig del av lokalsamfunnet

Folkehøgskolen har ikke bare påvirket elevenes liv, men har også hatt stor innvirkning på utviklingen av lokalsamfunnet på Fosen. Folkehøgskolens satsing på økologi og

miljø gir nå resultater ved at Rissa kommune for to år siden ble utnevnt til økologisk melkekommune. Folkehøgskolen var også viktig bidragsyter da kommunen nylig fikk betydelige økonomiske tilskudd til utviklingsarbeidet for å bli en øko-kommune.

Skolen arrangerte i denne sammenhengen lokalt hagebrukskurs i økologisk bruk av egen hage og et prøveprosjekt med sunn og kortreist lokalprodusert skolemat. Det lokale engasjementet var godt for begge deler. Skolen vurderer nå mulighetene for å få et mer aktivt gårdsbruk der lokalbefolkningen kan inviteres inn til å kjøpe produksjonsandeler. Målet er at det meste som produseres utover skolens behov også ender opp i lokalsamfunnet.

På sjøbrukssida har Rissa kommune et stort engasjement i de tradisjonelle båtene skolen bygger, seilingen av disse og den kulturhistorien de representerer – gjennom museum, skole og markedsføring mot turister. Dette gjelder også regionen Fosen og flere andre kystkommuner i Sør- og Nord-Trøndelag.

Langedrag leirskole

Langedrag leirskole holder til i vakker høyfjellsnatur, midt i Sør-Norge. På tunet, i stall og i fjøs, myldrer det av dyr som barna på leirskolen vil bli kjent med. I store, inngjerdete områder får de oppleve ulv, gaupe, reinsdyr, elg og fjellrev på nært hold.

Et av målene på Langedrag er å få elevene glade i naturen og lære dem å mestre ulike situasjoner. Barna lærer å velge riktig utstyr og bekledning. De iakttar naturen rundt seg, og stiller spørsmål. De får kunnskap og opplevelser, og håpet er at det skal føre til et varig engasjement for natur og miljø.

På leirskolen er barna med på å bearbeide ulike råstoffer fra dyrene og naturen: Melk brukes til å lage produkter som ost, flatbrød og lefser, ull bearbeides gjennom karding, toving og plantefarging av garn, og ulike gjenstander lages av tre. I fjellskogen driver de med kullstiftbrenning.

Kilde: www.langedrag.no www.leirskole.no

Dette er et godt ESD10-eksempel, fordi ...

Fosen folkehøgskole er en aktiv deltaker i lokalsamfunnet, og har vært en pådriver for en mer bærekraftig utvikling på Fosen. Folkehøgskolen samarbeider med mange aktører, som kommunen, lokalbefolkningen, skolene og det lokale næringslivet. De bruker kunnskapen for å få til handling. Det er dette FN-tiåret handler om, handlingskompetanse.

Mauricio Deliz, Change the World

Jakt- og fiskeskoler

Norges Jeger og Fiskeforbund (NJFF) har et prøveprosjekt med å etablere kontinuerlige lokale tilbud innenfor jakt, fiske og friluftsliv for barn og ungdom gjennom NJFFs lokalforeninger.

Jakt- og fiskeskolen skal være basert på opplæring med hovedvekt på aktivitet, med temaer innenfor jakt, fangst, fiske og friluftsliv. Aktivitetene inneholder både innendørs og utendørs opplæring. Aktiviteter som kart og kompass, lagging av fiskeutstyr, kaifiske, båtfiske, isfiske, sopptur, sløyekurs og familiemiddag er noe av det skolen byr på.

Kilde: www.njff.no

Lite bærekraftig friluftsliv

Fosen folkehøgskoles satsing på bærekraftig friluftsliv er en fin motvekt mot lite bærekraftige trender innen friluftslivet. Slik konkluderte en stortingsmelding om friluftslivet i Norge:

«Særleg problematisk er det at friluftsliv, som har naturen som sin årsak og motivasjon, i så stor grad er med på å forringe naturen. Gjennom lange og/eller hyppige reiser basert på fossile brennstoff, og utstyrsintensive aktiviteter, legg friluftslivsentusiastar i gjennomsnitt beslag på større del av jordas ressursar og belastar miljøet med skadelege produksjons- og nedbrytingsprosessar meir enn befolkninga ellers.»

Geitmyra skolehage: **MILJØLÆRE I PRAKSIS**

– Skolehage handler ikke bare om mat og helse, det handler også om miljølære, sier Elin Tyse. Hun arbeider med å dyrke deler av det fire hektar store Geitmyra-området sammen med skole- og barnehagebarn.

Rundt 40 skoler driver skolehage i Oslo og gjør aktiviteter i skolehagene til en del av vanlig undervisning. Geitmyra skolehage, som ligger sentralt i Oslo, er den største og er hovedbasen for skolehagevirksomheten i hovedstaden. I dag har 12 skoler og flere barnehager egne hageflekker her. På Geitmyra finnes en økologisk besøks-hage og en mengde små dyrkningsområder. Her finnes 350 frukttrær, og mange av trærne bærer gamle, nesten ukjente fruktsorter.

Ivrige elever med god appetitt

– Her i skolehagen stiller alle barna det samme spørsmålet, nemlig: «Hva kan jeg gjøre?» De vil

ha oppgaver, sier Elin Tyse. – Dessuten spiser elevene alt deres foreldre sier at de ikke liker. En gjennomsnittlig norsk middag har reist mange hundre mil før den kommer på tallerkenen. Likevel hender det at grønnsakene har tatt den lange reisen til ingen nytte og at barna ikke vil spise dem. – Når barn får dyrke maten og tilberede den selv, spiser de stort sett opp rubbel og bit på tallerkenen sin, sier Tyse.

Opplæring i kretsløpstankegang

En viktig målsetting for skolehagene er at elevene opplever gleden, undringen og nysgjerrigheten på naturen. Å utvikle elevenes evne til å føle ansvar, respekt og forståelse for dyre- og plantelivet står sentralt.

– Økologisk hagebruk handler ikke bare om mat og helse, det handler også om miljølære, sier Tyse. – Gjennom selv å dyrke får barna førstehåndskunnskap om råvarene, den magiske fotosyntesen og kretsløpet som er drivkraften for alt liv på jorden. Da er det også naturlig å lære barna å navigere i butikken, og forklare dem hva som skiller økologiske matvarer fra andre matvarer, og hva som er jordbær og hva

som er jordbærsmak. Slik kan det de gjør i skoletiden påvirke hva de gjør hjemme – i sin egen hage – og gjøre dem råvarebevisste når de går i butikken sammen med foreldrene sine, og senere uten dem.

Stadige trusler

Å få bevare Geitmyra skolehage har ikke vært en selvfølge. I de siste tiårene har skolehagen stadig vært truet av utbygging til ulike formål. Samtidig kommer stadig nye politiske signaler om at de grønne lungene skal vernes. I kjølvannet av trusler og muligheter knyttet til Geitmyras framtid, har aksjonen “La skolehagen leve - Vern Geitmyra” vokst fram. Aksjonen har som mål å få området varig vernet og sikret for framtidige generasjoner.

Nye muligheter?

Men aksjonen nøyer seg ikke med status quo. Den foreslår å utvikle Geitmyra til et nasjonalt kompetansesenter for skolehagevirksomhet. Kjente kokker ønsker å etablere matskole for barn tilknyttet Gjetemyren gård. Dette vil innebære at Geitmyra skolehage blir et besøks-, opplevels- og erfaringssenter for økologi, særlig rettet mot skolene. Siste nytt i saken er at miljøvernminister Erik Solheim, etter et møte med talspersoner fra aksjonen, har stilt seg positiv til saken, og at han har lovet å ta opp forslaget med kunnskapsministeren.

Dette er et godt ESD10-eksempel, fordi ...

Temaer som økologisk og kortreist mat er vesentlige temaer i en utdanning for en bærekraftig utvikling. I skolehagen har man mulighet til å lære elevene om disse viktige sammenhengene på en stimulerende og sanselig måte. Det er en kjent sak at kunnskap man tilegner seg gjennom eget arbeid sitter bedre enn det man bare hører om. Derfor er skolehagen et av de beste pedagogiske redskapene vi har i undervisning for en bærekraftig utvikling.

Jeppe Læssøe, professor ved Danmarks Pædagogiske Universitetsskole

Nøstehagen bo- og omsorgssenter: ØKOLOGI OG OMSORG HÅND I HÅND

– De eldre får appetitt av å spise tomater og agurker fra eget drivhus, forteller Anne Grethe Wexhal. Hun er virksomhetsleder på Nøstehagen bo- og omsorgssenter i Lier kommune, vest for Oslo. Her har økologi og omsorg gått hånd i hånd siden sentret for 40 beboere åpnet i 2000.

Økologiske tomater og agurker er ikke det eneste som dyrkes på Nøstehagen. Her vokser også druer, rabarbra, bær og epler. Innimellom kan man i tillegg hente inn egg til frokosten, fra egen hønssegård. Selv om de fem hønene og det lille drivhuset ikke står for det største bidraget til matlagingen, skaper de stor glede og matlyst. Hver høst kommer dessuten store leveranser av frukt og grønt fra naboene. Lier er nemlig et av Norges fremste fruktdyrkningsområder, og Nøstehagen er en levende del av naboskapet.

En møteplass i lokalsamfunnet

Den nære kontakten med bygden er ett av Nøstehagens varemerker. Trivselskvelder med kulturinnslag arrangeres på senteret omtrent hver annen uke. Deltakerantallet er på omkring 75, og noen ganger er de over 100. Mange frivillige fra nærområdet deltar også i arbeidet på senteret, blant annet som frokostverter i helgene. Den lokale barnehagen er ofte på besøk. Velforeningen legger sine styremøter på Nøstehagen. Konfirmasjoner og 50-årsdager har også blitt feiret her.

Da Nøstehagen ble bygd, ble også ruten for 17. mai-toget lagt om, slik at de som går i toget, kan stanse og hilse på de eldre.

Medvirkning i planleggingen

Da det nye aldershjemmet skulle bygges, ble en byggekomité dannet. Den inkluderte tre omsorgsarbeidere og én eldre fremtidig beboer, i tillegg til de teknisk sakkyndige. Som et ledd i prosessen ble det arrangert et idéforum hvor 70 personer fra nabolaget deltok. I tillegg til de trivsels-

skapende faktorene ble det lagt stor vekt på Nøstehagens miljøprofil. I dag har Nøstehagen jordvarme i alle gulv, miljøvennlig maling, toalett med vannsparing, nattsenking av varme og lys, kildesortering og kompostering.

Energibruken ble redusert med 32 prosent

De tekniske faktorene betyr mye, men nytenkning og et bevisst forbruk har redusert miljøbelastningen mer enn byggekomiteen kunne forutse. Nøs-

Bildetekst:

tehagen har redusert ressursforbruket ytterligere gjennom å unngå engangsemballasje og gjennom å etablere et byttemarked for tjenester og produkter med andre institusjoner i kommunen. I løpet av 2005 lyktes personalet å redusere det allerede lave energiforbruket med hele 32 prosent sammenlignet med året før.

Miljøbevisst kommune

– Det er ikke bare enkelt å motivere 60 medarbeidere til et miljøvennlig forbruk, men vi arbeider systematisk med dette, både i Nøstehagen og i hele kommunen. Allerede når vi annonserer etter nye medarbeidere, står det i annonsen at Nøstehagens virksomhet drives med tydelig miljøbevissthet. Alle ansatte har gjennomgått et grundig miljøkurs, og miljøspørsmål er et fast punkt i personalmøter, forteller Anne Grethe Wexhal.

Les mer:

www.lier.kommune.no

Kreative vaktmestere

I 2004 skrev Lier kommune en kontrakt med et konsulentfirma som innebar at det skulle gjennomføres tekniske løsninger for å redusere energiforbruket i hele kommunen med 7,5 prosent. Allerede året etterpå kunne kommunen fastslå at den hadde spart det dobbelte. En av de viktigste årsakene til denne fremgangen var at en idémyldring ble gjennomført med alle vaktmestrene i kommunen. Idémyldringen la vekt på å finne nye, smarte grep for energisparing, som vaktmestrene selv kunne gjennomføre.

Dette er et godt ESD10-eksempel, fordi ...

Nøstehagen og Lier kommune har tenkt lengre enn miljøkurs og miljøteknologi. Det er det lille ekstra som gjør dette til et godt eksempel. Miljøfokus i jobbannonser og personalmøter. Idéutveksling, bytteringer og konkurranser. Dette er ikke kunnskapsoverføring i tradisjonell forstand, men likevel viktig for å få kommunens innbyggere til å få en bevissthet om, og eierskap til, miljøproblemer og -løsninger.

Bente Haukland Næss, styremedlem i Stiftelsen Idébanken

Konkurranser og moro

Lier kommune har siden 1994 delt ut "årets miljøvernpris" og "barnas miljøvernpris" til de virksomhetene i kommunen som sparer mest energi. Da Nøstehagen reduserte energiforbruket med 32 prosent i 2005 holdt dette bare til en tredjeplass. To skoler reduserte energiforbruket enda mer. Men de 5 000 kronene aldershjemmet fikk i premie rakk likevel til en velfortjent feiring.

Risøy folkehøgskole:

MILJØFYRTÅRN MED VEKT PÅ INDRE VERDIER

Risøy er en kristen folkehøgskole, og flere av fagene på skolen er nært knyttet til natur og skaperverk. Veien til Miljøfyrtårnsertifisering er litt annerledes enn for mange andre institusjoner, da skolen ikke bare er en bedrift, men også hjemmet til elevene.

Arbeidet fram mot Miljøfyrtårnsertifiseringen i juni 2008 gjorde noe med hele virksomheten. Risøy folkehøgskole snudde sakte, men sikkert oppmerksomheten mot å bli mer miljøbevisste, og tenkte nøye over hvordan de konkret kunne redusere sitt økologiske fotavtrykk.

For å bli sertifisert som Miljøfyrtårn har skolen jobbet spesielt med arbeidsmiljø, innkjøp, avfall, energi og transport. Dette er generelle krav som stilles til alle bedrifter som ønsker status som Miljøfyrtårn. Innenfor disse temaene har skolen gjort opp status og laget planer for hva den kan forbedre. Som folkehøgskole må Risøy tilfredsstille generelle krav, krav til skole og tilleggs-krav til videregående skole og folkehøgskole.

Miljøengasjement knyttet opp mot kristen tro

Skolens miljøtiltak går langt utover å tilfredsstille minstekravene til en Miljøfyrtårnbedrift. Lærerne legger stor vekt på å formidle at elevene har et personlig ansvar for å ta del i og

ivareta naturen på best mulig måte. Dette gjør de både for grupper av elever, og i en-til-en-samtaler. Når det gjelder gruppeundervisningen, har skolen lørdagsundervisning som rører ved en mengde ulike temaer. Disse omhandler ofte miljø og solidaritet. Eksempler fra i år er Kirkens Nødhjelp, Røde Kors, Miljøseminaret, Framtiden i dine hender og Helse og sunnhet.

Alle lærerne skal gjennomføre veiledningssamtaler med sine elever om deres utvikling på det personlige og faglige plan i møtet med kristen tro. Miljøansvar er et tema elevene ofte møter i disse samtalene.

Elevene må ta stilling!

Alle linjefag på Risøy folkehøgskole skal ha miljø i sine fagplaner. Hvert skoleår skal de

Til høyre: Inspektør Morten Røsås og rektor Per Kristiansen.

ulike linjene gjennomføre prosjekter hvor miljø er temaet. I etikkfaget «Leve» presenteres alle skolens elever for ulike etiske og moralske problemstillinger og utfordres til å ta stilling til hva de mener om disse som enkeltpersoner. Målet er at elevene, når de senere står ovenfor ulike situasjoner, skal ta bevisste valg.

Må betale for klimautslipp

Hvert år drar elevene på Risøy på tematurer til utlandet, med fly som transportmiddel. I 2008-09 måtte elevene for første gang betale en ekstra sum som skulle gå inn i et miljøfond. Dette skulle brukes til å kompensere for utslippene fra flyturen. Tiltaket ble brukt i undervisning om klimavoteproblematikk. Elevene fikk selv i oppgave å disponere fondet. Kriteriene for bruken var at pengene skulle brukes lokalt, til et varig, bærekraftig formål og bidra til å redusere det økologiske fotavtrykket. Elevene ble til slutt enige om å bruke miljøfondet på et villsauprosjekt.

Dette er et godt ESD10-eksempel, fordi ...

Flere og flere bedrifter blir i dag Miljøfyrtårn-sertifisert i Norge og Norden. Mange fler burde følge Risøy folkehøgskoles eksempel, og gjøre denne sertifiseringsprosessen til mer enn bare måling og telling. Her har man mulighet til en samtale med, eller kursing av, de ansatte på en måte som oppfyller mer enn bare minstekravene i en sertifiseringsordning. Folks hverdagsaktiviteter kan knyttes opp mot de store miljø- og utviklingssakene. Det vil kunne engasjere mange.

Mads B. Nakkerud, Stiftelsen Idébanken

Les mer: www.risoy.fhs.no/

Miljøfyrtårn – spar miljø, spar penger!

Stiftelsen Miljøfyrtårn tilbyr miljøsertifisering som hjelper virksomheter til å drive lønnsomt og miljøvennlig. Miljøfyrtårn er åpent for både private og offentlige virksomheter. Bransjekravene for Miljøfyrtårn er først og fremst utviklet med tanke på små og mellomstore bedrifter, men er også egnet til bruk i større bedrifter med enklere miljøutfordringer.

Erfaringer viser at Miljøfyrtårn-virksomheter sparer driftsutgifter, får et mer positivt omdømme, et bedre arbeidsmiljø og belaster naturen mindre.

Miljøfyrtårn er en ordning for dem som ønsker å møte miljøutfordringene på en offensiv måte!

Kilde: www.miljofyrtarn.no

Miljøfyrtårn i folkehøgskolene

I 2006 tok de to prosjektene Balanseakten og Pedagogikk for de rike initiativet til et seminar om FNs utdanningstiår. Deltakerne var både elever og lærere fra sju norske folkehøgskoler. Et resultat av seminaret var igangsetting av en prosess med å få egen bransjeavtale for folkehøgskolene når det gjelder Miljøfyrtårnsertifisering. Dette kom senere på plass.

På et seminar arrangert av Balanseakten og folkehøgskolene i Odense høsten 2009, var deltakerne fra sertifiserte folkehøgskoler klare på at de gjerne vil heve ambisjonene, både i Balanseakt- og i Miljøfyrtårnarbeidet. Dette ikke minst for å forbedre egen praksis.

En vei videre er å teste ut en mulig nordisk miljøsertifiseringsordning med egne bransjekrav for folkehøgskoler. Stiftelsen Idébanken er i ferd med å utrede en mer ambisiøs sertifiseringsordning for folkehøgskolene.

I tillegg til miljøvennlig avfallshåndtering har skolen jobbet med arbeidsmiljø, innkjøp, energi og transport.

Sauda kommune:

NORGES FØRSTE FAIRTRADE-KOMMUNE

Svaret er ganske enkelt: Sauda er Norges første Fairtrade-kommune. I tillegg har kommunen mottatt hedersprisen Internasjonal kommune,

og var en av de første kommunene til å bli medlem av Initiativ for Etisk Handel. Men ildsjelene i Sauda hviler ikke på sine laurbær. I Sauda har man som visjon at alle Norges kommuner skal bli Fairtrade-kommuner, og at alle offentlige virksomheter stiller etiske krav til sine leverandører. Og ikke nok med det: Kommunen har som mål å være en aktiv pådriver for at denne visjonen skal bli virkelighet.

Hva er en Fairtrade-kommune?

Garstang i Nord-England ble verdens første Fairtrade-kommune i 2000. Etter dette ble formelle kriterier opprettet av Fairtrade Foundation i Storbritannia, og flere byer i England og andre land begynte å arbeide for å bli sertifisert. I dag finnes det nesten

1000 Fairtrade-kommuner og -byer i verden. Å være Fairtrade-kommune innebærer at kommunen, næringslivet og organisasjoner samarbeider for å øke tilbudet av – og etterspørselen etter – Fairtrade-merkede varer. Fairtrade-merket på et produkt betyr at en uavhengig tredjepart har kontrollert at det er betalt en rettferdig råvarebetaling og at det jobbes for at produsentenes arbeidsforhold blir stadig bedre.

Tradisjon for solidaritetsarbeid

Det var ikke tilfeldig at det var industri-samfunnet Sauda som ble først til å sertifisere seg i Norge. Stedet har en lang tradisjon for solidaritetsarbeid gjennom fagbevegelsen, kirken og ideelle organisasjoner. Siden 1988 har

Hvordan kan det ha seg at salget av Fairtrade-merkede varer i Sauda kommune ble mangedoblet i løpet av noen få måneder? Og hvordan har det seg at denne kommunen, med bare 5 000 innbyggere, beliggende langt inne i Boknafjorden, hver høst tiltrekker seg hundrevis av deltakere på Fairtrade-konferanse, inkludert statsråder, artister og kongelige?

Bjørn Tore Heyerdahl, Fairtrade Norge og Ståle Pedersen i Sauda.

Sauda hatt et vennskapssamarbeid med San Juan del Sur i Nicaragua. Mange som er med i styringsgruppen for Fairtrade-kommunen, er også aktive i vennskapssamarbeidet. I styringsgruppen sitter representanter for både kommunen, næringslivet, fagforeninger og frivillige organisasjoner. Kostnadene knyttet til aktiviteter som fremmet Fairtrade-sertifiseringen har

kommunen og to fagforeninger dekket.

Fairtrade-bølge i Norge

Sauda har inspirert en rekke andre norske kommuner. I skrivende stund er 22 norske kommuner sertifisert som Fairtrade-kommuner, mens nærmere 40 arbeider for å bli det. Også staten har fulgt på etter oppfor-

dring til statsministeren fra Sauda: Fra februar 2007 serverte alle departementer Fairtrade-merket kaffe, te og juice.

Mer informasjon

www.fairtrade-kommunesauda.no
www.fairtrade.no
www.fairtradecity.se
www.fairtrade-maerket.dk

Dette er et godt ESD10-eksempel, fordi ...

Fairtrade-kommunekonseptet får med seg ulike aktører i et lokalsamfunn, og mobiliserer mange. I prosessen lærer man både om ulike produkter, om globale handelssystemer og om hvilken rolle de ulike aktørene i lokalsamfunnet spiller. Alt dette lærer man om i et miljø- og bærekraftperspektiv. De som deltar, blir gjerne også mer bevisste på den nasjonale handelspolitikken.

Erik Hager, daglig leder Fairtrade Norge

Svartlamoen bydel i Trondheim

ET BYØKOLOGISK FORSØKSOMRÅDE

Svartlamoen i Trondheim er Norges første byøkologiske forsøksområde. Området er organisert og drives etter prinsipper om bærekraftige miljøløsninger, sosialt samspill, bred medvirkning og rimelige, ressurs-effektive utleieboliger.

Svartlamoen er en liten klynge hus på Lademoen nordøst for Trondheim sentrum.

Ca. 200 store og små bor på området. Her finnes 19 kommunalt eide hus med utleieleiligheter, bygd rundt 1890.

Gjennom hele 1990-tallet pågikk en intensiv dragkamp om områdets framtid. Kampen var spesielt intens i årene 1996 til 1998. Da var kommunens innstilling å rive deler av bebyggelsen og selge arealet til en bilhandler som ville utvide virksomheten. Kampen mot rivingen sveiset sammen beboerne i området, og fikk støtte fra kjente kunstnere og debattanter. Aktivistene vant kampen. Bygningene skulle bevares, og kommunen gjorde en avtale med bilforhandleren hvor de lovet å ordne en tomt til ham et annet sted.

Et sted for eksperimenter

Parallelt med kampen for å bevare området hadde noen av beboerne begynt å utvikle planer for å gjøre Svartlamoen om til et økologisk forsøksområde. Forhandlinger med kommunen ble påbegynt, og i 2001 slo reguleringsplanen fast at Svartlamoen skulle bli ”en alternativ bydel med stort rom for eksperimentering, forsøk og utprøving. Det gjelder både boliger, boformer, sosialt samspill, medvirkning, økologi og energi, kommunale tjenester, kunst, kultur og næringsutvikling.”

Samme år tok en stiftelse over forvaltningen av utleiehuse-ene. Stiftelsen styres i fellesskap av representanter fra beboerne og kommunen. Husene tilhører i dag i praksis Svartlamoen-beboerne selv. Flertallet av styremedlemmene i stiftelsen velges av Svartlamoen-beboerne. Alle viktige spørsmål avgjøres på Beboerforeningens månedlige møter.

Svartlamoen beboerforening

Svartlamoen beboerforening arbeider for å utvikle Svartlamoen og fremme beboernes og frivillige deltageres interesser. Beboerforeningen har flat struktur uten styre eller leder. Oppgaver og verv roterer slik at flest mulig får mulighet til å ta del i arbeidet. På møtene til Beboerforeningen bestemmes blant annet hvilke saker beboernes representanter skal arbeide med i styrene for Svartlamoen boligstiftelse og Svartlamoen kultur- og næringsstiftelse. Mange ulike arbeidsgrupper er aktive på Svartlamoen, og disse er åpne for alle som vil delta. Gruppene utarbeider rammer for sin virksomhet og legger dette fram for Beboermøtet slik at andre beboere kan sette seg inn i virksomheten.

Gratisbutikk og frukthage

En rekke miljøtiltak har blitt gjennomført siden 2001. Et lyddempende gjerde er bygd mot jernbanelinjene. En jordvoll mot støy er også laget, og den har blitt beplantet med eple- og plommetrær. Noen dyrker grønnsaker her, og en liten dam er anlagt. Arbeidet med å vedlikeholde bygnin- gene er påbegynt. En del av de enkle og trekkfulle vinduene er byttet ut. I en gratisbutikk kan folk komme med saker som de ellers ville ha kastet. Her kan man ta med seg det man trenger. Nøklen til butikken hentes i kafeen Ramp, en kafé som serverer økologisk og rettferdig mat, og som dessuten holder jevnlige konserter. Kafeen har blitt en in- spirasjonskilde for besøkende fra hele verden.

Bærekraftige boformer

Det aller største løftet har vært byggingen av to nye hus for over 30 leietakere i 2005. Det ene er fem etasjer høyt og var da et av verdens høyeste bolighus i miljøvennlig, massivt tre. Det tok fem dager å reise selve stammen, og kostnade-

Dette er et godt ESD10-eksempel, fordi ...

ESD10 legger vekt på handlingskompetanse, altså hvordan mennesker skaffer seg kunnskap for å kunne leve mer bærekraftig. Mange mennesker som bor i bofellesskap, føler at handlingsrommet er begrenset, fordi det er så mange andre å ta hensyn til. Svartlamoen er et ek- sempel på at det går an for mennesker med ulik økonomi, familiesituasjon og kunnskapsnivå over tid å finne frem til bærekraftige teknologiske løsninger, utarbeide planer og utøve en bærekraftig forvaltning av et område i fellesskap. En viktig nøkkel ligger i Beboerforeningen, som sørger for medvirkning fra, og god kommunikasjon med, Svartlamo- ens innbyggere.

Ola Vaagan Slåtten, Stiftelsen Idébanken

ne ble 13 000 kroner pr. kvadratmeter. Leilighetene er små, både med tanke på ressurseffektivitet og for å kunne holde leien lav. Men bofellesskapet gir tilgang også til felles- arealer.

I 2005 vedtok beboerne på Svartlamoen en omfattende mil- jøplan. De har til og med laget en energiplan, hvor utviklin- gen av et sol- og bioenergianlegg for nærvarmeforsyning av Svartlamoen inngår. Et annet aktuelt prosjekt er å skape et naturlig renseanlegg for bade-, oppvask- og vaskevann fra noen av leilighetene.

Gjenbruk og økologisk mat

I 2009 dukket det opp to nye tilbud for barn og voksne på Svartlamoen. For det første åpnet Norges første Remida- senter, et senter for kreativ gjenbruk. Senteret skaffer, stiller ut og tilbyr et utvalg av gjenbruksprodukter, over- skuddsmaterialer og feilvarer til pedagogisk virksomhet, lek og andre kreative aktiviteter. Tilbudet blir mye brukt av byens barnehager og skoler. Noen måneder senere åpnet Svartlamoen Samvirkelag, en kooperativ butikk for økolo- gisk mat. Denne betjenes av frivillige fra Beboerforenin- gen.

Les mer: www.svartlamon.no

Culture Creatives (CC)

er en voksende bevegelse i USA og Europa som involverer mer enn 100 millioner mennesker. Generelt kan man si at en CC ønsker å bidra til å skape en bedre verden. Mennesker som tilhører bevegelsen kjennetegnes ved at de oppfyller minst 10 av 18 gitte kriterier som omhandler alt fra forholdet til naturen, til politiske partier, til sine medmennesker, til religion og spiritualitet. Over 80 prosent av CC er bekymret for miljøproblemer som global oppvarming, og mange forsøker å være en del av løsningen, som medmennesker, forbrukere, arbeidstakere eller ledere. De siste årene har vestlige forskere og media tegnet optimistiske bilder av en fremtidig verdensøkonomi preget av en stadig voksende Culture Creative-bevegelse.

Paul H. Ray and Sherry Ruth Anderson, “The Cultural Creatives”. New York: Harmony Books, 2000. Bernard Lietaer, Sustainable Abundance. I The Future of Money (pp. 260-298). London: Century, 2001.

Transition Towns-nettverket

er et internasjonalt nettverk for steder som ønsker å redusere karbonutslippene og avhengigheten av fos- sile brennstoff lokalt. De involverte ser på kreative, grensesprengende endringer som kan gjøres innenfor blant annet helse, utdanning og økonomi, for å gjøre lokalsamfunnet mer uavhengig av fossile brennstoff. Transition Towns-modellen forsøker å involvere hele lokalsamfunnet i endringsarbeidet. Det er anslått at det finnes over 100 Transition Towns i verden, og at over 1000 lokalsamfunn befinner seg i et tidlig stadium av prosessen.

Det er mange måter å arbeide på som en transition town, men det er vanlig å starte med å lage en hand- lingsplan for redusert energibruk, en såkalt Energy Descent Action Plan (EDAP). En slik planleggingspro- sess går ut på å utforske den faktiske situasjonen når det gjelder energibruk lokalt, og å finne ut hva man ønsker å oppnå. Deretter består arbeidet av å lage veier fra nåtid til en ønsket framtid.

Les mer på: www.transitiontowns.org

KAPITTEL FAGLIG PERSPEKTIV

3

Enhver norsk regjering mener at vi trenger en samfunnsendring i mer bærekraftig retning. Men det lokale mulighetsrommet og atferdsendringer står ofte ubrukt, fordi det ses på som politisk umulig.

Våren 2005 ba det regjeringsoppnevnte "Lavutslippsutvalget" Stiftelsen Idébanken om å utrede mulige atferdsendringer for å få ned klimagassutslippene. Men utvalget valgte å se bort fra de fleste av disse. Vi løfter derfor fram noen av disse mulighetene for å bidra til en fornyet diskusjon om atferdsendringer – nå midt i FNs utdanningstiår.

Kamp mot klimaendringer: FOLKELIG ENGASJEMENT er nødvendig – og mulig

Høsten 2006 la Lavutslippsutvalget fram sine forslag til tiltak for å få ned utslippene av klimagasser. Utvalget la hovedvekten på teknologiske løsninger, men drøyt tre år senere kan vi konstatere at oppfølgingen ikke har gitt de utslippsreduksjonene utvalget ønsket. Det er et godt argument for å satse mer på utdanning og folkeopplysning, for å fremme holdninger og atferd som kan få ned klimagassutslippene.

I 2005 oppnevnte den norske regjeringa *Lavutslippsutvalget*, som skulle utrede hvordan Norges utslipp av klimagasser kunne reduseres. Utvalget bestilte en serie på 12 notater fra Stiftelsen Idébanken om hvordan *atferdsendringer* kunne bidra til å redusere utslippene. Høsten 2006 la utvalget fram sin innstilling. Der ble myndighetene anbefalt å satse på 15 tiltak, som utvalget mente kunne redusere de norske utslippene med to tredjedeler innen 2050. 12 av de foreslåtte tiltakene var reint teknologiske, og utvalget ga følgende grunn for å satse på teknologi framfor atferdsendring:

“En radikal omlegging av norsk livsstil i en mer klimavennlig retning ville kunne redusere framtidige utslipp mye. Utvalget har likevel ikke valgt å anbefale dette, blant annet fordi vi mener det vil være en umulig politisk oppgave å realisere.”

Utsagnet rommer to vurderinger: for det første at aktuelle atferdsendringer ville innebære en *radikal omlegging* av norsk livsstil, og for det andre at dette er en *politisk umulighet*. Utsagnet impliserer også en tredje vurdering, nemlig at det *ville* være politisk og teknisk mulig å realisere de anbefalte teknologiske tiltakene.

De mulige atferdsendringene som Idébanken utredet for Lavutslippsutvalget, innebar imidlertid ikke en radikal endring av livsstilen. Tvert imot. Det dreide seg om atferdsendringer som kunne bidra til å unngå en videreføring av de radikale livsstilsendringene vi faktisk har vært vitne til de siste tiårene, kjennetegnet ved et raskt økende materielt forbruk. Manglende atferdsendringer har ført til at livsstilen til dagens nordmenn er radikalt annerledes, og klimagassutslippene radikalt mye større, enn for en generasjon siden.

Lavutslippsutvalgets synes å ha vært for optimistisk i sin tro på at det er politisk mulig å gjennomføre teknologiske tiltak som hurtig kan få ned Norges utslipp. Samtidig tyder erfaringer fra blant annet Sverige og Danmark på at mulighetene for å få ned klimagassutslippene gjennom folkelig mobilisering er større enn utvalget antok. Hvis man satser på folkeopplysning og utdanning, kan det vise seg at atferdsendringer er vel så realistiske som teknologiske storsatsinger.

Idébankens innspill til Lavutslippsutvalget

Da Idébanken utredet hva som kunne oppnås gjennom *atferdsendringer* på oppdrag fra Lavutslippsutvalget, gjaldt det ikke bare folks tilbøyelighet til å slå av lyset, skru ned termostaten eller lære seg en myk kjørestil. Atferd er også å velge hvor mye du skal reise og med hvilke transportmidler, og hvor stort hus du vil bo i. Og tilsvarende i bedrifter: hvor store lokaler skal vi ha? Og hvor mange varer skal vi sende langt av gårde? (Det siste framstår riktignok bare delvis som et valg for den enkelte bedriften, men Idébanken valgte å se geografiske strukturendringer i næringslivet i sammenheng med atferdsendringer.)

Ingen månelanding

Drøyt tre år etter at Lavutslippsutvalget la fram sin innstilling, har satsing på teknologiske løsninger gitt beskjedne resultater. Her er noen eksempler:

I den rødgrønne regjeringens politiske plattform fra 2005 ble det kunngjort et mål om å rense utslippene fra Norges første gasskraftverk på Kårstø innen 2009. I nyttårstalen 2006 kalte statsministeren prosjektet for “Norges månelanding”. Det som faktisk skjedde i 2009, var at prosjektet på Kårstø ble skrinlagt.

Vindkraftproduksjonen i Norge er bare en tredel av det Stortinget satte som mål i 1999. I de to første åra etter Lavutslippsutvalgets innstilling (2007 og 2008) var det full stans i norsk vindkraftutbygging.

I 2005 hadde vi 1 300 el-biler i Norge. Fire år seinere var det 2 400, eller én promille av personbilparken. Antallet hydrogenbiler kan telles på fingrene.

I 2007 ble byggeforskriftenes krav til energistandard i nye bygg skjerpet, men effekten er usikker. Forskriftene er strammet til flere ganger de siste 50 åra, og likevel viser tall fra Enova at nyere kontorbygg bruker mer energi per kvadratmeter enn de eldste.

Støtteordninger for enøk-tiltak i husholdninger har så langt fått beskjeden effekt: Etter tre år hadde bare 10 000 av vel to millioner husholdninger fått støtte til slike tiltak.

Mulighetene Idébanken la fram for Lavutslippsutvalget kan deles i to, på tvers av de ulike sektorene (boliger, yrkesbygg, persontransport, gods-transport). Noen av dem gjaldt *mengder* – hvor mange og store bygninger skal vi ha, hvor mye transport skal foregå? Andre gjaldt *måter*: hvor-

«En radikal omlegging av norsk livsstil i en mer klimavennlig retning ville kunne redusere framtidige utslipp mye. Utvalget har likevel ikke valgt å anbefale dette, blant annet fordi vi mener det vil være en umulig politisk oppgave å realisere.»

"Et klimavennlig Norge" (NOU 2006: 18), Lavutslippsutvalgets rapport

Jørgen Randers presenterer rapporten fra Lavutslippsutvalget.

dan skal vi te oss i de bygningene som engang finnes, og hvordan skal transporten foregå?

Genseren og døra: Teknologiske vidunder

Omkring 1995 inntraff et vannskille i norsk energihistorie. Før det økte energibruken i norske boliger omtrent i takt med veksten i boligarealet. Etter 1995 har ikke energibruken i boliger økt i det hele tatt, til tross for at både befolkningen og boligarealet per person har fortsatt å øke. Økt oppmerksomhet om energibruken er en av forklaringene.

Avregningsmåten for strøm ble endret over hele landet omkring 1995, og historien bak den endringen illustrerer på én gang hva både *atferd* og *oppmerksomhet* kan bety. Det begynte med et forsøk som ble utført av Ressurskonsult AS for daværende Oslo Lysverker i 1988-90. På den tida fikk folk fire strømreregninger i året, for like store summer hvert kvartal, uansett hvor mye strøm de faktisk hadde brukt. På slutten av året ble måleren avlest, og de fikk enten en ekstraregning eller noe tilbake, om de hadde brukt mer eller mindre enn de hadde betalt for å konto. Men folk ante stort sett ikke når eller hvorfor de hadde brukt mer eller mindre. Forsøket i Oslo besto blant annet i at en del abonnenter nå i stedet fikk seks regninger for sitt faktiske forbruk de to siste månedene. *De reduserte strømforbruket med 10 prosent*, mens en kontrollgruppe som fikk regninger på gamlemåten hadde uendret forbruk. Endringen skyldtes at de nye regningene gjorde folk mer oppmerksomme på strømforbruket og spesielt på når de brukte mest strøm (om vinteren) og dermed hva det største strømsluket var (oppvarming). Endret atferd, altså litt mindre sløsing med varmen, førte til en merkbar reduksjon i energibruken – og i neste omgang til at den nye avregningsmåten ikke bare ble innført i Oslo, men påbudt i hele landet.

Til tross for dette sløses det fortsatt i meget stort omfang både med varme og med strøm til andre formål i Norge. Den gjennomsnittlige temperaturen i norske boliger om vinteren ligger nå trolig på 21-22°C, i *hele* boligen. Det innbyr til lett påkledning. Ved å ta på seg litt mer klær, for eksempel en genser, kan man senke komforttemperaturen med 3-4°. Dermed sparer man ca. 20 prosent av årsforbruket av energi i en typisk norsk bolig. Egentlig er dette en *teknologisk* løsning: den består i å legge på et ekstra lag isolasjon på det stedet der isolering er overlegent mest effektiv, nemlig direkte inntil kroppen.

En annen teknologi som kan kalles atferdsendring, er den lukkede døra, som gjør at en slipper å varme opp hele huset for å ha stuetemperatur i stua. Ved å differensiere temperaturen rom imellom mer systematisk vil mange kunne spare nye 15 prosent av energien uten å merke noen nedgang i komforten. Dessverre er tiltaket delvis umuliggjort i mange boliger fra de siste 20 åra, med deres åpne planløsninger.

Praten over hagegjørdene

Hvor mye atferden (eller den enkle teknologien i form av genserbruk og dørlukking) faktisk betyr for energibruken i boliger kan en se ved å sammenligne boliger som teknisk sett er like. Det har en gjort i den danske kommunen Albertslund, som har særlige forutsetninger for det. Storparten av bebyggelsen består av borettslag med innbyrdes like blokkleiligheter eller rekkehus som ble reist i løpet av 1960- og 1970-tallet. Nesten alle boligene har fjernvarme. Kartleggingene viser at varmekonsumet typisk varierer med faktorer på 3-4 i områder med helt identiske boliger. *Ulik atferd alene* kan altså føre til at A bruker tre ganger mer varme enn B som bor i

Vi tar stadig mer plass

I 1958 hadde hver nordmann 21 m² boligflate til disposisjon – i 2005 hadde vi ca. 55 m². Boligveksten var som sterkest på 1960- og 1970-tallet, men også etter 1990 har arealet per person økt med oppunder 1 prosent årlig.

Nesten tre av fire yrkesaktive nordmenn jobber i tjenesteytende sektor: på kontor, i butikker, i skoler, i helsevesenet, i kulturinstitusjoner osv. Arealet av bygninger for tjenesteyting er nå vel 100 millioner kvadratmeter, eller et sted mellom 60-65 m² for hver arbeidsplass. Arealet per ansatt øker med om lag 1 prosent årlig.

Fortsetter veksten i bolig- og annet bygningsareal som hittil, vil vi i 2050 ha halvannen gang så stor bygningsmasse å varme opp og drive som om vi nøyde oss med det arealet vi hadde i 2005. Å unngå en slik radikal økning vil være viktig for å unngå økt energibruk.

«Etter 1995 har ikke energibruken i boliger økt i det hele tatt, til tross for at både befolkningen og boligarealet per person har fortsatt å øke.»

naboleiligheten. Det er nok mulig – til en høy pris – å senke forbruket hos begge ved å etterisolere hele blokken. Betydelig billigere og kanskje vel så effektivt kan det være å få A og B til å snakke sammen om energivaner.

Den siste metoden ble i 1992-95 satt i system et annet sted i Danmark – i småbyen Toftlund på Sønderjylland. Alle huseiere fikk karakterer fra 1 til 10 etter hvor mye av strøm og varme de brukte i forhold til størrelsen på boligen. Dette fikk selvfølgelig praten om energi i gang i kantinene og over hagegjørdene. Effekten ble forster-

ket gjennom kampanjetiltak fra kommunens og energileverandørenes side. Kommunen ville ellers sette et godt eksempel, og investerte to millioner kroner i tekniske enøk-tiltak i egne bygg. Dessuten fikk de huseierne som hadde fått midtels eller dårlig karakter, tilbud om rådgivning og noe pengestøtte til enøk-tiltak i boligene. Disse kunne redusere forbruket av fjernvarme eller olje, men i liten grad strømforbruket, ettersom få brukte strøm til oppvarming. Ingen tilskudd ble gitt til nye elektriske apparat. Resultatet av det hele var at energibruken i kommunens egne bygg *økte*, at varmekorbruket i boligene falt med 12 prosent og at strømforbruket i boligene falt med 24 prosent. Der man hadde satset bare på teknikk oppnådde man ingenting; der man satset på en blanding av teknikk og samtale oppnådde man litt; der man bare satset på samtalen – altså når det gjaldt det private strømforbruket – oppnådde man mye.

Den geniale lysbryteren

Forbruket av strøm til annet enn oppvarming har fått relativt liten oppmerksomhet i diskusjonen om enøk i norske hus. Det skyldes ikke minst at de fleste her bruker strøm til oppvarming, og mange har derfor tenkt at det å spare én kWh i

lys eller apparater i fyringssesongen bare fører til at en bruker én kWh mer strøm i panelovnene. Dette resonnementet har riktignok aldri vært gyldig om sommeren, og heller ikke for apparat i kalde rom. Det blir slett ikke gyldig om vi varmer opp med noe annet enn panelovner. Da går vi teknisk sett mot danske tilstander.

Noe annet er om også *atferden* går mot danske tilstander. Den gjennomsnittlige norske husstanden bruker 6 500 kWh årlig på annet enn oppvarming og varmtvann. Den gjennomsnittlige danske bruker halvparten. Det skyldes nok i beskjeden grad teknologi. Vel har danskene litt flere sparepærer og kanskje litt flere AA-merkede kjøleskap, men det avgjørende er atferden: årtier med tre ganger så høye strømpriser har skapt en kultur for sparsom omgang med strøm som mangler i Norge. I Danmark har man langt *færre* lyskilder i husa enn i Norge, og man *slokker* dem når ingen er i rommet. Også andre apparat *brukes* mer effektivt. Det betyr ikke at danskenes omgang med strøm er mønstergyldig. Den danske Elsparefonden mener at en gjennomsnittshusstand på to personer bør kunne klare seg med 2000 kWh per år, *uten* å endre merkbart på livsstilen. Overført til Norge betyr det i så fall at husholdningene kan spare 70 prosent av strømmen de nå bruker på lys og apparater.

Liksom i boliger er det mye å spare i yrkesbygg, ikke minst når det gjelder strøm til annet enn oppvarming. Den gjennomsnittlige norske skolen bruker 80-90 kWh per m² på slike formål. Ventilasjon og belysning drar mest. Den gjennomsnittlige svenske skolen bruker 61 kWh/m² og den gjennomsnittlige danske bruker 23 kWh/m². Det handler ikke om at danske elever sitter i halvmørke og dårlig luft, og det handler neppe heller om at de tekniske innretningene

i Danmark er så mye mer avanserte. Snarere handler det om at danske vaktmestere er mer påpasselige med at ventilasjonen ikke går mer eller lengre enn nødvendig, og at danske elever og lærere slokker lyset.

De som vil, kan – også i Norge. Vaktmester Fred Mælen ved Sørborgen skole i Klæbu er ett eksempel på det. På fire år (1998-2002) halverte han skolens energibruk, som i utgangspunktet var nokså gjennomsnittlig. Han fikk litt teknologi til hjelp, men ikke noe nytt oppvarmings- eller ventilasjonssystem. Det han fikk var et sentralt driftsstyringssystem, som ikke gjør noe med energibruken av seg selv – men som er et godt verktøy i hendene på en dyktig og engasjert vaktmester. Mælen har vært rask til å oppdage og reparere slark i systemene – og han har justert temperaturene ned til nivåer der det gjelder for lærere og elever å kle seg etter årstida, altså å ta på genser om vinteren.

Et annet eksempel er bestyrer Anne Grete Wexhal og staben hennes på Nøstehagen bo- og omsorgssenter i Lier (se kapittel 2). De flyttet i 2000 inn i nye bygg med moderne teknikk, inkludert jordvarmepumpe til oppvarming. Likevel klarte de i 2005 å redusere den på forhånd lave energibruken med 32 prosent på ett år – bare gjennom økt oppmerksomhet. Prestasjonen holdt for øvrig bare til tredjeplass i en konkurranse mellom institusjoner i Lier kommune: to skoler reduserte energibruken enda mer samme året. Konkurranser er effektive enøk-tiltak, fordi de skaper oppmerksomhet og mobiliserer sportsånd. Med premier på noen tusenlapper kan tilbakebetalingstida ofte måles i dager, mens år er mer vanlig for tekniske tiltak.

Artikkelforfatter John Hille. (Foto: Kjetil Bjørklund)

Sykkelen: Billig og elegant teknologi

Oppmerksomhet og bruk av slike elegante teknologiske innretninger som gensere, dører og brytere kan spare uhorvelige mengder energi. Likevel er neppe noen teknologi så elegant som sykkelen. Et menneske som går, er et nokså energieffektivt dyr: i forhold til vekten bruker store pattedyr mindre energi på å forflytte seg en kilometer enn de fleste andre arter, men blir likevel slått av en del fisker og fugler. Mennesket på sykkel er fire-fem ganger mer effektivt, og danker ut så godt som alle andre skapninger i dyreriket.

Over halvparten av alle daglige reiser er på under fem kilometer, og 55 prosent av disse korte reisene gjøres med bil. Gjorde vi dem heller på sykkel eller til fots, så ville vi redusere de samlede utslippene fra daglige reiser med rundt 15 prosent. En liknende reduksjon i utslippene fra biltrafikken er også mulig gjennom rein atferdsendring i form av mykere kjørestil hos bilistene. Det viser resultatene fra hundretalls kurs i såkalt Eco-Driving, som er vanligere i Finland og Sverige enn i Norge.

Arealet på arbeidsplassen kan krympes

Flere store norske virksomheter har vist at det er mulig å snu trenden med stadig større arealer i yrkesbygg. To eksempel er Telenor i Bergen og sentraladministrasjonen i Trondheim kommune, som begge fant ut at det i stedet for de vanlige 40-50 m² per kontorarbeidsplass gikk an å klare seg med rundt 20 m². Den gjennomsnittlige norske skolen har 15 m² per elev, men noen klarer seg fint med 10 m² eller mindre.

Flyforbud i Lärarförbundet

Sveriges störste lærerorganisasjon vil bidra til å redusere utslippene av CO₂ og har begynt med å sette strenge regler for seg selv. Målet er å være et forbilde for sine 225 000 medlemmer, for elevene ute i skolene og for andre fagforeninger og bedrifter. Flyforbudet gjelder for reiser kortere enn 50 mil. Men at reisen er lengre enn 50 mil, kvalifiserer ikke automatisk til å bruke fly. Hvis man kan begynne reisen senere enn klokka 06 og avslutte den før klokka 20, skal man bruke tog. De som kaller inn til møter i Lärarförbundet, skal tenke gjennom reisebehovet som oppstår og tilpasse møtetidspunkt slik at deltakerne kan reise med tog. I tillegg har organisasjonen investert i videokonferanseutstyr.

Kilde: Utdanning, nr. 22, 2009.

Sverige og Danmark ligger foran

Flere land i Europa, deriblant Sverige og Danmark, har valgt en noe mindre ensidig teknokratisk tilnærming til klimaproblemet enn Lavutslippsutvalget og norske myndigheter har gjort. Både Sverige og Danmark har også oppnådd mer. Fra 1990-2007 økte klimagassutslippene i Norge med 11 prosent. I Sverige falt de med 9 prosent og i Danmark med 14 prosent. Mye av det som er oppnådd i våre naboland skyldes teknologiske skift, som satsing på vindkraft og mer effektiv kraftvarme i Danmark, og fjernvarme basert på bioenergi i Sverige. Men samtidig har man både i Sverige og Danmark vært mer opptatt av å involvere sivilsamfunnet, lokalsamfunnene og folk

flest i forandringsarbeidet, og noe mer åpne for å snakke om livsstilsendringer enn i Norge.

Sverige var det landet i verden som med størst iver tok imot oppfordringen fra Rio-konferansen i 1992 om å sette i gang med Lokal Agenda 21 – lokale mobiliseringer for en bærekraftig utvikling – og det eneste landet der det skjedde i samtlige kommuner. I 1996 kunne 40 prosent av svenskene fortelle hva Lokal Agenda 21 handlet om. Ifølge den sosialdemokratiske ordføreren i Karlstad handlet det om at *“Vi måste förändra livsstil radikalt”*, og mange andre ordførere av ulike partifarger sa det på liknende vis. Det sterke lokale engasjementet medvirket til at sven-

Vi reiser stadig mer

Liksom bygningsmassen vi omgir oss med, øker den daglige reiseaktiviteten vår med om lag 1 prosent årlig. I 2005 reiste vi i gjennomsnitt vel tre og en halv mil hver dag – holder utviklinga fram, blir det vel fem mil i 2050.

Godstransporten får langt mindre oppmerksomhet i miljødebatten enn både daglig bilkjøring og flyreiser, men den øker faktisk betydelig fortere enn den daglige persontransporten. Økningen skyldes både økt forbruk og at varene transporteres over lengre strekninger enn før. Med “business as usual” kan omfanget av godstransporten i 2050 bli over dobbelt så stort som i dag.

En større klimatrussel på lang sikt enn de daglige reisene er de lange reisene våre, hvorav storparten nå foregår med fly. 87 prosent av kilometerne vi tilbakelegger med fly går til og fra utlandet, og det meste gjelder fritidsreiser. Siden 1970-tallet har omfanget av flyreisene til og fra utlandet doblet seg hvert niende år, og flyreisene bidrar snart like mye til drivhuseffekten som all bilkjøring i Norge. Fortsetter veksten som hittil, får vi fem nye dobblinger fra 2005-2050, altså 32 ganger mer flyreising. Det er slett ikke fysisk umulig: I 2005 reiste vi “bare” 6 000 km med fly til og fra utlandet i gjennomsnitt, altså ca. sju flytimer. 32 ganger mer blir 224 timer, altså ni døgn årlig på fly. Det er ikke mer enn fem årlige turer til hytta i New Zealand, eller åtte-ti turer til Thailand eller Brasil, for å nevne to land der stadig flere nordmenn faktisk skaffer seg fritidsbolig. Med et slikt omfang vil utslipp fra flyreisene bli flere ganger større enn alle norske klimagassutslipp i dag.

«Hvorfor er det slik at det i Norge både tenkes og handles mer ovenfra og nedover – at utvalg og myndigheter fokuserer på tung teknologi og påbud, framfor å stimulere og samarbeide med sivilsamfunn, lokalsamfunn og befolkning?»

ske statlige myndigheter fra 1997 av valgte å bruke årlige milliardbeløp på å støtte *lokalt* initierte prosjekt for å ”bygge om til bærekraft”. Det er anslått at slike lokale tiltak har stått for om lag halvparten av reduksjonen i svenske klimagassutslipp siden 1990. I Norge startet arbeidet med Lokal Agenda 21 senere og satsingen var svakere, og her i landet var det neppe noensinne mer enn noen få prosent av folket som hørte om dette.

I 2002 tok Sverige initiativ til det som skulle bli *FNs utdanningstiår for bærekraftig utvikling* – en storstilt satsing på folkeopplysning som endringskraft. Satsingen ble lansert i Göteborg i 2004 av statsminister Göran Persson i spissen for flere statsråder og er nok fulgt opp med klart større styrke øst enn vest for Kjølen: midt i tiåret gir Google-søk på kombinasjonen ”utbildning” og ”hållbar utveckling” åtte ganger flere treff enn tilsvarende ord på norsk.

Også når det gjelder konkrete energispørsmål har svenske myndigheter vært opptatt av å tilby folk handlingsrelevant kunnskap. Statlige tilskudd sørger der for at alle kommuner har en energirådgivningstjeneste. Noen svenske kommuner tilbyr dessuten mobilitetsrådgivning, og *alle* nye sjåfører i Sverige får fra 2008 kurs i Eco-Driving.

Også i Danmark finnes gode tilbud om energirådgivning. Det skjer i dag gjennom Energitjenesten, som drives av to frivillige organisasjoner på ti steder i landet med middel som energiskapene er pålagt å bruke på innsats for energisparing. De samme organisasjonene – Organisasjonen for Vedvarende Energi og Miljø- og Energikontorene – fikk tidligere direkte statlig støtte til den lokale aktiviteten. De har siden 1980-åra utløst en lang rekke spennende prosjekt, ofte i samarbeid med kommunene og/eller lokale næringsdrivende. Ett av dem har oppnådd å bli verdensberømt og har høstet en serie internasjonale premier, nemlig ”Vedvarende Energi Ø”-prosjektet på Samsø. Det har på ti år snudd øya fra å være 90 prosent avhengig av fossile brensel til å bli netto eksportør av fornybar energi. Et nyere eksempel på partnerskap mellom sivilsamfunn og kommuner er Klimakommune-kampanjen til Danmarks Naturfredningsforening. I løpet av to år har foreningen – ikke staten – fått over halvparten av Danmarks kommuner med på avtaler om å redusere CO₂-utslippene med minst to prosent årlig.

Hvorfor ikke i Norge?

I Norge har sivilsamfunnet stort sett spilt en beskjeden rolle i det som er gjort av kommunalt energi- og klimaarbeid. Det vi derimot har fått i Norge er et *statlig pålegg* til kommunene om å utarbeide energi- og klimaplaner.

Hvorfor er det slik at det i Norge både tenkes og handles mer ovenfra og nedover – at utvalg og myndigheter fokuserer på tung teknologi og påbud, framfor å stimulere og samarbeide med sivilsamfunn, lokalsamfunn og befolkning? En mulig forklaring er at samarbeidspartnerne mangler i Norge. Den organiserte miljøopinionen i Norge er svak. Norges Naturvernforbund har 18 000 medlemmer – søsterorganisasjonene Danmarks Naturfredningsforening og Svenska Naturskyddsföreningen har henholdsvis 140 000 og 180 000. Den uorganiserte miljøopinionen er kanskje like svak: meningsmålinger viser at

nordmenn er klart minst bekymret for klimaendringer av alle folk i Norden. Dersom få i Norge bryr seg om miljøet, vil selvfølgelig få gjøre noen større innsats for det.

Men argumentet kan kanskje snus. Hvorfor er det folkelige miljøengasjementet svakere i Norge enn i våre naboland? Kan det tenkes å ha noe å gjøre med at få norske politiske ledere har villet eller våget å snakke alvor med velgerne? At budskapet gjennomgående har vært: Slapp av, er det noe problem så fikser vi det, med noen tekniske greier dere ikke trenger tenke på?

Det anerkjente tidsskriftet ”New Scientist” brakte i september 2005 en artikkel om ti tiltak du kan gjøre for å redde kloden. Tips nr. 1 var: ”Kle deg etter været... gå ikke omkring i huset i T-skjorte mens snøen laver ned utenfor!”:

Your Top 10 ways to take on global warming

- 1. Dress for the weather
- 2. Get out of the car
- 3. Get into composting
- 4. Fly less, especially short haul
- 5. Change your driving habits - or better still, your car
- 6. Remember the appliance of science
- 7. Avoid flatulent and jet-setting food
- 8. Learn the 3 Rs (Reduce, Reuse, Recycle)
- 9. Improve your ethics at work
- 10. Go green at the final checkout

Kreative tiltak fra fagforbundene

Fagforeningene kan gå i bresjen for en vridning fra tradisjonelle krav som økt lønn til mer klimavennlige krav. Gjennom sin fagforening har prestene i Bjørgvin bispedømme kjempet frem en prøveordning hvor de får høyere kjøregodtgjørelse ved bruk av sykkel enn bil. Og Yrkestrafikkforbundet i YS har forhandlet fram en avtale som gir høyere lønn til sjåfører som har bestått kurs i økonomisk kjøring.

Kilde: Utdanning, nr. 22, 2009.

HANDLINGSMULIGHETER

KAPITTEL 4

Her presenteres verktøy som du kan bruke, for å bidra til FNs-utdanningstiår. Bærekraftpila kan du bruke når du vil gi en enkel innføring i begrepet bærekraftig utvikling. Sjekklisten for en bærekraftig utvikling hjelper deg til å drøfte hvor bærekraftig et prosjekt er. Dialogverktøy handler om ulike metoder for å involvere andre i samtaler om utvikling og miljø. Livslang læring viser muligheter til å fordype seg i et eller flere bærekraftige temaer eller praksiser. Sertifiseringer kan endre praksis i egen skole eller bedrift. Nettsteder og Undervisningsmaterieell viser flere kilder til en utdanning som fremmer bærekraftig utvikling.

www.thebalancingact.info har en oppdatert lenkesamling for denne boka.

BÆREKRAFTPILA

– et verktøy for innføring i bærekraftig utvikling

Begrepet "bærekraftig utvikling" ble introdusert av FNs verdenskommisjon for miljø og utvikling i 1987. Få har greid å holde fast i hovedinnholdet i begrepet. Det er blitt både utvannet og misforstått. Stiftelsen Idébanken har derfor utviklet en pedagogisk modell for innføring i begrepet – "bærekraftpila". Her presenterer vi en definisjon av bærekraftig utvikling, gjennom kort å skissere den globale politiske prosessen som fødte begrepet.

1. GENERASJONSPERSPEKTIVET

FN ba derfor i 1983 en global kommisjon om å drøfte langsiktige konsekvenser av utviklingen, og skissere nye muligheter. Dette generasjonsperspektivet er det grunnleggende utgangspunktet for begrepet bærekraftig utvikling: vi må overlate jorda til våre barn i minst like god stand som vi arvet den fra våre foreldre.

«Bærekraftig utvikling – en utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov.»

Utgangspunktet for at bærekraftig utvikling ble satt på dagsorden, var den enkle observasjonen at det er en fysisk umulighet at veksten i forbruk av natur og ressurser kan være uendelig. Kloden er begrenset, og før eller siden må vår tids form for vekst i produksjon og forbruk møte sine grenser. I 1960- og 70-årene økte omfanget av denne debatten, og bekymringene nådde ledere over hele kloden.

2. ØKOLOGISKE HENSYN

Etter fire års arbeid med bred innsamling av synspunkter fra forskere, politikere, næringsliv og sivilsamfunn la FN-kommisjonen fram boka "Vår felles framtid". Den løftet fram de globale miljøtruslene, og konkluderte med at hensynet til generasjonsperspektivet krever at vi supplerer de kortsiktige økonomiske hensyn med økologiske hensyn.

3. SOSIALE HENSYN

"Vår felles framtid" la også vekt på sammenhengene mellom miljø- og fattigdomsutfordringene, og konkluderte med at hensynet til både generasjonsperspektivet og miljøet krever at også sosiale hensyn må integreres i våre beslutninger.

Generasjonsperspektivet og balansen mellom sosiale, økologiske og økonomiske hensyn oppsummerte kommisjonen ved å lansere begrepet "bærekraftig utvikling": "en utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov"

4. BRED DELTAKELSE

Verdenssamfunnet oppfattet budskapet i "Vår felles framtid" som så påtrengende at FN samlet verdens statsledere til toppmøte i Rio i 1992. Her fikk konklusjonene fra rapporten bred tilslutning. Statslederne understreket betydningen av at alle nivåer og aktører må engasjere seg i arbeidet for en bærekraftig utvikling. Alle avgjørelser fra det globale til det individuelle plan må gjennomsyres av hensynet til en langsiktig bærekraftig utvikling. Rapporten fra toppmøtet ble kalt Agenda 21 – dagsorden for en bærekraftig utvikling i det 21. århundre. Her utfordres næringslivet i ett kapittel, lokal forvaltning i et annet, barn og ungdom osv. Budskapet var: bred folkelig deltakelse for en bærekraftig utvikling.

SJEKKLISTE FOR BÆREKRAFTIG UTVIKLING

Tradisjonelle økonomiske hensyn må suppleres med:

1. Generasjonsperspektivet
2. Økologiske hensyn
3. Sosiale hensyn
4. Bred deltakelse

Tre arbeidsformer må gå hånd i hånd:

- Utføre praktisk handling
- Utvikle ny kunnskap
- Skape debatt om verdivalg

TRE ARBEIDSFORMER

Innsatsen for en bærekraftig utvikling må integreres i alle sektorer og beslutninger på alle nivåer. Vi må prøve ut nye løsninger, bygge kompetanse om utfordringer og muligheter, og debattere verdivalgene vi står overfor.

Tre arbeidsformer må gå hånd i hånd:

- Praktisk handling
- Kunnskapsbygging
- Debatt om verdivalg

I skoleverket brukes disse begrepene:

- Ferdigheter
- Kunnskaper
- Holdninger

«Statslederne understreket betydningen av at alle nivåer og aktører må engasjere seg i arbeidet for en bærekraftig utvikling. Alle avgjørelser fra det globale til det individuelle plan må gjennomsyres av hensynet til en langsiktig bærekraftig utvikling.»

MANGE BRUKER "PILA" SOM VERKTØY

Stiftelsen Idébanken har anvendt "bærekraftpila" som pedagogisk verktøy for innføring i bærekraftig utvikling for flere ulike målgrupper. "Pila" bidro til å legge en bred forståelse av bærekraft som grunnlag for den 3. nordiske bærekraftkonferansen i Odense i 2008. Programmet "Livskraftige kommuner" har benyttet bærekraftpila som opplæringsverktøy og sjekkliste. Stiftelsen Miljøfyrtårn har presentert en tilpasset variant av "bærekraftpila" som hjelpemiddel for kvalitetssikring i offentlige og private virksomheter som arbeider med miljøsertifisering.

På de neste sidene er "bærekraftpila" anvendt som sjekkliste for vurdering av konkrete tiltak og prosjekter innen folkehøgskolene.

SJEKKLISTE FOR EN BÆREKRAFTIG UTVIKLING

– et analyseverktøy

Under et treff for nordiske folkehøgskoler i Odense høsten 2009, ble en matrise for første gang brukt for å visualisere i hvilken grad bærekraften var ivaretatt i eksemplene fra de deltagende skolene i dette prosjektet, Balanseakten (se kap. 1). Samtidig fikk man et inspirerende bilde av hvor utviklingsmulighetene befant seg!

Matrisen/sjekklisten for en bærekraftig utvikling kan kort forklares slik:

Kunnskapsformer	Temaer			
	Miljø/økologi	Sosial utvikling	Deltakelse	Alle temaer
Praksis				
Teori				
Politikk/demokrati				
Alle				Alle

Temaer: En bærekraftig utvikling innebærer at miljø/økologi og sosial utvikling legges til grunn for beslutninger og tiltak som skjer med bred deltakelse og involvering.

Kunnskapsformer: I folkehøgskolenes pedagogikk integreres nettopp teoretiske kunnskaper og praktiske ferdigheter, i møte med samfunnet utenfor skolen (politikk/demokrati).

Utviklingen av samspillet mellom disse temaene og kunnskapsområdene er selve kjernen i arbeidet med å snu samfunnet i retning av en bærekraftig utvikling, og utgjør derfor de sentrale elementene i prosjekt Balanseakten.

Kopler man temaer og kunnskapsformer sammen, får man et skjema der gode eksempler fra folkehøgskolene

kan sammenliknes, slik det ble gjort i Odense. Gjennom en drøfting av matrisen, tydeliggjøres utviklingsmuligheter for folkehøgskolenes videre arbeid med Balanseakten og en bærekraftig utvikling.

Et eksempel i matrisen

Sund folkehøgskole har hatt u-landslinjer helt siden 70-tallet. Totalt er fire av skolens sju linjer direkte engasjert i internasjonale spørsmål. Skolen engasjerer seg også i prosjekter i den tredje verden, og har hatt Guatemala-elever siden 2003. I tillegg til u-landslinjer har skolen hatt norsklinje for utlendinger.

Eksemplene fra folkehøgskolene evalueres ved bruk av matrisen.

noe på temaet deltakelse, både i praksis og teori. Det kan være det å *bruke* allmannamøter eller det å *lære* om å være aktive og oppreiste borgere i et demokratisk samfunn. Denne type utviklings-

muligheter var sentrale for diskusjonene rundt matrisen i Odense høsten 2009.

Denne matrisen bygger på "bærekraftpila" (se foran) som Stiftelsen Idébanken ofte bruker som sjekkliste og for å visualisere bærekraftig utvikling.

Vi ser at Sund, med sine langtidsopphold i Sør, passer inn både når det gjelder teori og praksis på temaet "Sosial utvikling/Nord-Sør". Dessuten er det slik at elevene på Sund drar rundt og holder foredrag i Norge etter hjemkomsten. Dermed setter de en fot også i rubrikken "politikk/demokrati" – de går ut og involverer samfunnet rundt seg. I tillegg har de et bevisst forhold til at en skal være lenge borte om en først flyr langt, altså et kryss for en bevisst flypraksis.

I matrisen til høyre har vi krysset av i feltet som eksemplifiserer at Sund i framtiden har et potensial for å dokumentere

Kunnskapsformer	Temaer			
	Miljø/økologi	Sosial utvikling	Deltakelse	Alle temaer
Praksis				x
Teori		x	x	
Politikk/demokrati		x		
Alle		x		Alle

YouthXchange EN VERKTØYKASSE FOR ANSVARLIG FORBRUK

Den norske utgaven av heftet YouthXchange ble lansert på Hamar 15. mars 2005, på den nasjonale oppstartskonferansen for ESD10. Heftet handler om ansvarlig forbruk og egner seg for ungdom fra 12 til 24 år. Et veiledningshefte bistår lærerne med å knytte bruken av heftet opp mot målene i Kunnskapsløftet.

YouthXchange er et internasjonalt prosjekt i regi av FN-organene UNEP og UNESCO. 28 land har tatt i bruk heftet, som finnes på 18 språk. Heftet bygger på globale utfordringer som fattigdom, global oppvarming, vannmangel, barnearbeid og dårlige arbeidsvilkår. Hovedfokus er likevel på handlingsmuligheter for leseren. YouthXchange er et verktøy for å hjelpe ungdom å forstå hvilken effekt deres forbruk har på miljøet, hvilken makt forbrukere kan ha i samfunnet, og hvordan livsstil kan bidra til en bærekraftig utvikling. Stiftelsen Idébanken har oversatt og tilrettelagt YouthXchange for norske forhold.

Veiledning for lærere

En ny versjon av YouthXchange kom på engelsk i 2008 og inneholdt et kapittel om klær og mote: "Looking cool and fair". Kapitlet kan lastes ned fra www.youthexchange.net. Inntil den nyeste versjonen er oversatt, er den norske utgaven fra 2005 den som brukes her i landet.

En norsk nyhet i 2008 var *veiledningsheftet* for YouthXchange. Dette er utgitt av Barne-, likestillings- og inkluderings-

departementet og er skrevet av Victoria W. Thoresen, med støtte fra Alexandra Klein. Begge er ansatt ved Høgskolen i Hedmark. Veiledningsheftet forklarer viktigheten av å arbeide med bærekraftig forbruk. Bakerst i veiledningen finnes forslag til hvordan deler av YouthXchange kan legges inn i de lokale fagplanene for Kunnskapsløftet.

Hvordan få tak i YouthXchange?

Du kan laste ned heftet fra www.miljolare.no.

Education for sustainability manual

Denne veiledningen er utgitt av UNESCO. Den forklarer hvordan miljø, utdanning, sosiale hensyn, økonomiske hensyn og politikk henger sammen, og hvordan man må se alle disse dimensjonene i sammenheng for å kunne fremme en bærekraftig utvikling.

Boka kan lastes ned fra: www.unesco.org/ext/manual_EDS/unesco.html

Forbruker og medmenneske

Boka Forbruker og medmenneske (2007) er skrevet av Victoria W. Thoresen ved Høgskolen i Hedmark. Den er ment som en veiledning for lærere som ønsker å integrere undervisning om bærekraftig forbruk i sine fag. Boka redegjør for viktige fagdidaktiske prinsipper og valg. Via eksempler knyttes disse til temaet bærekraftig forbruk. Bokas sluttkapittel har en serie undervisningseksempler for både grunnskolen og videregående skole. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet bidrar til at boken er gratis for dem som vil bruke den i sitt arbeid. Boka kan bestilles fra ccn@hihm.no.

YouthXchange er et verktøy for å hjelpe ungdom å forstå hvilken effekt deres forbruk har på miljøet

Göteborg-anbefalingene for ESD

Disse anbefalingene ble utviklet på en workshop organisert av Chalmers og Göteborg Universitet, med støtte fra blant andre det svenske utdanningsdepartementet og UNESCO i Sverige. Over femti ESD-eksperter fra hele verden deltok. Göteborg-anbefalingene var et av Sveriges bidrag til UNESCOs Bonn-konferanse 31. mars-2. april 2009.

Heftet kan lastes ned fra: <http://unesco.se/Bazment/Unesco/sv/Education-for-Sustainable-Development.aspx>

8 anbefalinger for ESD10 fra IALEI

International Alliance of Leading Education Institutes (IALEI) har laget en rapport om undervisning om bærekraftig utvikling. Rapporten tar for seg erfaringer fra medlemslandene, ser på felles tendenser og inneholder åtte konkrete anbefalinger. Etterutdanning av lærere, ESD10 i lærerutdanningen, gjennomgang av pensum, mer tverrfaglighet og mer samarbeid med eksterne aktører er noen av rådene som vektlegges.

Last ned rapporten fra:
www.dpu.dk/everest/Publications

Aktiv læring ved hjelp av bilder og gjenstander

Stiftelsen Idébanken er medlem av det internasjonale nettverket Consumer Citizenship Network (CCN). CCN undersøker hvordan etiske verdier kan overføres til bevisst deltakelse i markedet. Stiftelsen Idébanken deltar i den CCN-gruppen som arbeider med deltakende metoder. Denne gruppen har laget et hefte om aktiv læring ved hjelp av bilder og gjenstander. Heftet er kalt "Utdanning for Bærekraftig Utvikling, Bilder og Gjenstander, Verktøykasse for aktiv læring".

Det kom på norsk i 2008, og kan lastes ned fra:
www.hihm.no/Prosjektsider/CCN/Publications

www.miljolare.no

UNDERSØK, DEL OG SAMMENLIGN

Miljolare.no er et verktøy for opplæring i bærekraftig utvikling. Målgruppen er grunnskole og videregående opplæring. Nettstedet inneholder aktiviteter som elever kan gjennomføre i sine nærområder. Resultatene av undersøkelsene legges inn i en felles database som gjør det mulig å sammenligne egne og andres observasjoner.

Gjennom nettstedet kan elevene hente informasjon om 12 temaer knyttet til bærekraftig utvikling: avfall, biologisk mangfold, demokrati, energi, forbruk, friluftsliv, helse, interessenkonflikter, klima, kulturminner, naturområder og vann. 150 aktiviteter er fordelt på disse 12 temaene. For læreren kan det være nyttig at man kan søke opp aktiviteter via læreplanreferanser. Det er også en fyldig samling av fagartikler under hvert tema, hvis man ønsker å fordype seg.

Interaktivt

Et eksempel på aktivitet som ligger under temaet "Forbruk, ressurser og fordeling", er: "Sjekk et produkt fra råvare til avfall". Elevene må da undersøke hvor råvarene kommer fra, miljøbelastninger ved produksjon og transport, mulighet for gjenbruk og om arbeidsforholdene har vært gode for produsentene. Dette er med på å gi en indikasjon på om produktet er bærekraftig eller ikke. På Miljolare.no finner elevene veiledning til oppgaven, samt registreringsskjema hvor de kan føre inn resultatene av sitt eget arbeid. Til slutt

kan elevene legge ut resultatene på Miljolare.no, og slik presentere sitt arbeid for allmennheten. Gjennom Miljolare.no kan elever/klasser/skoler utveksle ideer og samarbeide med andre. De kan også sammenlikne egne resultater over tid.

www.idebanken.no

Gå inn på Stiftelsen Idébankens nettsted og klikk på "gode eksempler". Her finner du 250 eksempler på nyskapende tiltak for miljø, global rettferdighet, lokalt demokrati og samholdighet. De fleste av eksemplene er hentet fra Norge, Danmark eller Sverige. Bak dem står både kommuner, bedrifter, frivillige grupper og ildsjeler. Alle eksemplene i databasen handler om ting som faktisk er gjort. Mulighetene for forandring er større enn mange tenker seg.

Kvalitetssikret

Miljolare.no blir mye brukt. Pr. 10. februar 2010 hadde 4 116 deltakere utført 7 985 aktiviteter siden nyttår. Miljolare.no er også tilgjengelig på engelsk. Gå til www.sustain.no

Daglig drift av Nettverk for miljølære utføres av Skolelaboratoriet i realfag ved Universitetet i Bergen på oppdrag fra og sammen med Naturfagsenteret. Utviklingen og vedlikeholdet av nettverket blir realisert gjennom en felles innsats fra flere departementer og direktorater i Norge. Informasjonen blir kvalitetssikret av en rekke forsknings- og forvaltningsinstitusjoner.

www.globalis.no

Globalis.no er et interaktivt verdensatlas fra FN-sambandet. Nettstedet inneholder den største databasen med FN-statistikk på norsk. Statistikken kan visualiseres med grafer og digitale kart. Nettstedet har landprofiler for alle FNs medlemsland, samt fakta om verdens konflikter og verdenskart som viser ulike geografiske forhold. På Globalis.no kan du også se satellittbilder som viser menneskelig påvirkning på jordas miljø.

www.miljostatus.no

Miljøstatus i Norge gir deg den nyeste informasjonen om miljøets tilstand og utvikling. Her presenteres miljøkunnskap i en sammenheng. Et vesentlig mål er å skape forståelse for sammenhengene mellom miljøets tilstand, hva som påvirker det, samt konsekvenser og tiltak. Miljøstatus i Norge er utviklet av miljødirektoratene på oppdrag fra Miljøverndepartementet. Klima- og forurensningsdirektoratet er ansvarlig redaktør.

www.thebalancingact.info

Linken fører deg til Balanseaktkampanjens nettsted. Institusjonene som koordinerer kampanjen, Stiftelsen Idébanken (Norge), Ecocentrum (Sverige) og Øko-Net (Danmark) er også ansvarlige for nettstedet. På www.thebalancingact.info kan du holde deg oppdatert på ESD10-aktiviteter i hele verden. Du kan finne en nyhetsseksjon, informasjon om forskjellige kampanjer, verktøykasser, konferanser og nettsteder. Det som har med ESD10 å gjøre, finner du her.

135 Miljøfyrtårn-skoler i Norge:

PEDAGOGISKE SKATTKAMRE

135 norske skoler er sertifisert som Miljøfyrtårn.

Miljøinnsatsen i disse skolenes drift er en pedagogisk gullgrube for miljøundervisningen.

De mange tiltakene som iverksettes for å gjøre en skole miljøsertifisert, utgjør en unik verktøykasse for levedegjøring av miljøundervisningen. Avlesning av energiforbruket gir for eksempel grunnlag for konkrete oppgaver i matte: beregning av forbruket pr kvadratmeter, prosentvis endring osv. Resirkulering av avfallsfraksjoner gir gode innfallsvinkler for forståelse av kretsløpsprinsipper i naturfagene. Statistikken for sykefravær blant sko-

lens ansatte, kan benyttes som utgangspunkt for å diskutere sammenhenger mellom miljø og helse.

Bærekraftig forbruk

Miljøfyrtårnsskolenes innkjøpspolitikk dreier seg dels om hvordan forbruke minst mulig, dels om å benytte de mest miljøansvarlige produktene på markedet. I undervisningen kan vugge-til-grav-prinsippet være et godt utgangspunkt for fordypning i de enkelte produktenes innvirkning på miljø og helse. Varenes livsløp bringer kunnskap om alt fra levetid under andre himmelstrøk til kjemiske stoffers virkninger på kroppen.

Det å gjøre elevene oppmerksomme på skolens arbeid med bærekraftig forbruk kan i seg selv føre til et mer miljøansvarlig forbruk av skolemateriell. Noen institusjoner har innført en ordning der de ansatte eller elevene

får del i gevinsten ved redusert forbruk. Dette motiverer naturligvis til økt innsats.

Vaktmesteren er energimester

Mange skoler har satt i verk tiltak for å redusere energiforbruket. Pussig nok viser det seg at det å starte med regelmessige måleravlesninger fører til en reduksjon på 5-10 %. Neppe fordi måleren lar seg påvirke av litt oppmerksomhet og interesse. Tydeligvis fordi elever og lærere får økt fokus på hvordan vi anvender energiressursene.

Noen skoler har dratt stor nytte av engasjerte vaktmestere i energioppfølgingen. Vaktmestre som betjener energistyringsanlegg kan samtidig være en gullgrube for undervisningen. Enten skolen er Miljøfyrtårn eller ei – bruk vaktmesteren som døråpner for energikunnskap!

Fairtrade

Fairtrade er en internasjonal merkeordning for rettferdig råvarehandel mellom bønder og plantasjer i utviklingsland og importører i Nord. Når du ser Fairtrade-merket på et produkt, betyr det at en uavhengig tredjepart har kontrollert at det er betalt en rettferdig råvarebetaling og at det jobbes for at produsentenes arbeidsforhold blir stadig bedre. Les mer på www.fairtrade.no

På samme måte kan renholdere og renovatører være kilder for elevenes kunnskap om miljøvennlig atferd i hverdagen.

Mer om Miljøfyrtårn

Nettsidene til Stiftelsen Miljøfyrtårn inneholder informasjon om selve sertifiseringsordningen med bransjekrav

og annen praktisk informasjon. Der finner du også oversikt over samtlige Miljøfyrtårn i Norge, slik at du kan søke opp virksomheter i din kommune – både skoler og andre: www.miljofyrtarn.no

Les også om Miljøfyrtårnet Risøy folkehøgskole foran i heftet.

Grønt flagg

I tillegg til Miljøfyrtårn finnes sertifiseringsordningen Grønt Flagg som mer enn 700 skoler og barnehager er med i. Denne ordningen er del av det internasjonale Eco-Schools nettverket der ca 40.000 skoler og barnehager i 45 land deltar. Sammenlignet med Miljøfyrtårn er Grønt Flagg mer pedagogisk orientert mens Miljøfyrtårn er mer driftsmessig orientert. Informasjon om Grønt Flagg: www.fee.no

ISO 14001

ISO 14001 er den internasjonalt anerkjente standarden for miljøstyring.

Standarden kan anvendes både i tjenesteytende sektor og i produksjonsbedrifter. Den er utviklet av den Internasjonale Organisasjon for Standardisering (ISO) og er basert på to konsepter: Kontinuerlig forbedringer og overholdelse av regelverk. Les mer om ISO14001 på sidene til Det Norske Veritas, www.dnv.no. Det er kun sertifiserte bedrifter som kan benytte DNVs akkrediteringslogo.

Ø-merket

Ø-merket er det offisielle norske økologimerket. Merkeordningen administreres av Debio. Ø-merket gir en garanti for at en vare er økologisk dyrket. Det innebærer blant annet at det ikke brukes kunstgjødsel eller syntetiske sprøytemidler i produksjonen, og krav til dyrevelferd som er strengere enn i konvensjonelt landbruk. Ø-merket stiller også strenge krav til tilsetningsstoffer. Les mer på www.debio.no

Frikirkelig studieforbund (FSF)

Frikirkelig studieforbund (FSF) utfordrer sine medlemsorganisasjoner til å arrangere debattsamlinger og studieringer om bærekraftig utvikling. FSF har utgitt heftet "Møteplass mellom lokalmiljø og menighet" som inneholder opplegg som kan brukes for å forberede debattene og studieringene. Opplegget skal gi et mer reflektert forhold til eget forbruk, produksjon av varer, rettferdig handel og miljøskader, basert på kunnskap om etiske problemstillinger.

Medlemsorganisasjonene til FSF gjør også mye spennende. For eksempel arbeider Metodistkirken i Norge med konseptet Grønne Menigheter. De arrangerer studiereiser, seminarer og kulturproduksjon med bærekraftig utvikling som tematikk og formål.

Se: www.frikirkelig.no og www.metodistkirken.no

Studieforbundet Solidaritet: TILRETTELEGGES FOR FOLKELIG MOBILISERING

Det finnes mange studieforbund i Norge som har virksomhet direkte knyttet til FNs utdanningstiår for bærekraftig utvikling. Studieforbundet Solidaritet (SO) er ett av disse. SO og medlemsorganisasjonene holder kurs og studier innenfor demokratisk oppbygging av bærekraftig virksomhet.

Studieforbundet Solidaritet har 33 medlemsorganisasjoner og bruker mye ressurser på bistand til pedagogisk utvikling av medlemmenes studieplaner. Gjennom dette arbeidet skapes stadig nye studieplaner rettet mot bærekraftig utvikling, klima, miljø, utfordringer og arbeidsmåter for forandring. Studieplanene fører blant annet til studieringer, seminarer, kurs, konferanser, bokutgivelser og filmproduksjoner. Ulike uttrykk når fram til ulike folk, og alt i alt når SO og deres medlemsorganisasjoner mange som får ny innsikt og blir bedre i stand til å ta bærekraftige valg.

Lærerik ferie

Miljøuka i Telemark sommeren 2008

er ett eksempel på et kursopplegg. Her gikk medlemmer i SO sammen om å formidle miljøvennlige måter å handle på. Resultatet var en uke hvor folk kunne bruke litt av ferien sin på permakultur, økologisk overflatebehandling, ystekurs, kurs i vegetar-matforedling, bygging av solfangere og mye annet. Miljøuka arrangeres igjen sommeren 2010, fra 31. juli til 7. august. Se: www.miljouka.no

I heftet "Studieforbundene satser på bærekraftig utvikling!" fra Voksenopplæringsforbundet (VOFO 2008), får du en oversikt over de ulike studieforbundene og deres satsninger innenfor læring for bærekraft.

Populus – studieforbundet folkeopplysning

Populus har utviklet en egen studieplan om klimakamp, Klimakamp & folkeopplysning, som har som mål at deltakerne gjennom studieringer skal få ny innsikt og forståelse av klima- og miljøutfordringene og bli motivert til å skape folkelig engasjement lokalt.

Populus har flere "grønne" medlemsorganisasjoner som Framtiden i våre hender og De Grønne hvis fokus nettopp er miljø- og klimaspørsmål. Populus' medlemsorganisasjoner har produsert flere publikasjoner, faktaark, rapporter og arbeidsnotater om klima og miljø.

Se: www.populus.no

Studieforbundet Natur og Miljø

Studieforbundet Natur og miljø består av 17 ideelle organisasjoner, blant andre Norges Naturvernforbund, Norges Vel, Natur og Ungdom, Norges Jeger- og Fiskeforbund og Norsk Bonde- og Småbrukarlag. Til sammen arrangerte medlemsorganisasjonene 2.267 kurs i 2009. Natur og Ungdom alene arrangerte 140 kurs og seminarer, som for eksempel:

- Energisituasjonen i Møre og Romsdal
- Samferdsel - seminaret "Dobbelt så kult"
- Sjøppelhåndtering og kollektivtrafikk "Tuttn Trash" - problemløsning
- Miljøseminar for handling
- Ung - Aktivist
- www.naturogmiljo.no

Arbeidernes Opplysningsforbund (AOF)

Arbeidernes Opplysningsforbund (AOF) er et studieforbund sammensatt av faglige, politiske, sosiale og kulturelle organisasjoner innen norsk arbeiderbevegelse og samfunnsliv. AOF tilbyr blant annet Klimakurs og Miljøregnskapskurs.

Klimakurset har som målsetting å øke klimabevissetheten blant fagorganiserte. Kurset er praktisk løsningsorientert, slik at tillitsvalgte og medlemmer i fagbevegelsen kan arbeide med utforming av bærekraftige virksomheter og lokalsamfunn.

Miljøregnskapskurset har til hensikt at tillitsvalgte og medlemmer i fagbevegelsen skal kunne påvirke virksomheter til å utarbeide klimaregnskap. Miljøregnskap vil sette fokus på den enkelte virksomhets påvirkning på miljøet og dermed gi grunnlag for endringsarbeid.

Se: www.aof.no og bruk søkemotoren.

Kafédialog:

NÅR ALLE SKAL BIDRA MED IDEER OG ERFARINGER

Medvirkning i læreprosessen er viktig, understreker eksperter på ESD10. Den som lærer, må få mulighet til å bidra med egne erfaringer og ideer. Slik lærer man bedre og får et sterkere eierforhold til problemstillinger og løsningsmuligheter. Kafédialogen er en enkel metode for idéutvikling som egner seg godt i enhver læringssituasjon. Prosessen tar ca én time, og det bør være minimum 15 deltakere.

Kafédialogen tar utgangspunkt i at det ofte er i de uformelle møter man utvikler gode ideer, for eksempel på kafé, derav navnet Kafédialog. Fordelene med kafédialogen er at man får mange innspill på kort tid. Siden deltakerne får mulighet til å uttrykke seg i stikkordsform, får alle anledning til å bidra, ikke bare de som er flinke til å argumentere og uttrykke seg. Metoden har en sosial og nettverksbyggende effekt, da man i løpet av kort tid kommer i kontakt med mange mennesker.

Slik gjør man det

Læreren, eller en annen som leder kafédialogen, starter med å forklare hva en kafédialog er, og går gjennom temaene for dialogen. Hovedtema for kafédialogen kan for eksempel være: "Miljøet på skolen vår". Underliggende tema kan være: "Miljø i undervisningen", "Drift av skolen", "Elevenes forbruk", "Maten vi spiser" og "Skolen som aktør i lokalsamfunnet". Kanskje må noen av temaene forklares.

Bordene i lokalet er gruppert som kafébord, og er dekket med en papirduk. Bordene har hvert sitt tema, som står skrevet på papirdukene. Elevene fordeler seg rundt bordene og læreren velger ut én "kafévert" på hvert bord. Kaféverten har noen enkle oppgaver. Hun skal oppfordre deltakerne til å komme med egne tanker og innspill, og sørge for at alle slipper til. Hun skal også sørge for at alt som sies rundt bordet, skrives på papirduken. Til slutt har hun ansvar for en kort oppsummering fra sitt bord i plenum.

Under dialogen er det fritt fram for alle tanker, ideer og forslag. Målet er å få så mange innspill som mulig, ikke diskutere for og imot. Etter ca 15 minutter gir læreren et

signal, for eksempel musikk fra en CD-spiller, og man skal skifte bord og fortsette dialogen rundt et nytt bord. Man velger bord etter hvilket tema man er interessert i. Slik formes nye grupper underveis. Kaféverten blir sittende og oppsummerer for neste gruppe hva forrige gruppe snakket om. Det blir dermed en kontinuitet i dialogen. Det er vanlig å skifte bord to ganger, slik at alle får arbeidet med tre tema.

Hva gjør man så?

Etter kafédialogen har det kommet fram et mylder av innspill til hva man kan gjøre. Kafévertene presenterer ideene fra sine tre grupper i plenum. Kanskje får hun eller en annen fra gruppen i oppgave å skrive stikkordene inn på en PC, slik at man kan sammenstille en rapport fra kafédialogen. Hvis man vil arbeide videre med noen av forslagene, kan klassen foreta en prioritering mellom dem. Når man har prioritert hvilke ting man vil arbeide videre med, kan deltakerne lage handlingsplaner: Hva skal vi gjøre? Hvem deltar? Når? Hva trenger vi? Hvem har ansvar for hva? Forslag til hvordan man involverer elever i prioritering og handlingsplan finner du på Stiftelsen Idébankens nettsted. Her finner du også mer informasjon om selve kafédialogen.

Se www.idebanken.no Klikk på "Nye samtaler", "Verktøykasse" og "Kafédialog". Her får du også en oversikt over andre metoder som kan benyttes i undervisningen. Ta også gjerne en telefon for å diskutere hvilken metode som passer best for dere: +47 23 31 09 60.

Energispillet

Energispillet er et dataspill som egner seg for 10. klasse og videregående opplæring. Spillet går ut på at elevene skal skaffe tilstrekkelig kraft til en by, samtidig som miljøet ivaretas best mulig. De må ta hensyn til miljø, klima, energiproduksjon, ressursbruk og kostnader. Energispillet har ingen forhåndsprogrammerte fasitsvar. For en bredere omtale av spillet, se Skolemagasinet nr.1 2010. Lyst til å teste det ut? Gå til www.energispillet.no

Global Island

På den virtuelle øya Global Island løser deltagerne verdensproblemer ved å spille innbyggere og parlamentsmedlemmer i øyas fem land. Global Island har som formål å skape engasjement rundt globale spørsmål, og samtidig gi elever trening i argumentasjon og demokratiske spilleregler. Spillet kombinerer spenning og moro med seriøs læring. Spillerne blir presentert for problemer tilknyttet globale utviklingsspørsmål, som hiv/aids, menneskerettigheter eller bistand. Les mer på: www.fn.no/Skole/Global-Island

Ta stilling!

Læreren eller andre kan forberede denne øvelsen ved å lage et antall påstander, gjerne provoserende påstander, som for eksempel kan ha med miljø og utvikling å gjøre. Klassen står samlet i midten av klasserommet. Læreren leser opp én og én påstand. For hver påstand må elevene ta stilling. Elevene tar stilling ved å bevege seg til ett av de fire hjørnene av klasserommet. De fire hjørnene representerer: helt enig, litt enig, litt uenig og helt uenig. Læreren kan følge opp ved å bevege seg til hjørnene og spørre om noen har lyst til å si noe om hvorfor de valgte nettopp dette hjørnet. Slik aktiviserer man elevene og får i gang en diskusjon om ulike tema knyttet til miljø og utvikling. Forslag til påstander ligger på www.thebalancingact.info/balanseboka

BONN-DEKLARATIONEN

Vi, deltagerne på UNESCOs Verdenskonference om uddannelse for bæredygtig udvikling, afholdt i Bonn (Tyskland) 31.3.-2.4.2009, udsender følgende erklæring og krav om handling:

1. Trods økonomisk vækst uden sidestykke i det 20. århundrede er alt for mange mennesker stadig ramt af fattigdom og ulighed, og især dem, der er mest sårbare. Konflikter gør det stadig klart, at det er nødvendigt at skabe en fredens kultur. Verdensomspændende finansielle og økonomiske kriser understreger farerne ved ikke-bæredygtige udviklingsmodeller og praksiser, der tager udgangspunkt i kortsigtet gevinst. Fødevarekrisen og sulten i verden er et problem af stigende alvor. Ikke-bæredygtige produktions- og forbrugsmønstre skaber økologiske virkninger, der både går ud over nutid og kommende generationers muligheder og muligheden for at opretholde liv på kloden, efterhånden som klimaændringerne viser sig.
2. Et årti inde i det 21. århundrede står verden over for betydelige, komplekse og sammenkædede udfordringer og problemer mht. udvikling og livsstil. Udfordringerne udspringer af værdier, der har skabt ikke-bæredygtige samfund. Udfordringerne er tæt forbundne, og deres løsning kræver stærkere politisk engagement og resolute indgreb. Vi har allerede den viden, den teknologi og de færdigheder, der skal til for at vende situationen. Det vi nu har brug for er at sætte vores muligheder i spil og udnytte enhver lejlighed til handling og forandring, der skaber forbedringer.
3. Der er forskelle på virkningerne af ikke-bæredygtig udvikling, prioriteringer, ansvar og evne, både regionalt og mellem I-lande og U-lande. Alle lande bliver nødt til at samarbejde for at sikre bæredygtig udvikling nu og i fremtiden. At investere i uddannelse for bæredygtig udvikling (UBU) er at investere i fremtiden og kan være et middel til at redde liv, især efter nylig overståede konflikter og i de mindst udviklede lande.
4. Med løfterne i Jomtien, Dakar og Johannesburg har vi sammen forpligtet os på at sikre uddannelse, der sætter mennesker i stand til selv at skabe forandring. Denne uddannelse skal have en kvalitet, der giver værdier, viden, færdigheder og kompetencer til bæredygtig livsførelse, deltagelse i samfundslivet og regulært arbejde. Dagsordenen om Uddannelse for alle understreger, at adgang til grundlæggende skolefærdigheder er altafgørende for bæredygtig udvikling. Den lægger ligeledes vægt på undervisning af førskolebørn og folk på

landet, samt bekæmpelse af analfabetisme. Bedre læse- og regnefærdigheder højner undervisningens kvalitet og er desuden afgørende for, at UBU kan lykkes.

5. Med undervisning og livslang læring kan vi opnå livsvilkår, der hviler på økonomisk og social retfærdighed, fødevaresikkerhed, bevarelse af miljøet, bæredygtige indtægtskilder, respekt for alle livsformer og stærke værdier, der fremmer social sammenhængskraft, demokrati og kollektiv handling. Ligebehandling mellem kønnene, specielt når det gælder kvinders og pigers deltagelse i undervisning, er afgørende for at muliggøre udvikling og bæredygtighed. Undervisning for bæredygtig udvikling er en uomgængelig nødvendighed for at unge kan sikres bæredygtige livsmuligheder, håb, drømme og fremtid.

Undervisning for bæredygtig udvikling i det 21. århundrede

6. Undervisning for bæredygtig udvikling anviser nye veje for undervisning og læring for alle. Den fremmer kvalitetsundervisning og omfatter alle mennesker. Den hviler på de værdier, principper og praksiser, der er nødvendige for at kunne reagere effektivt på aktuelle og kommende udfordringer.
7. UBU hjælper samfund med at håndtere forskellige prioriteringer og problemstillinger, deriblandt vand, energi, klimaændringer, katastrofer og forebyggelse, tab af biodiversitet, fødevarekriser, sundhedsrisici, social udsathed og utryghed. Den er altafgørende for, at der kan udvikles en ny økonomisk tankegang. Den gennemgribende og helhedsbetonede strategi i UBU bidrager til at skabe robuste, sunde og bæredygtige samfund. Den giver undervisnings- og efteruddannelsessystemer en ny relevans, mening og målrettethed. Den inddrager alle dele af samfundet i formelle, ikke-formelle og uformelle undervisningssammenhænge, i en livslang læringsproces.
8. UBU hviler på værdierne retfærdighed, ligebehandling, tolerance, selvhjulpenhed og ansvar. Den fremmer lighed mellem kønnene, social sammenhængskraft og fattigdomsbekæmpelse og lægger vægt på omsorg, troværdighed og hæderlighed, som formuleret i Earth Charter [den grønne verdenserklæring]. UBU underbygges af principper, der fremmer bæredygtige livsformer, demokrati og menneskelig trivsel. Miljøbeskyttelse og -genopretning, bevarelse og bæredygtig udnyttelse af naturressourcer er også blandt de vigtige, bærende principper i UBU, der beskæftiger sig med ikke-bæredygtige produktions- og forbrugsmønstre og skabelse af retfærdige og fredelige samfund.
9. UBU lægger vægt på kreative og kritiske tilgange, langsigtede strategier, nytænkning og medindflydelse på håndtering af usikkerhed og løsning af komplekse problemer. UBU sætter

fokus på sammenhængene mellem miljø, økonomi, samfund og kulturel mangfoldighed, fra lokalt til globalt niveau, og tager fortid, nutid og fremtid i betragtning.

10. Ud fra menneskers forskellige behov og konkrete levevilkår giver UBU færdigheder i at finde løsninger, og udnytter her de praksiser og den viden, der både ligger i den lokale kultur og findes i nye ideer og teknologier.
Status for FN's tiår for uddannelse i bæredygtig udvikling
11. FN's tiår for uddannelse i bæredygtig udvikling forstås og koordineres af UNESCO, og i de første fem år har mange lande gjort fremskridt mht. indførelse af UBU og har udviklet nytænkende rammer for politikken. Et antal FN-organer, Ngo'er, regionale organer og samarbejdsnetværk er i gang med konkrete aktiviteter, der styrker specifikke områder inden for UBU. Mange mennesker og organisationer er involveret og i gang med indsatsen. Tiltag, der skal fremme forståelsen, udbredelsen, gennemførelsen og vurderingen af UBU's kvaliteter, er undervejs. Der er udviklet et verdensomspændende overvågnings- og evalueringssystem. Bestræbelserne på verdensplan er blevet suppleret af regionale strategier og tiltag.
12. Vi erkender, at uddannelse er en væsentlig faktor, når det handler om at øge menneskers trivsel. I dag har vi den viden og erfaring, der skal til for at forbedre uddannelsens indhold, metoder og formål betydeligt. Vi ved, hvordan vi kan gribe omlægningen af skolesystemerne an, mhp. livslang læring. Ved hjælp af UBU er vi ved at lære, hvordan vi udbygger forbindelserne mellem formel, ikke-formel og uformel uddannelse. Vi ved, hvor vigtigt det er at styrke og udveksle viden om forandringsprocesser inden for undervisning.
13. Videnskaben har skaffet os større viden om klimaændringer, og om klodens livsunderstøttende funktioner. Den har indsamlet vigtig viden om HIV/AIDS, malaria, tuberkulose, hjertesygdomme og andre alvorlige helbredstrusler. Vi ved mere om biologiske systemer, hvordan vi mennesker påvirker dem, og hvad den biologiske mangfoldighed betyder for vores trivsel. Vi ved, at den nuværende økonomiske tankegang nødvendigvis må ændres, og at vi skal undgå ikke-bæredygtig produktion og forbrug og i stedet fremme og støtte fremkomsten af 'bæredygtigt udviklede' lande. Samfundsvidenskaberne har givet os indsigt i etiske, kulturelle, erkendelsesmæssige og følelsesmæssige sider af menneskets udvikling, samt forandringssociologier.
14. Det er nu vi skal omsætte vores viden til handling. Det er især vigtigt for at styrke og udvide resultaterne af FN's UBU-tiår i de næste fem år, men også for at sikre indførelsen af UBU på længere sigt.

Et krav om handling

15. Udviklingen i UBU er stadig ujævnt fordelt, og forskellige sammenhænge kræver forskellige tilgange. I de næste år er det helt klart behov for, at både I-lande og U-lande, civilsamfundet og de internationale organisationer sætter stærkt ind for at:

På politisk niveau i medlemslandene

- a) **Udbrede UBU's bidrag til al uddannelse, og at højne skoleundervisningens kvalitet,** specielt med henblik på at sammenknytte UBU og EFA [Uddannelse for alle] som del af en sammenhængende og gennemgribende strategi. Styrke UBU-dagsordenens mål i internationale fora og på nationalt plan.
- b) **Øge offentlighedens bevidsthed om og forståelse af bæredygtig udvikling og UBU** ved at gøre indhøstede erfaringer og viden fra de første fem år af FN's UBU-tiår til fælles tankegods og udbygge dem til offentlige informationskampagner og -programmer og forskellige former for uformel læring. Det bør også omfatte en styrkelse af mediernes rolle og indsats for at skabe bevidsthed om og forståelse af bæredygtighedsproblemstillinger hos borgerne. Desuden bør det omfatte kapacitetsopbygning blandt professionelle mediefolk.
- c) **Mobilisere tilstrækkelige ressourcer og finansiering til gavn for UBU,** især ved at indbygge UBU i landenes udviklingspolitik og bevillingssystemer, i FN's fælles programplanlægning for de enkelte lande og andre politiske rammer (f.eks. strategier omfattende en hel sektor), samt i EFA- og MDG-tiltag [EFA: Uddannelse for alle; MDG: Årtusindudviklingsmålene]. Udbrede og medtage UBU i fondes og donorerers prioriteringer.
- d) **Omlægge uddannelsessystemerne til at beskæftige sig med bæredygtighedsproblemer gennem sammenhængende politikker på nationalt og lokalt plan.** Udarbejde og gennemføre UBU-politikker gennem koordinerede tværsektorielle/tværminterielle strategier, der medinddrager erhvervslivet, civilsamfundet, lokalsamfund og forskerkredse.
- e) **Udvikle og styrke eksisterende internationale, regionale og nationale bemyndigelsessystemer og samarbejde omkring UBU, der respekterer kulturel mangfoldighed.** Etablere regionale og nationale komiteer, netværk og praksisfællesskaber

omkring UBU, der styrker bindeleddene lokalt/nationalt og nationalt/globalt, og som fremmer nord/syd- og syd/syd-samarbejde.

På det praktiske plan

- f) **Arbejde for, at bæredygtighedsproblemstillinger indarbejdes ved hjælp af en helhedsbetonet og gennemgribende strategi, både i formaliseret undervisning og i ikke-formel og uformel uddannelse på alle niveauer**, og her specielt ved at udvikle effektive pædagogiske strategier, efteruddannelse af lærere, lærerpraktik, pensa, undervisningsmaterialer og udvikling af skoleledelse, og også ved at anerkende den store betydning, som både ikke-formel og uformel læring og efter- og videreuddannelse på arbejdspladsen har. Bæredygtig udvikling er et tværgående emne med relevans for alle fag og sektorer.
- g) **Omlægge pensa og læreruddannelsesprogrammer, mhp. at indarbejde UBU både i selve uddannelsen og i efteruddannelseskurser**. Understøtte, at læreruddannelsesinstitutioner, **lærere** og **lektorer** netværker, udvikler og forsker i sund **pædagogisk praksis**. Konkret hjælpe lærere med at udarbejde UBU-læringsstrategier, der kan fungere i klasser med mange elever, og at evaluere UBU-læreprocesser.
- h) Fremme erfaringsbaseret politisk dialog om UBU, hvor der trækkes på relevante **forsknings-, overvågnings- og evalueringsstrategier**, samt **udveksling og anerkendelse af god praksis**. Udvikle nationale UBU-indikatorer, der danner grundlag for effektiv gennemførelse og vurdering af UBU-resultater og -processer.
- i) **Udvikle og udvide UBU-samarbejder, der skal indarbejde UBU i efteruddannelserne (herunder efter- og videreuddannelse på arbejdspladsen)**, ved at inddrage civilsamfundet, det offentlige, erhvervslivet, frivillige organisationer og udviklingspartnere. UBU bør blive en integreret del af lederuddannelsen inden for handel, industri, fagforeninger, velgørende og frivillige organisationer og de offentlige tjenester. Omlægge TVET-programmer [erhvervs- og arbejdsmarkedsuddannelser], så de omfatter UBU.
- j) **Inddrage unge i udformningen og gennemførelsen af UBU**. Trække på det engagement, solidaritet og potentiale, der ligger hos unge og deres organisationer og netværk, til at fremme UBU. Skabe ejerskab til UBU-spørgsmål og problemstillinger blandt unge.

- k) **Øge det vigtige bidrag fra civilsamfundet og den store rolle det spiller**, når det gælder om at ansøre til debat og borgerdeltagelse og tage initiativ til UBU-tiltag. Undersøge måder til at fremme borgernes deltagelse og engagement.
- l) **Værdsætte og anerkende i tilstrækkelig grad, hvor meget traditionelle, kulturbestemte og lokale videnssystemer bidrager til UBU**, og værdsætte forskellige kulturelle bidrag til fremme af UBU.
- m) **UBU bør aktivt fremme lighed mellem kønnene**, samt skabe vilkår og strategier, der sætter kvinder i stand til at udveksle viden og erfaring omkring dét at skabe social forandring og menneskelig trivsel.
- n) **Udvikle viden gennem netværkssamarbejde om UBU**. Udpege og støtte skoler, universiteter og andre højere uddannelses- og forskningsinstitutioner, uddannelsescentre og uddannelsesnetværk, der vil kunne fungere som videns- og innovationscentre, der udvikler og udveksler viden, og som vil kunne skabe UBU-ressourcer som f.eks. undervisningsmaterialer. Undersøge mulighederne for, at specifikke geografiske og bioregionale lokaliteter kan fungere som rumligt afgrænsede 'UBU-laboratorier'.
- o) **Opmuntre til og styrke videnskabelig ekspertise, forskning og tilvejebringelse af ny viden til UBU ved at inddrage højere læreanstalter og forskningsnetværk** i UBU. Trække på universiteternes kernefunktioner: undervisning, forskning og samfundsengagement - for at styrke kendskabet til UBU globalt og lokalt - og samtidig gøre brug af UNESCOs UBU-Chairs [et særligt FN-sponseret professorat] og UNESCO's programnetværk. Opbygge institutionelle og organisatoriske rammer, der fremmer fleksibilitet, elevdeltagelse og tværfaglige programmer, og som forbillede udvikle programmer, der kan rumme kompleksiteten og tidspresset i UBU. Der bør udarbejdes og indføres belønningssystemer, der støtter UBU-tiltag og forskning på de højere læreanstalter.
- p) **Udvikle institutionelle systemer** i FN's tiår for uddannelse i bæredygtig udvikling og andre igangværende FN-tiår, f.eks. FN's 'Vand for liv'-initiativ, der skal sikre, at UBU også bliver gennemført ud over programperioden.
- q) **Trække på den ekspertise, som FN-systemet råder over**, til at styrke UBU i hovedaftaler om bæredygtig udvikling, f.eks. aftaler om biodiversitet, klimaændringer, ørkenspredning og ikke-materiel kulturel arv.

- r) **Øge indsatsen for, at skole- og efteruddannelsessystemer beskæftiger sig med kritiske og påtrængende bæredygtighedsproblemer**, f.eks. klimaændring, vand- og fødevarer sikkerhed, ved at udvikle konkrete handlingsplaner og/eller programmer inden for rammerne af FN's UBU-tiår og samarbejdsorganisation.

16. Deltagerne i Verdenskonferencen om UBU i 2009 anmoder UNESCO om, at det som den hovedansvarlige instans for FN's UBU-tiår skal:

- a) Styrke sin ledende og koordinerende rolle for FN's UBU-tiår på grundlag af den internationale implementeringsplan, i samarbejde med andre FN-organer og -programmer, deriblandt UNEP [FN's miljøprogram], UNU [FN-Universitetet], de organer, der indgår i EFA [FN's uddannelsesprogram] (UNICEF, UNDP, UNFPA og Verdensbanken), samt indarbejde UBU i 'One UN'-strategier på nationalt plan, især gennem UNDAFprocesserne [FN's udviklingsbistandsramme].
- b) Bistå medlemsstater og andre partnere med at gennemføre FN's UBU-tiår, især med kapacitetsopbygning på højere niveau og politisk rådgivning mht. udvikling af sammenhængende nationale strategier, overvågning og evaluering, anerkendelse og udveksling af god UBU-praksis, udvikling af kampagner og globalt samarbejde, under skyldig hensyntagen til lande med nyligt afsluttede konflikter og de mindst udviklede lande.
- c) Repræsentere og/eller fremme UBU-dagsordenen i andre væsentlige uddannelses- og udviklingsfora, f.eks. på internationale konferencer og forhandlinger som G8, G20, Klimakonferencen i København, højtplacerede medlemmer af EFA-gruppen, FN's Chief Executives Board [FN-systemets råd af eksekutivdirektører med henblik på koordinering] og UNESCO's verdenskonferencer (blandt andre løbende begivenheder og aktiviteter).
- d) Udnytte den ekspertviden, der findes i UNESCO's biosfære-reservater, verdensarvlokalteter og andre forsknings-, kultur og uddannelsesprogrammer, f.eks. TTISSA [Teacher Training Initiative for Sub-Saharan Africa], ASP-netværksskoler og LIFE [Literacy Initiative for Empowerment], for at fremme UBU-målene og sikre, at de vigtigste punkter i UBU bliver indarbejdet i mere langsigtede programmer og strategier i UNESCO-regi.
- e) Øge UBU's kvalitet og erfaringsgrundlag ved at fremme UBU-relateret forskning gennem UNESCO's programmer. Videreudvikle det verdensomspændende system til overvågning og evaluering af UBU og tage initiativer til at udvikle internationale strategier og praksiser, der kan føre til en vellykket afslutning af FN's UBU-tiår, med synlige og konkrete resultater.

- f) Sætte fokus på relevansen og vigtigheden af uddannelse og efteruddannelse under FN's klimatopmøde (COP 15) i København i december 2009, i samråd og samarbejde med andre parter.
- g) Øge bestræbelserne og initiativerne for at få sat uddannelse om klimaændringerne højere op på den internationale dagsorden, inden for rammerne af FN's UBU-tiår, i sammenhæng med UNESCO's handlingsstrategi for klimaændringer, og som en del af en indsats, der omfatter hele FN.

17. Ydermere forpligter deltagerne i denne konference sig til at arbejde på at få denne Erklæring gennemført.

18. Deltagerne vil opfordre til at skaffe tilstrækkelige midler til fremme af anbefalingerne i denne Erklæring.

19. Deltagerne i UBU-Verdenskonferencen vil gerne takke den tyske regering for dens værtskab for konferencen, og hilser det også velkommen, at den japanske regering har meddelt, at den – sammen med UNESCO – vil stå for den UBU-verdenskonference, der skal afslutte tiåret.

Kan lastes ned fra:

www.ubu10.dk/downloadfiles/BonnDeclaration_DK.pdf

Vil FN-tiåret gi oss en ny start?
Her er 5 råd med på veien videre

5 RÅD FOR VEIEN VIDERE

1. **Styrk handlingskompetansen på alle nivåer:**
Folk skal gjøres i stand til å bidra til en bærekraftig utvikling.
2. **Tydelige nasjonale mål:**
Integrer FN-tiåret i bærekraftarbeidet for øvrig – på alle nivåer.
3. **Nordisk samarbeid:**
Regionale sentre for ESD i alle land.
4. **Gjør som du sier:**
Handlingskompetanse forutsetter en bro mellom kunnskaper i felt og i skoleverket, mellom lokalsamfunn og utdannings-system – barna våre gjør som vi gjør.
5. **Bare en start:**
Tiåret løfter fram handlingskompetanse, slik at vi sammen kan starte ferden mot en mer bærekraftig utvikling.

www.thebalancingact.info

Stiftelsen
Idébanken

